ΠΑΝΔΩΡΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ.

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1871 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1872.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΞΟΝ ΑΡΙΘ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
2213
ΚΥΡ. Γ. ΜΠΟΥΚΛΑΔΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΑΝΔΩΡΑΣ ΛΑΖ. Α. ΒΙΛΛΑΡΑ.

1872.

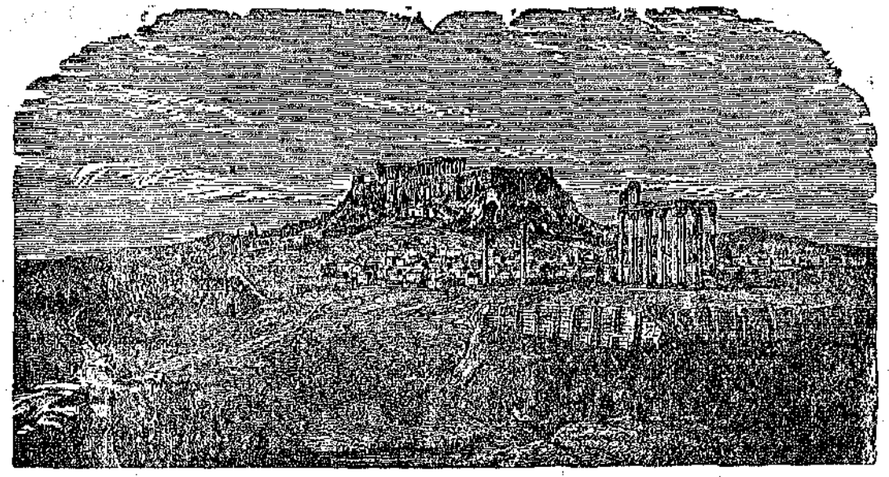

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ, 1871. ΤΟΜΟΣ ΚΒ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 521

ΠΕΡΙ
ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΥ ΚΟΡΕΝΣΙΟΥ,

ΕΛΛΗΝΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΕΝ ΝΕΑΠΟΛΕΙ.

(Τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 520.)

Συμβάντος ἐν Νεαπόλει λοιμοῦ κατὰ τὸ 1527 ὁ λαὸς συναθροισθεὶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ S. Maria di Monte Vergine ἐψήφισε 10,000 δουκάτα πρὸς ἀνέγερσιν εὐκτηρίου εἰς τὸν ἅγ. Ἰαννουάριον, τὸν προστάτην τῆς πόλεως, πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ [1]). Ἡ οἰκοδομὴ δὲ τούτου ἤρξατο κατὰ τὸ 1608 καὶ ἐπετελέσθη ἐν διαστήματι ἐτῶν εἴκοσι καὶ ἑννέα μετὰ μυθώδους πολυτελείας καὶ ὑπερόγκου δαπάνης ἑνὸς ὅλου ἑκατομμυρίου δουκάτων. Οἱ δ' ἐπιτετραμμένοι τὰ κατὰ τὴν ἀνέγερσιν καὶ ἐπικόσμησιν τοῦ εὐκτηρίου, ἐπιθυμοῦντες νὰ κοσμηθῇ τοῦτο διὰ ζωγραφημάτων τέχνης ἀρίστης, ἀναλόγου πρὸς τὴν λοιπὴν πολυτέλειαν, μηδένα δὲ τῶν ἐν Νεαπόλει ζωγράφων θεωροῦντες ἄξιον ἀναλάβῃ τὸ ἔργον, προσεκάλεσαν ἐκ Ῥώμης τὸν Ἀρπινάτην Ἰωσὴφ Cesare· οὗτος δὲ διὰ συμβολαίου τῆς 7 Μαρτίου 1618 ὑπέσχετο τὴν ταχίστην ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου, συμπαραλαβὼν τὸν Φαβρίκιον Santafede πρὸς συνεργασίαν ἐν ταῖς ὀλίγαις ἐλαιογραφίαις ὅσαι ἀπῃτοῦντο καὶ μέλλων νὰ φέρῃ ἰδίους ψηφοθέτας πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διὰ τὸν θόλον τοῦ εὐκτηρίου ἀναγκαίων μουσαϊκῶν, ἐν ᾧ αὐτὸς ἐκεῖνος ἔμελλε νὰ διεξαγάγῃ πάσας τὰς τοιχογραφίας [1]). Ἀλλὰ παρῆλθεν ἔτος καὶ ἥμισυ καὶ ἡ ἐργασία ἔμενεν ὀπίσω. Διὸ οἱ ἐπίτροποι μετεπέμψαντο ἐκ Βονωνίας τὸν Guido Reni, διάσημον τῶν χρόνων ἐκείνων ζωγράφον. Ὁ Ἰταλὸς Domenici παρεδέχθη ὅτι πρῶτος προσεκλήθη ὁ βονωνάτος καλλιτέχνης, ἀλλ' ἀξιοπιστοτέρα φαίνεται ἡμῖν ἡ περὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ εὐκτηρίου τούτου ἔκθεσις τοῦ προμνημονευθέντος Michelangelo Gualandi ὡς στηριζομένη ἐπὶ τῶν ἐγγράφων καὶ συμβολαίων. Ὁπωσδήποτε ὁ Ἰταλὸς βιογράφος διηγεῖται ὅτι ὁ Ἀρπινάτης ἱππότης, ἀνησυχούμενος ὑπὸ τοῦ Βελισσαρίου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν, κατέλιπε σχεδὸν ἄπελπις τὴν Νεάπολιν, ὅπου ἔλεγεν ὅτι ἀπώλεσε καὶ ἡσυχίαν καὶ νοῦν, ἐνῷ εἶχεν ἤδη ἕτοιμα τὰ σχέδια τῶν ζωγραφιῶν, ἅτινα καὶ κατέθηκεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ Monte Casino. Ἔφθασε λοιπὸν τῇ 28 Ἀπριλίου 1621 [2]) εἰς Νεάπολιν ὡς διάδοχος τοῦ Cesare ὁ Guido Reni μετά τινος συμβοηθοῦ αὐτοῦ ἢ κατ' ἄλλους οἰκέτου, οὗτινος τὸνομα ποικίλως φέρεται. Καὶ ὁ μὲν Bellori

[1]) Πρβλ. Napoli e i luoghi celebri delle sue vicinanze. Napoli, 1845. Vol. I, p. 255.

[1]) Michelangelo Gualandi, ἔνθ. ἀν. σελ. 8—12.
[2]) Gualandi, σελ. 40, σημ. 4.

καλεῖ αὐτὸν Δομήνικον, ἐν δὲ τῇ ἐπισήμῳ ἐκθέσει τῶν γενομένων δὲν ἀναφέρεται τὸνομα αὐτοῦ. Τέλος δὲ ὁ Domenici ῥητῶς ἀναφέρει ὅτι ἦν ὁ Francesco Gessi, ὃν καὶ ἀργότερον θέλομεν ἀπαντήσει. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ Guido μόλις εἶχεν ἐπιληφθῆ σπουδαίως τοῦ ἔργου καὶ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ Νεαπόλεως διὰ τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ Κορενσίου. Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν ἀνὴρ τοιοῦτος, οἷον περιεγράψαμεν αὐτὸν, κρατῶν πειθηνίους ἐξ ἑνὸς αὐτοῦ νεύματος ἅπαντας τοὺς ἐν Νεαπόλει καλλιτέχνας καὶ φιλοχρήματος ὢν μέχρις ἀπληστίας, νὰ συγχωρήσῃ νὰ διαφύγῃ ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὸ τοσοῦτον ἐπικερδὲς ἔργον τῆς ζωγραφίσεως τοῦ πολυτελοῦς ἐκείνου εὐκτηρίου, οὐχ ἧττον δὲ νὰ προτιμηθῇ ἑαυτοῦ, τοῦ ἐν Νεαπόλει ζῶντος καὶ γνωστοῦ, ζωγράφος ξένος καὶ μετάπεμπτος; Τὰ πάντα λοιπὸν μηχανᾶται ἵνα μετάσχῃ τῆς ἐπικερδοῦς ἐπιχειρήσεως. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶνε δυσχερές· ἀπαιτεῖται νὰ προπηλακισθῶσιν ἄνδρες περιβεβλημένοι τὴν αἴγλην τῆς δόξης, νὰ καταπατηθῶσι δικαιώματα αὐτῶν καὶ συμβόλαια, τέλος νὰ παδειλιάσωσιν οὗτοι πρὸ τῶν παρασκευαζομένων αὐτοῖς κινδύνων καὶ νὰ φυγαδεύσωσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἐκ Νεαπόλεως. Ἀλλὰ τὸ κέρδος εἶνε μέγα, ἡ φιλοτιμία ἔτι μείζων· ὁ χρωστὴρ αὐτῶν δὲν ἀποκάμνει, τὸ στῆθος ἀντέχει. Ὁ Βελισσάριος δὲν ἔχει ἀνάγκην πολλῆς σκέψεως. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ χρυσοῦ ἀποκοιμίζει τὴν τιμὴν καὶ ὁ πλεονέκτης ὑπερακοντίζει τὸν καλλιτέχνην. Ὁ Κορένσιος λοιπὸν δὲν ὀκνεῖ νὰ προδῷ καὶ μέχρι κακουργίας. Ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν Guido. Ἐν ᾧ οὗτος ἠσχολεῖτο ἤδη περὶ τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἔργον, ἐπιπίπτουσιν ἡμέραν τινὰ κατὰ τοῦ ἀκολούθου αὐτοῦ δύο τῶν περὶ τὸν Κορένσιον, ἢ μᾶλλον, κατὰ τὸν Gualandi [1]), εἰς, ὀνόματι Giandomenico· ὁ ἀκόλουθος λοιπὸν τοῦ Ρένη ξυλοκοπεῖται ἐλεεινῶς καὶ ἅμα εἰδοποιεῖται ὅτι θὰ φονευθῇ αὐτός τε καὶ ὁ αὐθέντης, ἂν ὅσον τάχος δὲν ἀπέλθωσι μακρὰν τῆς Νεαπόλεως. Κατ' ἄλλην δὲ διήγησιν ἐγένετο αὐτόχρημα ἀπόπειρα φόνου κατὰ τοῦ οἰκέτου τοῦ Ρένη, ἔμελλε δὲ νὰ γείνῃ καὶ κατ' αὐτοῦ ἐκείνου, παρορμωμένου πρὸς τοῦτο τοῦ Giandomenico ὑπὸ τοῦ Κορενσίου. Καὶ κατεδικάσθη μὲν εἰς τὸ κάτεργον ὁ Giandomenico, ἐφυλακίσθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κορένσιος [2]), ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα τῆς ἀστυνομίας δὲν ἐκώλυσαν τὸν Ρένην μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀπὸ τῆς φυγῆς, ἐπειδὴ οὗτος ἐθεώρησε μετὰ τὰ συμβάντα προτιμότερον νὰ καταλίπῃ καὶ Νεάπολιν καὶ ἅγιον Ἰανουάριον καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Βονωνίαν, ὅπου ἐδύνατο νὰ χρηματίζηται καὶ δοξάζηται ἐν πλείονι ἀσφαλείᾳ. Ἦσαν δὲ τόσῳ μᾶλλον δεδικαιολογημένοι οἱ φόβοι αὐτοῦ, ὅσῳ πρὶν ἔτι ἀναχωρήσῃ, ὁ Κορένσιος εἶχεν ἀπολυθῇ τοῦ δεσμωτηρίου [4]).

Ἀλλὰ τὸ περίεργον εἶνε ὅτι ὁ Francesco Gessi, ὃν τινες παραδέχονται ὡς συνοδεύοντα τὸν Guido Reni κατὰ τὴν ἐν Νεαπόλει διαμονὴν αὐτοῦ, κατώρθωσεν ἀργότερον νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν αὐτόθι καὶ νὰναλάβῃ τὸ πολύπονον ἔργον μετὰ τοῦ Φαβρικίου Santafede. Ἀλλὰ πῶς δὲν ἐφοβήθη τότε τὸν δόλον καὶ τὴν κακουργίαν τοῦ Κορενσίου; Μὴ τυχὸν, ὡς φαίνεται ὑπαινισσόμενος ὁ Gualandi [2]), αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ αἴτιος τῆς κατεσπευσμένης φυγῆς τοῦ Ρένη ἐκ Νεαπόλεως δι' ἐμπνεύσεως φόβων ἀνωτέρων τῆς ἀληθείας, ἵνα μείνῃ μόνος κάτοχος τοῦ πεδίου; Ὅπως δήποτε ἦλθε μετὰ δύο μαθητῶν, τοῦ Giovan Battista Ruggieri καὶ Lorenzo Menini [3]), ἀλλ' ὑπέστη καὶ ἐκεῖνος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν τὴν αὐτὴν καὶ οἱ πρότερον ἐλθόντες τύχην. Ὡς αὐτὸς ὁ Gessi διηγεῖτο τῷ διδασκάλῳ αὐτοῦ, «δὲν ἐδύνατο νὰ ἐξέλθῃ καθ' ὁδὸν ἐν Νεαπόλει χωρὶς νὰ ἴδῃ ὄπισθεν αὐτοῦ ἄνδρα βδελυρὸν τὴν ὄψιν, περικεκαλυμμένον ἐντὸς μανδύου καὶ προσποιούμενον ὅτι ἔχει ὑπ' αὐτὸν ὅπλον, παρακολουθοῦντα δὲ αὐτὸν λάθρα καὶ ἐγείροντα ἐν αὐτῷ δικαίας ὑποψίας.» Καὶ ὄντως ἐπὶ τέλους ἡμέραν τινὰ ἀπώλεσεν αἴφνης τοὺς δύο αὐτοῦ συνεργάτας κατὰ τοιόνδε τινὰ τρόπον. Μεταβάντες οὗτοι πρὸς θέαν τῶν λιβυρνίδων καθ' ἣν στιγμὴν αὗται παρεσκευάζοντο πρὸς πελαγοδρομίαν, εὑρέθησαν αἰφνιδίως ἐπὶ μιᾶς αὐτῶν καὶ ἀνήχθησαν, εἰς μάτην δεηθέντες νὰποβιβάσωσιν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς. Μάταιοι δ' ἀπέβησαν κατόπιν καὶ αἱ περὶ αὐτῶν ἔρευναι τοῦ Gessi, ὅστις δὲν κατώρθωσε νὰ μάθῃ τί ἀπέγειναν οἱ μαθηταί. Μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο δὲν ἀπῃτεῖτο πολλὴ σκέψις διὰ τὸν Gessi. Τὴν ὁδὸν εἶχον ἤδη δείξει προγενέστερα θύματα· ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Βονωνίαν [4]).

Τότε πλέον οἱ ἐπίτροποι τοῦ εὐκτηρίου, βλέποντες τὰς δυσχερείας τῆς ἔξωθεν προσκλήσεως ζωγράφων, ἀπεφάσισαν νὰναθέσωσι τὸ ἔργον εἰς οἱονδήποτε καλλιτέχνην· καὶ δὴ κατώρθωσαν νὰναλάβωσιν αὐτὸ ὁ Σίμων Πάπας καὶ ὁ ἡμέτερος Βελισσάριος [5])· ἤδη δὲ πρότερον εἶχον ἀνατεθῆ τινες τῶν ἐν τῷ εὐκτηρίῳ εἰκόνων εἰς τὸν Giambattista Carracciolo. Ἐπεζήτουν δὲ τὸ ἔργον ἰδίᾳ οἱ τρεῖς οὗτοι μετὰ τοῦ Ribera. Καὶ ἤρξατο μὲν ὁ Κορένσιος ἐργαζόμενος, ἀλλὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ δὲν ἐξισοῦντο τῆς τελειότητος ἐκείνης ἣν ἐπεπόθουν οἱ προϊστάμενοι τοῦ οἰκοδομήματος.

[1]) Ἔνθ. ἀν. σελ. 18.
[2]) Gualandi, ἔνθ. ἀν. σελ. 18.

[1]) Gualandi, σ. 18.
[2]) Ἔνθ. ἀν. σελ. 47, σημ. 4.
[3]) Malvasia, Felsina pittrice.
[4]) Πρβλ. Malvasia, Felsina Pittrice.
[5]) Gualandi, ἔνθ. ἀν. σ. 24.

Διὸ καὶ πάλιν ἀναστέλλονται τὰ ἔργα καὶ νέαι σκέψεις γίγνονται περὶ προσκλήσεως τοῦ Δομηνίκου Ζαμπιέρη, τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν Domenichino, ἑνὸς τῶν διασημοτέρων ζωγράφων τοῦ ῥωμαϊκοῦ ἐργαστηρίου. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἐδίσταζε μαθὼν τὴν κατεσπευσμένην καὶ ἀναγκαστικὴν τοσούτων ζωγράφων ἐκ Νεαπόλεως φυγὴν, καὶ τοὺς φόβους αὐτοῦ ἐπηύξησεν ἀνώνυμος ἐπιστολὴ ἀπειλοῦσα αὐτὸν ὅτι ἤθελε πάθει τὰ ἔσχατα ἂν ἐτόλμα νὰ βάλῃ τὸν πόδα εἰς Νεάπολιν. Ἀλλὰ μεγάλαι ἀνταμοιβαὶ καὶ ὑποσχέσεις ἐξασφαλίσεως ἀπὸ παντὸς κινδύνου, ἐπιβεβαιωμέναι διὰ τοῦ κύρους αὐτοῦ τοῦ ἀντιβασιλέως ἔπεισαν τέλος αὐτὸν νὰποδημήσῃ εἰς Νεάπολιν τῷ 1631. Κατερρίφθησαν λοιπὸν τὰ ὀλίγα ἕτοιμα ἔργα τοῦ Κορενσίου καὶ Batistello, ὡς ὑπεκορίζοντο ἐν Νεαπόλει τὸν Giambattista Carracciolo, καὶ ὁ Δομηνικῖνος ἤρξατο κοσμῶν διὰ τῆς ἐξόχου αὐτοῦ γραφίδος τοὺς πολυπαθεῖς τοίχους τοῦ εὐκτηρίου, ἐξησφαλισμένος ὢν διὰ πάντων τῶν δυνατῶν μέσων ἀπὸ παντὸς ἐπηρεασμοῦ. Ἀλλ' ἡ περιβόητος ἤδη καταστᾶσα τριανδρία εἶχε τρόπους ἵνα ἀναγκάσῃ τὸν Δομηνικῖνον νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα, ἐν ᾧ τοῦτο ἐφαίνετο ἀπίστευτον. Καὶ λοιπὸν ἐν ᾧ πάντες ἤλπιζον ὅτι ἐπῆλθε πλέον τὸ τέλος τῶν περιπετειῶν τοῦ εὐκτηρίου καὶ ὅτι τἀριστουργήματα τοῦ Ῥωμαίου καλλιτέχνου ἔμελλον νὰ ἐπιθέσωσι τηλαυγὲς τέλος εἰς τὴν λαμπρὰν ἐκείνην οἰκοδομὴν, ἐν ᾧ πάντες ἐνόμιζον ὅτι οὐδὲν πλέον ἔπρεπε νὰ φοβῆται ὁ Δομηνικῖνος, τὸ κακὸν ἀναφαίνεται αἴφνης καὶ ὅπου δὲν περιμένετο. Τὰς τοιχογραφίας δακ τὴν μίαν ἡμέραν ἐζωγράφει ἔβλεπε τὴν ὑστεραίαν, ὅτε ἤθελε νὰ ἐπιθέσῃ ἐκ νέου ἐπ' αὐτὰς τὸν χρωστῆρα, σχιζομένας εἰς ῥαγάδας καὶ καταπιπτούσας. Ἡ ὀλεθρία τριανδρία εἶχε πείσει διὰ χρημάτων τὸν παρασκευάζοντα τὸ κονίαμα νὰναμιγνύῃ σποδὸν μετὰ τῆς ἀσβέστου, ἵνα ὁ τοῖχος διαρρήγνυται καὶ πίπτῃ. Ἐνόησε τέλος τὸν δόλον ὁ Δομηνικῖνος καὶ ἐζήτησεν ἄλλον τοιχοδόμον· ἀλλὰ νέοι τρόποι ἐπενοήθησαν κατ' αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν πρώτων ἐπιτελεσθέντων ἔργων τοῦ Δομηνικίνου ἡ τριανδρία μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ταπεινοτέρων ζωγράφων, πλὴν τῶν εὐγενέστερον ἐχόντων τὸ φρόνημα Μαξίμου Stanzioni καὶ Φαβρικίου Santafede, διέδιδε μυρία δσα κατὰ τοῦ ἀτυχοῦς ἀριστοτέχνου, χαρακτηρίζουσα αὐτὸν ὡς ζωγράφον ἄτονον, ἄνευ δυνάμεως, πτωχὸν περὶ τὰς ἐφευρέσεις, βραδὺν περὶ τὴν ἐργασίαν. Ηὔξανε δὲ τὸ κακὸν τοῦ φθόνου καὶ τῆς συκοφαντίας ἡ ὀλεθρία διὰ τὸν Δομηνικῖνον σύμπτωσις ὅτι οἱ τοσαῦτα κατ' αὐτοῦ διαδίδοντες εἶχον κῦρος καὶ πίστιν παρὰ τῷ λαῷ τῆς Νεαπόλεως. Οὐδὲ περιωρίσθησαν εἰς μόνα ταῦτα· ἀλλ' ἠγωνίσθησαν νὰ ἐγείρωσιν, εἰ δυνατὸν, καὶ ἐν τοῖς ἐπιτρόποις τοῦ εὐκτηρίου χόλον κατ' αὐτοῦ. Διὸ τῇ συστάσει τοῦ Ribera προσκαλεῖται ὁ Δομηνικῖνος ὑπὸ τοῦ ἀντιβασιλέως πρὸς ἐκτέλεσιν πινάκων τινῶν διὰ τὴν ἐν Ἱσπανίᾳ αὐλήν. Ἀλλ' ὁ Ribera πείθει τὸν ἀντιβασιλέα ὅτι ὁ Δομηνικῖνος ἀφανίζει τὴν χάριν τῶν ἰδίων ἔργων διὰ τῆς πολλῆς ἐπεξεργασίας· οὕτω τὰ ἔργα φέρονται εἰς τὰ ἀνάκτορα, παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Δομηνικίνου, ἔτι ἀτελῆ καὶ αὐτόθι ἐπισκευάζονται ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Ribera, θέλοντος νὰ ταπεινώσῃ οὕτω τὸν Ῥωμαῖον καλλιτέχνην. Ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ ἐπίτροποι τοῦ ἁγίου Ἰαννουαρίου μεμψιμοιροῦσιν ἤδη διὰ τὴν ἀργοπορίαν τῆς ἐργασίας καὶ ὁ ὄχλος, ὃν κεντρίζουσιν αἱ κατὰ τοῦ Δομηνικίνου διαβολαί, εὑρίσκει τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀνάξια τῆς φήμης τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς τοσαύτης βραδυτῆτος. Πρὸ τοιαύτης θυέλλης φθόνου καὶ ἐπιβουλῆς ἀποδειλιᾷ ὁ Δομηνικῖνος καὶ φεύγει ταχὺς ἐκ Νεαπόλεως, διατρέχων ἔφιππος νυχθήμερον ἐν θερμοτάτῃ τοῦ θέρους ὥρᾳ τὰς μεταξὺ τῆς Νεαπόλεως καὶ Ῥώμης χώρας, ἵνα φθάσῃ εἰς τόπον ἀσφαλῆ. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Ῥώμην διέμεινεν αὐτόθι ἐπέκεινα τοῦ ἑνὸς ἔτους, ἕως πεισθεὶς ὑπὸ δυνατῶν αὐτοῦ προσκυνητῶν ἐπανῆλθεν εἰς Νεάπολιν πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου. Ἀλλ' ὀλίγας μόνον ζωγραφίας προέφθασε νὰγάγῃ εἰς πέρας, καταληφθεὶς ἐν μηνὶ Μαρτίῳ τοῦ 1641 ὑπὸ θανάτου, ὃν ἐπέσπευσαν αἱ δυσαρέσκειαι καὶ ὀδύναι ἃς ὑπέμεινεν ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, κατά τινας δὲ καὶ βραδὺ δηλητήριον παρασκευασθὲν αὐτῷ ὑπὸ τῶν συγγενῶν, ἐπιθυμούντων τὴν ταχυτέραν ἀπόλαυσιν τοῦ πλούτου αὐτοῦ [1]). Οὕτω τέλος οἱ ἐν Νεαπόλει ζωγράφοι ἔρριψαν κλῆρον ἐπὶ τὸν πολυπόθητον ἱματισμὸν, ἀνατεθείσης τῆς ἐργασίας εἰς τὸν Ribera, τὸν Massimo Stanzioni καὶ τὸν Lanfranco. Ὁ Battistelo εἶχεν ἤδη πρό τινων μηνῶν ἀποθάνει, ὁ δὲ Βελισσάριος δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ζωγράφισιν τοῦ εὐκτηρίου διὰ τὸ γῆρας, ἔχων ἤδη ἡλικίαν ἐτῶν τριῶν καὶ ὀγδοήκοντα. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι ἐν ᾧ ὁ Κορένσιος ἐνόει ὅτι οὐδ' ἔμελλον νὰνατεθῶσιν αὐτῷ διὰ τὴν ἡλικίαν, οὐδ' αὐτὸς ἦτο δυνατὸν πλέον νὰναλάβῃ τὰ ἐν τῷ πολυτελεῖ εὐκτηρίῳ τοῦ ἁγίου Ἰαννουαρίου ἔργα, ἐπέμεινεν ὅμως ἀκράδαντος ἐν τῇ ἐπιβουλῇ καὶ τῇ κακουργίᾳ, μέχρις ὁ θάνατος τοῦ Δομηνικίνου ἐπέθηκε τὸν κολοφῶνα εἰς σειρὰν ὅλην κακουργημάτων, ὅλως ἀναξίων ἀνδρὸς αἰσθανομένου ὁπωσδήποτε ἐν ἑαυτῷ τὸ ἱερὸν τῆς καλλιτεχνίας πῦρ. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο εἴπομεν ἀρχόμενοι ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἦτο κράμα καλλιαισθησίας καὶ μυσαρότητος. Ὀφείλομεν δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὡς διεκρίθη ἐν τῇ ζωγραφίᾳ, ἐπ' ἴσης πρωτηγωνίστησεν ὡς κακοῦργος· διότι δὲν εἶχεν ἐν ἑαυτῷ μόνον τὰ σπέρματα τῆς κακουργίας, ἀλλ' ἦτο

[1]) Domenici, ἔνθ. ἀν.

αὐτὸ τοῦτο κακοῦργος μεμορφωμένος, διεγείρων ὅλην τὴν βδελυγμίαν ἣν ὁ βαλαντιοτοτόμος καὶ ὁ δολοφόνος. Καὶ ἂν αἱ πράξεις ὅσας ἤδη διηγήθημεν δὲν ἤρκεσαν νὰ κινήσωσι τὴν ἀποστροφὴν τοῦ ἀναγνώστου, ἀλλὰ βεβαίως θάγανακτήσῃ τις μανθάνων τὸν μυσαρὸν τρόπον δι' οὗ ἐδολοφόνησεν, ἐν ταῖς ἐσχάταις ἤδη ἡμέραις τοῦ γήρατος, τὸν ἄριστον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τὸν Luigi Rodrigo. Εἶχεν οὗτος ἐπιτυχῶς ἱστορήσει τὸν βίον τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ del Carmine Maggiore καὶ προὐκάλεσε μεγάλους ἐπαίνους παρά τε τῷ λαῷ καὶ τοῖς εἰδόσιν. Ἀναμιχθεὶς δ' ἡμέραν τινὰ ὁ Βελισσάριος ἐν μέσῳ τοῦ περιϊσταμένου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ θαυμάζοντος τὰς εἰκόνας πλήθους, ἤκουσε παρά τινος μὴ γνωρίζοντος αὐτὸν, ὅτι τὰ ἔργα εἶνε τοῦ Luigi Rodrigo, μαθητοῦ τοῦ Βελισσαρίου, ὅστις ἐφθονεῖτο μὲν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ὅμως πολλῷ ἐκείνου ὑπερηκόντισε. Βαρέως ἐνεγκὼν τὸν λόγον τοῦτον ὁ Κορένσιος, προσεποιήθη φιλίαν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν μαθητὴν καὶ προσκαλέσας εἰς γεῦμα ἐπότισεν αὐτὸν βραδὺ δηλητήριον, ὅπερ ἐπὶ τέλους ἔφερε τὸν ἀτυχῆ Luigi εἰς τὸν τάφον.

Τοσαῦτα τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Gesù Nuovo καὶ τὸ εὐκτήριον τοῦ ἅγ. Ἰαννουαρίου, δι' ὧν ἐγνωρίσαμεν τὸν Κορένσιον ὑπὸ τὴν μυσαρὰν αὐτοῦ ἔποψιν· μεταβαίνομεν δὲ νῦν, τελευτῶντες τὸν λόγον, εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῶν ἁγίων Σεβηρίνου καὶ Σωσίου ἔργων αὐτοῦ. Τὸ μοναστήριον τοῦτο ἀνῆκεν εἰς τοὺς βενεδικτίνους μοναχοὺς, οἵτινες ἐμισθώσαντο τῷ Κορενσίῳ τὴν διὰ τοιχογραφιῶν κόσμησιν τῆς καμάρας τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ θόλου, πρὸς δὲ ὁλοκλήρου τοῦ χοροῦ ἀντὶ 2,500 δουκάτων. Ἔμελλον δὲ νὰ ζωγραφηθῶσιν αὐτόθι τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου καὶ τὰ θαύματα αὐτοῦ, αἱ πράξεις τῶν ἁγίων τῶν ἐπωνύμων τοῦ ναοῦ καὶ ἄλλαι ἱστορίαι ἀναφερόμεναι εἰς τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο ἵδρυμα. Καὶ ἤρξατο μὲν ἤδη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐν Νεαπόλει ἀφίξεως αὐτοῦ ὁ Κορένσιος τῆς ἱστορήσεως τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης, ἀλλ' ἐπιλείψαντος τοῦ ἀργυρίου ἔμεινεν ὀπίσω ἡ ἐργασία, ἕως μέρος τῆς τιμῆς ὑπελογίσθη ἀντὶ τοῦ χορηγηθέντος τῷ Κορενσίῳ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τόπου πρὸς τάφήν. Ἔκτοτε λοιπὸν ἐξηκολούθησε πάλιν ἡ ἐργασία, συνεχῶς διακοπτομένη διὰ τὸ φιλοχρήματον τοῦ Βελισσαρίου, εὑρίσκοντος ἀλλαχοῦ πλείονα ὠφέλη· ὁπωσδήποτε ἐπιδοθεὶς εἰς τὸ ἔργον ἐπιμονώτερον, ὀγδοηκοντούτης ἤδη τὴν ἡλικίαν, ἐξεπεραίωσεν αὐτὸ, καὶ ἡ ἐκκλησία σχεδὸν ἅπασα, πλὴν μικροῦ μέρους, ζωγραφηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Φλαμανδοῦ ἢ κατ' ἄλλους Γερμανοῦ Πιούλου Scheffer, ἐκοσμήθη διὰ τῶν ζωγραφιῶν αὐτοῦ, αἵτινες καὶ πολλαὶ τὸν ἀριθμὸν εἶνε καὶ ἐν τοῖς ἀξιολογωτάτοις τῶν ἔργων τοῦ Κορενσίου ἐναριθμοῦνται. Καὶ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δὲ ταύτῃ εὐκτηρίων πολλὰ εἰσιν ὑπ' αὐτοῦ ἱστορημένα, καὶ ἐν ἄλλοις δὲ μέρεσι τοῦ μοναστηρίου, ὡς ἐν τῷ συνοδικῷ καὶ τῷ ὑπερῴῳ, ἐζωγραφήθησαν καὶ σώζονται ἢ ἠφανίσθησαν ἐντοίχιοι γραφαὶ τοῦ Κορενσίου. Ἐπισημοτάτη δὲ πασῶν εἶνε ἡ ἐν τῷ παλαιῷ ἑστιατορίῳ τῶν μοναχῶν, στενῇ καὶ μακροτάτῃ αἰθούσῃ ἔνθα σήμερον εἶνε κατατεθειμένα τάρχεῖα τοῦ πρώην βασιλείου τῆς Νεαπόλεως, παριστῶσα τὸν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ χορτασμὸν τοῦ πλήθους. Ἡ εἰκὼν αὕτη εἶνε ἀληθῶς θαυμαστὴ, ἐκπλήσσουσα τὸν θεατὴν, ὅταν οὗτος εἰσερχόμενος εἰς τὴν μακρὰν ἐκείνην αἴθουσαν βλέπῃ κατεχόμενον ὅλον τὸν ἀπέναντι τοῖχον, ἔχοντα πλάτος ὑπὲρ τὰ τρία γαλλικὰ μέτρα, ὑπὸ τῆς μεγάλης ἐκείνης τοιχογραφίας. Καὶ ἀνώτερον μέν τινα τόπον κατέχει ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ὁ Ἰησοῦς εὐλογῶν τοὺς κοφίνους τῶν ἄρτων καὶ ἰχθύων, κατωτέρω δὲ φαίνεται ὁ ἅγιος Βενέδικτος διανέμων τοῖς περὶ αὐτὸν μοναχοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις εὐσεβέσι τοὺς ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ πολλαπλασιαζομένων ἄρτων φερομένους αὐτῷ ὑπὸ παίδων. Ἀρκεῖ δὲ νὰναφέρωμεν ὅτι παρίστανται ἐπὶ τῆς εἰκόνος ταύτης 117 διάφορα σώματα, κάλλιστα ἐσχεδιασμένα καὶ ζωηρὰ τὸν χρωματισμὸν, παντὸς γένους καὶ πάσης ἡλικίας, παντοίων ἐνδυμασιῶν, εἰς ποικίλας θέσεις, λαλοῦντα, θαυμάζοντα, μένοντα ἐνεὰ πρὸ τοῦ θαύματος, ἐκπληττόμενα ἢ ἐνεργοῦντα. Ζωηρότατα πρὸ πάντων εἶνε τὰ μεταφέροντα τοὺς ἄρτους παιδία καὶ χαρίεσσαι αἱ ἀνήσυχοι καὶ πολυμέριμνοι θέσεις καὶ κινήσεις αὐτῶν. Ἡ τοιχογραφία αὕτη μεγάλως ἐπαινεῖται καὶ διὰ τὴν σύνθεσιν αὐτῆς καὶ διὰ τὸν χρωματισμὸν, οὐχὶ δ' ἧττον διὰ τὴν ἀξίαν λόγου ἄψιν αὐτῆς. Ὁ δὲ Domenici κρίνει αὐτὴν ἀξίαν αὐτοῦ τοῦ Τιντορέττου. Τὸ δὲ θαυμάσιον εἶνε ὅτι τὴν πολυσύνθετον ταύτην εἰκόνα ἐζωγράφισεν ὁ Κορένσιος ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος ὀλιγωτέρου τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν. Καὶ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο εἶνε σπουδαῖον ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Κορεναίου οὐ μόνον διότι καταδεικνύει τὴν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταχύτητα καὶ ἀξίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι παρέχει. ἡμῖν τὴν μόνην γνωστὴν εἴδησιν περὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ αὐτοῦ βίου καὶ δεικνύει τέλος ἴχνος στοργῆς ἐν τῷ ἀνδρὶ ἐκείνῳ, ὅστις φαίνεται ἄλλως πεπλασμένος διὰ τὴν ἀπάθειαν καὶ τὴν ἀναλγησίαν.

Ὁ Κορένσιος εἶχε τέκνα πλείονα τοῦ ἑνὸς, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς ἐπιταφίου λατινικῆς ἐπιγραφῆς, ἔνθα ἀπαντῶμεν τὰς λέξεις a pueris· εἶχε δὲ καὶ υἱὸν πρεσβεύοντα τὸ λατινικὸν δόγμα. Ἀλλὰ μόνος ἄρα οὗτος ὁ υἱὸς ἀνετράφη ἐν τῷ καθολικισμῷ ἢ σὺν αὐτῷ καὶ τὰ ἄλλα τοῦ Κορεναίου τέκνα, τέλος δὲ μὴ ἐξώμωσε καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ; Κλίνομεν νὰ πιστεύσωμεν τοῦτο, βλέποντες αὐτὸν ἐξομολογούμενον κατὰ τὰς τελευταίας αὐτοῦ στιγμὰς εἰς Λατῖνον μοναχὸν, ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἠναγκάσθη εἰς τοῦτο διὰ τὸ ἔκτακτον καὶ ταχὺ τοῦ θανάτου, ὡς θὰ ἴδωμεν. Ὁ υἱὸς λοιπὸν τοῦ Κορενσίου ἦτο βενεδικτῖνος μοναχὸς, ἀσκητεύων ἐν μοναστηρίῳ τινὶ μακρὰν τῆς Νεαπόλεως. Ἐπιθυμῶν δὲ ὁ πατὴρ νὰπολαύῃ τῆς παρουσίας τοῦ υἱοῦ, ἐζήτησε παρὰ τοῦ ἡγουμένου τοῦ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος μοναστηρίου τῶν ἁγίων Σεβηρίνου καὶ Σωσίου, ἵνα οὗτος προσέλθῃ καὶ διαμένῃ ἐν αὐτῷ, ὑποσχόμενος τὴν ἐπικόσμησιν τοῦ μοναστηρίου διὰ τῆς περιγραφείσης ἐντοιχίου γραφῆς. Λαβὼν δὲ παρὰ τοῦ ἡγουμένου τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι ἅμα περατωθείσης τῆς ζωγραφίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς εἰς τὴν μονὴν εἰσόδου, τοσοῦτον ἔσπευσεν εἰς τὸ ἔργον, ἵνα ἐπανίδῃ καὶ ἐγκολπωθῇ τὸν υἱόν, ὥστε ἐπεράτωσεν αὐτὸ ἐντὸς τεσσαράκοντα μόλις ἡμερῶν, παραδοὺς ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ὕλης στοργῆς ἔργον σεσημασμένον διὰ τῆς σφραγίδος τῆς ἀληθοῦς καλλιτεχνικῆς ἐμπνεύσεως. Οὕτω διχάζων τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ ὁ Κορένσιος εἰς στιγμὰς θείου ἐνθουσιασμοῦ καὶ βδελυρᾶς ἀπανθρωπίας ἔφθασεν εἰς γῆρας βαθὺ, ἀδύνατον μὲν καὶ σαλευόμενον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πικρὸν, διότι δὲν ἐφαρμάκευεν οὐδὲ τὰς ὑστάτας αὐτοῦ ὥρας ὁ μετάμελος. Εἴδομεν τὸν Κορένσιον μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτοῦ ἡμερῶν κακουργοῦντα καὶ ἐπιβουλεύοντα. Βλέπομεν αὐτὸν ἔχοντα τὰ ἐπίσημα τῆς τιμῆς, διότι εἶνε ἀνακεκηρυγμένος ἱππότης τοῦ ἁγίου Γεωργίου, δὲν ἐξεύρομεν πῶς καὶ διὰ τίνα ὑπηρεσίαν· καθορῶμεν αὐτὸν ἔχοντα ἐπισεσωρευμένα πλούτη μεγάλα, παρέχοντα αὐτῷ εὐζωΐαν καὶ δαπανώμενα εἰς ἄσκησιν βίου μεγαλοπρεποῦς καὶ πολυτελοῦς. Ἀλλὰ δὲν εἶνε πλέον ὁ Κορένσιος τὸ φόβητρον ἐκεῖνο, πρὸ τοῦ ὁποίου κύπτει τὴν κεφαλὴν σύμπας ὁ καλλιτεχνικὸς τῆς Νεαπόλεως κόσμος· γέροντα πλέον ὄντα καὶ ἀδύνατον δὲν τρέμουσιν αὐτόν. Τότε πλέον ἄρχονται ἐπικρίνοντες τὰς πράξεις αὐτοῦ, ἐπικρίνοντες τὰς ζωγραφίας, καταγελῶντες τῶν σφαλμάτων τοῦ γεροντιδίου ἐκείνου, ὅπερ ὑπῆρξέ ποτε δι' αὐτοὺς μορμολύκειον. Διὰ τοῦτο βλέπομεν ὅτι ὁ Κορένσιος καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἡλικίᾳ ἀναγκάζεται νὰ ζωγραφῇ, ὡς τὰς ἐν τῷ μοναστηρίῳ S. Maria degli Angioli προμνημονευθείσας δύο τοιχογραφίας, καταβάλλων ἐν ταύταις ἁπάσας αὐτοῦ τὰς ἐξηντλημένας δυνάμεις καὶ ἀποπειρώμενος νὰ πείσῃ τοὺς κακολογοῦντας ὅτι δὲν εἶνε ἄτονος ἐν τοῖς ἔργοις, ὡς ἐκεῖνοι διελάλουν. Ἐπ' ἴσης δὲ καταγελώμενος διά τινα λάθη ἐν ταῖς ζωγραφίαις τῶν ἁγίων Σεβηρίνου καὶ Σωσίου, αἰσθάνεται τὴν φιλοτιμίαν ἐκκαίουσαν τὰ ἐρριχνωμένα αὐτοῦ στήθη καὶ διατάσσει νὰ παρασκευάσωσιν αὐτῷ ὑψηλὸν ἰκρίωμα, ἵνα ἀναβὰς ἐπ' αὐτοῦ διορθώσῃ τὰ κατηγορούμενα ἔργα. Ἀναβαίνει τρέμων ὁ Κορένσιος, διότι πέντε καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη καθίστασαν σφαλερὸν τὸ βῆμα αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦτο ἡ τελευταία καθ' ἣν μετεχειρίσατο τὸν χρωστῆρα, ἐπειδὴ ὀλισθήσας ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἰκριώματος. Ἡ πτῶσις δ' ἐκείνη, γενομένη ἐκ τοσούτου ὕψους, ἐπήνεγκεν αὐτῷ τὸν θάνατον, ἐν ἔτει 1643. Ὁ Κορένσιος ἔζησεν ὀλίγας μετὰ τὴν πτῶσιν στιγμὰς καὶ μόλις προέφθασε νὰ ἐξομολογηθῇ παρά τινι τῶν ἐν τῇ μονῇ βενεδικτίνων, ταχέως προσδραμόντι. Ἡ κηδεία αὐτοῦ ἐγένετο μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐν πομπῇ, παρακολουθουμένη ὑπὸ τῶν πλείστων ἐν Νεαπόλει ζωγράφων, μάλιστα δὲ ὑπ' ἐκείνων ὅσοι ἐθεώρουν εὐεργέτην τὸν Κορένσιον ἐπειδὴ παρεῖχεν αὐτοῖς τὰ ψιχία τῆς περισσῆς αὐτοῦ τραπέζης. Διῆλθε δ' ἡ νεκρώσιμος συνοδία τὰς ὁδοὺς τὰς ἀγούσας ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ Κορενσίου, κειμένου ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Monte Calvario, μέχρι τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ἔνθα ἔτυχε τοῦ θανάτου καὶ ἔνθα οἱονεὶ προῴδων τὸ ἴδιον τέλος εἶχε παρασκευάσει ἑαυτῷ τάφον ἤδη ἀπὸ τοῦ 1615 ἐν τῷ παραχωρηθέντι αὐτῷ ὑπὸ τῶν μοναχῶν τόπῳ, καθ' ἃ ἀνεφέραμεν.

Ὁ τάφος οὗτος, σωζόμενος ἔτι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκείνῃ, ὅπου καὶ ἄλλοι διάσημοι ἄνδρες κεῖνται, ὀλίγα βήματα ἀπὸ τῆς θύρας χαμαὶ κείμενος, φέρει ἐν μέσῳ τὸ οἰκόσημον τοῦ Κορενσίου, ὅπερ προσεχῶς θέλομεν δημοσιεύσει, καὶ ἄνω μὲν λατινικὴν ἐπιγραφὴν, κάτω δὲ ἑλληνικὸν ἐπίγραμμα, κεχωρισμένον μὲν εἰς πέντε στίχους, ἀλλ' ὅμως ἐντεταμένον εἰς ἐλεγεῖον. Καὶ ἡ μὲν λατινικὴ ἐπιγραφὴ ἔχει ὧδε·

Belissarius Corensius ex antiquo Arcadum genere d. Georgii eques inter regios stipendiarios Neapoli a pueris adscitus depicto hoc templo sibi suisque locum quietis vivens paravit a. CDDCXV.

Τὸ δὲ ἑλληνικὸν ἐπίγραμμα εἶνε τὸ ἑξῆς·

Εἰς Βελισσάριον οἱ μοναχοί

Ἀρκαδίῃ μὲν ἔφυσε Κορένσιον, ἔσχε δὲ γαῖα
Παρθενόπη, γραφέων Πρωτογένην ἕτερόν.

Τοιοῦτο τὸ τέλος τοῦ Βελισσαρίου Κορεναίου. Οἱ Ἰταλοὶ Domenici καὶ Lanzi πορίζονται ἐκ τοῦ ἐλεεινοῦ τέλους συμπάσης τῆς πριανδρίας, ἧς μέρος ἀπετέλει ὁ Κορένσιος, ἠθικὰ συμπεράσματα καὶ ἐπάγουσιν ὅτι ὁ ἐπερείδων τὸ κλέος ἑαυτοῦ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐπὶ τῆς καταπιέσεως τῆς ἀλλοτρίας ἀξίας κτίζει ἐπὶ ἄμμων.

Ἡμεῖς δὲ προσπαθήσαντες νὰ περιστείλωμεν διὰ τὴν σημερινὴν ἀνάγνωσιν, ὅσον ἦτο τοῦτο ἐφικτὸν ἡμῖν, τὰ ὅρια τῆς βιογραφίας τοῦ Κορενσίου, θὰ ὁδηγηθῶμεν ἐκ τῆς περὶ αὐτῆς κρίσεως ὑμῶν εἰς τὴν περαιτέρω σύνταξιν ἐσχεδιασμένου ἤδη συγγράμμα-

τος περὶ τῶν ἐν τῇ Δύσει Ἑλλήνων ζωγράφων, ὅταν δοθῇ ἡμῖν ἀρκοῦσα πρὸς τὸ ἔργον σχολή. Θὰ πράξωμεν δὲ τοῦτο θέλοντες νἀποδώσωμεν εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα σειρὰν ὅλην καλλιτεχνῶν ἀποξενωθέντων καὶ λησμονηθέντων, οἵτινες διεκρίθησαν ἐν τῇ ξένῃ οὐχὶ πλέον διὰ τῆς κακουργίας ἡνωμένης μετὰ τῆς τέχνης, ὡς ὁ Κορένσιος, ἀλλὰ διὰ τῆς καλλιτεχνίας, τῆς δόξης καὶ τῆς μεγαλοφυΐας, ἥτις ἀφ' οὗ πρῶτον ἐδόξασε τοὺς μεγάλους νοῦς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εὐθενούσης, δὲν ἀπέλιπε τοὺς ἄνδρας αὐτῆς ταλαιπωρουμένης,οὐδ' ἀποκνεῖ νὰ διακαίῃ τὸ πνεῦμα τῶν τέκνων αὐτῆς ἐν τῇ σημερινῇ παλιγγενεσίᾳ.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Π. ΔΑΜΠΡΟΣ.

ΠΕΡΟΥΒΙΑ.

(Συνέχ. ἴδε φυλλ. 520.)

— Ἤσο λοιπὸν τόσον ἐνησχολημένος ἀπὸ τὸ πρωΐ, εἶπεν, ὥστε νὰ μὴν ἔλθῃς νὰ μᾶς ἰδῇς μήτε μίαν στιγμήν;

— Τί θέλεις, μικρά μου; πρὸ παντὸς ἄλλου αἱ ὑποθέσεις . . . καὶ, χάρις τῷ Θεῷ πηγαίνουν κάλλιστα . . . Ἔλα λοιπὸν δεῖξε περισσοτέραν εὐχαρίστησιν· φαίνεσαι ὡς νὰ μὴ ἦσο εὐχαριστημένη διὰ τοῦτο.

— Ὄχι, πατέρα μου . . .

— Τί ὄχι, πατέρα! . . . Μήπως σκοπεύῃς νὰ φέρῃς πάντοτε τὸ δυσαρεστημένον αὐτὸ ἦθος; Δὲν θὰ ἐννοήσῃς ποτὲ τί ἐστὶ ζωή; . . . Ἔλα, ἔσο φρόνιμος, ἄφες κατὰ μέρος τὰ ὄνειρά σου.

— Δὲν σᾶς τὰ ἀνέφερα.

— Ὄχι, ἀλλὰ τὰ συλλογίζεσαι . . . Καλά, ἂς ὁμιλήσωμεν περὶ αὐτῶν, συγκατατίθεμαι· ἂς ὁμιλήσωμεν μίαν φορὰν διὰ παντὸς περὶ αὐτῶν.

Ἡ Εὐδοξία παρετήρησε τὸν πατέρα της ἀποροῦσα διὰ τὴν τόσην του γλυκύτητα.

— Μόνον τὴν εὐτυχίαν σου ἐπιθυμῶ, εἶπεν ὁ Βενουά, ὅστις ἂν καὶ ὑπερηφανεύετο ὅτι εἶχε δύναμιν χαρακτῆρος, πολὺ ἐπεθύμει νὰ ἔβλεπε τὴν θυγατέρα του ὁποκύπτουσαν ἄνευ πάλης εἰς τὰ σχέδιά του. Μόνον τὴν εὐτυχίαν σου ἐπιθυμῶ, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμῶ ὡς ἄνθρωπος σπουδαῖος, ἔχων πεῖραν. Ἂς σκεφθῶμεν . . . Τί εὑρίσκεις τόσον ἀξιοθαύμαστον εἰς τὸν Κ. Παῦλόν σου; ἕνα ἐπιπόλαιον ὅστις θὰ μείνῃ ἐπὶ τέλους μὲ πέντε ἕως ἓξ χιλιάδας φράγκα εἰσόδημα τὸ πολύ . . .

— Ποτὲ δὲν ἐσυλλογίσθην τὴν περιουσίαν του.

— Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ σφάλμα σου· ἐγὼ ὅμως ὡς καλὸς πατὴρ πρέπει νὰ σὲ φωτίσω.

— Ἀλλὰ ἀφ' οὗ εἶμαι πλουσία . . .

— Δι' αὐτὸ μάλιστα· ὅταν ἔχῃ τις χρήματα ἔχει καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ζητῇ περισσότερα. Ὤ, ἠξεύρω τί θ' ἀρχίσῃς νὰ μὲ ψάλλῃς· τὴν συμπάθειαν, τὴν ὁμόνοιαν τῶν ψυχῶν . . . Εἰς τί ὅμως φέρουν ὅλα αὐτά. . . . . Ἂν ἦσο καλὴ κόρη θὰ ἐπροτίμας ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ αἰσθήματα γάμον θετικόν . . . Πλὴν εἶσαι φίλαυτος καὶ μόνον τὸν ἑαυτόν σου βλέπεις εἰς τὸν κόσμον.

— Μὲ φαίνεται ὅτι ἂν νυμφευθῶ θὰ νυμφευθῶ προ πάντων χάριν τοῦ ἑαυτοῦ μου . . .

— Ὄχι! Ἡ γυνὴ νυμφεύεται ὅπως ὁ ἀνὴρ ἀκολουθῇ στάδιον, κατὰ τὰς ἀνάγκας τῶν γονέων της . . . ἀλλ' ὁ ἔρως μόνον εἰς τὰ μυθιστορήματα εἶναι καλός. Ὑπόθεσε νυμφευομένη ὅτι ἐτελείωσαν αἱ πρῶται ἑβδομάδες τοῦ γάμου. . . εἶναι ἐντελῶς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Ὡραία ὅμως κοινωνικὴ θέσις εἶναι ὅλως διαφορετικόν· ὅσον περισσότερον τὴν ἀπολαμβάνει τις, τόσον περισσότερον προσκολλᾶται εἰς αὐτήν.

Ἡ Εὐδοξία ἥτις εἶχε συλλάβει τινὰς ἐλπίδας, δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά της ἀκούσασα τὸν πατέρα της ὁμιλοῦντα τοιουτοτρόπως. Ἐκεῖνος δὲ πιστεύων σταθερῶς ὅτι ἔδειξε τόσην σύνεσιν ὅσην καὶ γλυκύτητα, ὠργίσθη διὰ τὴν θλίψιν της.

— Καλά! ἀνέκραξε κλαῦσε! ἤμην πολὺ εὐχαριστημένος, πολὺ εὐτυχής, ἔπρεπε νὰ ἔλθουν νὰ μὲ δυσαρεστήσουν . . . Κάμε παιδία, θυσιάσου δι' αὐτὰ καὶ θὰ ἰδῇς πῶς σὲ ἀνταμείβουν!

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἰσελθοῦσα ἡ Κ. Βενουὰ καὶ ἰδοῦσα τὴν Εὐδοξίαν κλαίουσαν ἐμάντευσε τί συνέβη.

— Βενουὰ! ἀνέκραξε, θὰ εἴπες πάλιν ἀνοησίας!

Πραγματοποιοῦσα μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὰς συμβουλὰς τὰς ὁποίας ἔδιδεν εἰς τὴν θυγατέρα της, δὲν ἤθελε νὰ ὁμιλήσῃ τραχέως εἰς τὸν σύζυγόν της· ἤλπιζεν ὅτι ἡ θλίψις των θὰ τὸν συνεκίνει, ὅτι ἡ καλὴ καρδία καὶ ἡ τιμιότης του θὰ ὑπερίσχυον τῆς ἀποφάσεώς του, καὶ ὅτι θὰ ἔδιδεν εἰς τὴν θυγατέρα του τὸν σύζυγον τὸν ὁποῖον ἠγάπα καὶ ἔκλεξαν οἱ δύο ὁμοῦ πρὸ καιροῦ. Ἀλλ' ἰδοῦσα τὰ δάκρυα τῆς θυγατρός της καὶ μαντεύσασα ἀπὸ τὰς τελευταίας λέξεις τοῦ Βενουὰ τὴν αἰτίαν, ἐκηρύχθη ἀναφανδὸν τὴν φορὰν ταύτην ἐναντίον αὐτοῦ.

— Δὲν θέλω νὰ συζητήσω μαζύ σου, εἶπεν ὁ Βενουὰ μὲ ἦθος περιφρονητικόν, δὲν δύνασαι νὰ ἐννοήσῃς τὰ βαθέα μου σχέδια· ἀλλὰ μετά τινα καιρὸν, ὅταν θὰ ἐξυπνήσῃς καὶ θὰ εὑρεθῇς μία τῶν σημαντικωτέρων γυναικῶν τῶν Παρισίων θὰ εἰπῇς· ἔ! ἔ! δὲν ἦτον τόσον ἀνόητος ὁ ταλαίπωρός μου Βενουά!

— Δὲν θέλω νὰ γίνω σημαντικὴ γυνὴ, ἐγώ· θέλω νὰ ἰδῶ τὴν κόρην μου εὐτυχῆ, αὐτὴ εἶναι ἡ φιλοδοξία μου!

— Ἐβαρύνθην πλέον νὰ σὲ ἀκούω ὑπερασπιζομένην ἀπειθὲς τέκνον. Ὑποσκάπτεις τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, κυρία, καὶ τὴν ὑποσκάπτεις! Ἀκολουθεῖς τὰ μαθήματα τοῦ Πέτρου· αὐτὸς σᾶς διδάσκει τὰς ὡραίας σας φράσεις ἐναντίον τοῦ πλούτου. Πλὴν δὲν θὰ τὰς ἀκούσετε πλέον, χάρις τῷ Θεῷ! Τὸν ἀπαγορεύω νὰ ἐπανέλθῃ ἐδῶ, δὲν θέλω πλέον νὰ μὲ ἐξυβρίζουν εἰς τὴν οἰκίαν μου· ὄχι, δὲν θὰ τὸν ἰδῶ πλέον ποτὲ, οὔτε αὐτὸν οὔτε τὸν κύριον υἱόν του!

— Ἀ! αὐτὰ ἀπεφάσισες; Λοιπὸν καὶ ἐγὼ θέλω νὰ ἐπανέλθῃ καὶ θὰ νυμφεύσω τὰ παιδία, θὰ τὰ προικίσω . . . Ναὶ τὸ ἥμισυ τῆς περιουσίας σου μὲ ἀνήκει· τὴν ἐκερδήσαμεν ὁμοῦ· θὰ ζητήσω νὰ τὴν χωρίσωμεν.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Βενουὰ ἐγένετο ἔξω φρενῶν. Νὰ τὸν κατηγορήσωσιν ὅτι δὲν ἔχει καρδίαν, ἔστω καὶ τιμιότητα, ἠδύνατο νὰ τὸ ἀνεχθῇ ἐπὶ τέλους! Ἀλλὰ νὰ ἀπειλήσουν τὴν κατάστασίν του ἦτο ὁ ἀνώτατος βαθμὸς τῆς κακοηθείας.

— Ναὶ, ναὶ, ἐπανελάμβανεν ἡ κ. Βενουὰ, θὰ πάρω τὰ χρήματά μου, θὰ τὰ δώσω εἰς τὴν κόρην μου, θὰ τοὺς ὑπανδρεύσω ἐναντίον τῆς θελήσεώς σου.

Ἐν τοσούτῳ ἡ Εὐδοξία μεταβαίνουσα ἀπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸν πατέρα καθικέτευεν αὐτοὺς νὰ καταπραϋνθῶσιν.

— Ἔλα, εἶπεν ἐπὶ τέλους ἡ κ. Βενουά· ἂς ἀφήσωμεν ἐδῶ τὴν κύριον τούτον ἂς ἐπαναπαυθῇ εἰς τὰ μεγαλεῖά του!

— Πήγαινε, πήγαινε, κυρία· ἀλλὰ θὰ σὲ ἀποδείξω ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ κύριος.

— Καὶ ἐγὼ εἶμαι ἡ κυρία!

Ἐξῆλθε δὲ κλείουσα βιαίως τὴν θύραν, ὁ δὲ Βενουὰ ἀφ' οὗ ἐξεθύμανεν ὀλίγον ἀκόμη τὴν ἀνίσχυρον ὀργήν του, κατώρθωσε ν' ἀνεύρῃ ὅ,τι ἐθεώρει μεγαλοπρεπῆ ἀξιοπρέπειαν τῆς παραγνωριζομένης μεγαλοφυΐας.

VIII.

Αἱ ἡμέραι παρήρχοντο μελαγχολικῶς. Ὁ βαρόνος Σακραμέντος, ὁδηγούμενος πάντοτε ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔκαμε νέαν ἐπίσκεψιν εἰς τὸν Βενουὰ, ἀλλ' ἡ κυρία ἠρνήθη νὰ τὸν δεχθῇ, εἰποῦσα ὅτι ἦτο κακοδιάθετος. Ὁ Μεξικανὸς ἐπανέλαβεν ἐν μέρει τὴν σιωπήν του καὶ αἱ παράδοξοι λέξεις αἱ διαφεύγουσαι αὐτὸν ἐνίοτε δὲν ἠδύναντο νὰ φωτίσωσι τὸν Βενουὰ, ὅστις ἰσχυρογνωμονῶν ἐθεώρει αὐτὸν τέλειον.

Ἡ δὲ κ. Βενουὰ καὶ ἡ Εὐδοξία ἐπάσχιζον νὰ παρηγορήσωσιν ἀλλήλας· πλὴν ὁ Παῦλος καὶ ὁ πατήρ του δὲν ἤρχοντο πλέον νὰ τὰς ἴδωσιν ἂν καὶ ὁ Παῦλος τὸ ἐπεθύμει τὰ μέγιστα. Μυριάκις ἐπλησίασε μέχρι τῆς θύρας των, ἀλλ' ἐκεῖ ἵστατο, ἔβλεπε περιλύπως τὰ παράθυρα καὶ ἀπήρχετο φοβούμενος μήπως ἐρεθίσῃ τὴν δικαίαν ὀργὴν τοῦ πατρός του. Ἐπὶ τέλους ἔγραψεν εἰς τὴν κ. Βενουὰ ἐπιστολὴν τοσοῦτον περίλυπον καὶ ἀπελπιστικὴν, ὥστε καὶ αἱ δύο ἔκλαιον ἀναγινώσκουσαι αὐτήν . . .

Ἡ Εὐδοξία μάλιστα ἀνεγίνωσκεν αὐτὴν συνεχῶς, διότι εἰς ἑκάστην γραμμὴν ἐπροδίδετο ὁ ἔρως.

Πότε θὰ ἐτελείωνεν ὁ σκληρὸς αὐτὸς χωρισμός; Ἡ κ. Βενουὰ μαθ' ὅλα τὰ ὁποῖα εἶπεν οὐδὲ κἂν ἐσκέπτετο νὰ δυσαρεστηθῇ σπουδαίως μετὰ τοῦ συζύγου της· ἀλλ' ἄρά γε θὰ ἐπανήρχετο οὗτος εἰς καλλίτερα αἰσθήματα; Ὅσον διὰ τὸν Πέτρον ἦτο βεβαία ὅτι δὲν θὰ ἐνέδιδε, διότι ἦτο ὁ πτωχότερος, ἡ πρότασίς του εἶχεν ἤδη ἀποβληθῆ, ὥστε δὲν θὰ ἔκαμνε πλέον τὸ πρῶτον βῆμα.

Ἡ Εὐδοξία λοιπὸν καὶ ἡ μήτηρ της μεγάλως ἠπόρησαν ἰδοῦσαι αὐτὸν εἰσερχόμενον πρωΐαν τινὰ εἰς τὴν αἴθουσάν των. Ἀσπασθεὶς περιπαθῶς τὴν βαπτιστικήν του ἔσφιγξε τὴν χεῖρα τῆς κ. Βενουὰ, ἀλλὰ ταῦτα πάντα μὲ ἦθος σοβαρὸν, ἴσως μάλιστα καὶ σκυθρωπὸν, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχον ἰδῆ ποτὲ ἄλλοτε εἰς αὐτόν.

— Ἦλθες τέλος πάντων; εἶπεν ἡ κ. Βενουά· ἐνθυμήθης τοὺς παλαιούς σου φίλους;

— Δὲν σᾶς ἐλησμόνησα· ἀλλὰ δὲν θὰ ἔθετα ποτὲ πλέον τὸν πόδα μου εἰς τὴν οἰκίαν αὐτὴν ἂν . . .

Ἐσταμάτησε δὲ ἀμηχανῶν καὶ ἐξηκολούθησε μετὰ δισταγμόν·

— Ἄνευ περιστατικοῦ ἀπροόπτου . . .

Καὶ ἐσταμάτησεν ἐκ νέου.

— Τί τρέχει λοιπόν; ἠρώτησεν ἡ κ. Βενουά. Μήπως σὲ συνέβη δυστύχημα;

Ἡ Εὐδοξία ἔτρεμεν ὅλη καὶ δὲν ἐτόλμα νὰ ἐρωτήσῃ· μήπως ὁ Παῦλος ἦτο ἀσθενής;

Ὁ δὲ Πέτρος ἐξηκολούθησεν·

— Ὄχι δὲν συνέβη τίποτε . . . εἰς ἡμᾶς.

Ἡ κ. Βενουὰ ἀτενίσασα αὐτὸν ἀνέκραξε·

— Δὲν συνέβη τί τὸ ὁποῖον νὰ σὲ ἀφορᾷ προσωπικῶς, καὶ ὅμως εἶσαι ὅλος συγκινημένος καὶ ἔρχεσαι ἐδώ! . . . Εἰς ἡμᾶς λοιπὸν συνέβη τὸ δυστύχημα;

— Ὄχι, ὄχι . . . δὲν εἶναι τίποτε. Ἄλλως τε εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν πρέπει νὰ περιμένωμεν καί τινας κακοὺς ὑπολογισμούς. Ἀλλ' ἐνόσῳ ἡ ζωὴ καὶ ἡ τιμὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐνέχονται εἰς αὐτοὺς δύναταί τις νὰ παρηγορηθῇ διὰ τὰ λοιπά.

Ὁ Πέτρος ἐδίσταζε προσφέρων ἑκάστην λέξιν· ἦτο προφανὲς ὅτι δὲν ἐτόλμα νὰ ἐγγίσῃ τὴν ὑπόθεσιν διὰ τὴν ὁποίαν ἦλθεν. Ἡ δὲ κ. Βενουὰ ἐννοήσασα τοῦτο τῷ εἶπε·

— Φίλε μου, ἔχεις κακὴν εἴδησιν νὰ μᾶς διακοινώσῃς . . . Ὁμίλησε, ἔχομεν δύναμιν χαρακτῆρος. Μὲ γνωρίζεις, καὶ ἡ Εὐδοξία εἶναι τόσον λυπημένη ὥστε μία θλῖψις περισσοτέρα δὲν δύναται νὰ τὴν τρομάξῃ . . . Περὶ τίνος πρόκειται; . . . Μήπως ἦναι μυστικὸν ἀφορῶν εἰς τὸν Βενουά;

— Ναί, περὶ αὐτοῦ πρόκειται, ἀλλὰ εἰς σᾶς θέλω νὰ τὸ εἰπῶ . . . Πιθανὸν νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἦλθα νὰ τὸν μυκτηρίσω.

— Πρόκειται λοιπὸν περὶ τῶν ὑποθέσεών του; . . . μήπως ἔχασε χρήματα;

— Ὁ Πέτρος ἔνευσε καταφατικῶς.

— Εὐλογητὸς ὁ Θεός! ἀνέκραξεν ἡ κ. Βενουά· μ' ἔκαμες νὰ φοβηθῶ χειρότερόν τι . . . Ἔλα, ὁμίλησε, ἐξηγήσου.

— Φιλτάτη μου κ. Βενουά, εἶσθε πάντοτε ἡ γενναία καὶ ἀξιότιμος γυνὴ τὴν ὁποίαν ἐγνώριζα! Ἀκούσατέ με λοιπόν· ὁ Βενουὰ ἔκαμε τρέλλας· δὲν ἠρκέσθη εἰς τὸ ἐμπόριόν του τὸ ὁποῖον ἐβάδιζεν ἄριστα . . .

— Τὸ ὑπωπτευόμην! Ὅταν μὲ ὡμίλει περὶ ἑκατομμυρίων, περὶ πραγμάτων τὰ ὁποῖα θὰ ἔκαμναν νὰ ἀπορήσω, εἶχα πάντοτε ἀνησυχίαν μὴ κατεγίνετο εἰς ἀνησίας. Ἐρρίφθη εἰς κερδοσκοπίας.

— Καὶ ἔχασε . . . πόσα;

— Λέγουν τριακοσίας χιλιάδας φράγκων.

— Τριακοσίας χιλιάδας φράγκων! . . πόσον δυστυχὴς θὰ ἦναι!

— Δὲν θὰ τὸ γνωρίζῃ ἴσως ἀκόμη· ἡ καταστροφὴ εἶναι ὅλως τελευταία.

— Τόσον τὸ καλλίτερον ἠμποροῦμεν νὰ τὸν προετοιμάσωμεν, νὰ τὸν δώσωμεν ὀλίγην γενναιότητα. . ; Πλὴν ἐξήγησέ με καλὰ ὅλα.

Ἐνῷ δὲ ὁ Πέτρος ἡτοιμάζετο ν' ἀρχίσῃ ἡ θύρα ἤνοιξε καὶ εἰσῆλθεν ὁ Βενουὰ, ὅστις ἰδὼν τὸν παλαιόν του φίλον καθήμενον πλησίον τῆς γυναικός του ἐσταμάτησεν ὡς ἀπολιθωθεὶς εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας. Ὁ Πέτρος ἀμηχανῶν ἔμεινε μὲ τὸ στόμα ἀνοικτὸν, ἡ δὲ κ. Βενουὰ καὶ ἡ Εὐδοξία δυσαρεστηθεῖσαι διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην εἴσοδον δὲν ἔλεγον οὐδὲ λέξιν καὶ περιέμενον. Ὁ Βενουὰ ἐρεθισμένος ἤδη ἀπέδιδεν εἰς ἄλλην αἰτίαν τὴν σιωπὴν ταύτην· ἐπίστευσεν ὅτι ἡ σύζυγός του καὶ ὁ Πέτρος συνενοοῦντο, καὶ ὅτι συνῆλθον ἐκεῖ διὰ νὰ συνομώσωσιν ἐναντίον του.

Ὁ Πέτρος, ἀναλαβὼν τὴν ἀταραξίαν του ἀπεφάσισε νὰ ἐγερθῇ, καὶ πλησιάσας εἰς τὸν Βενουὰ εἶπεν·

— Ἔρχεσαι ἐγκαίρως· παρεκάλουν τὴν σύζυγόν σου νὰ σὲ εἰδοποιήσῃ ὅτι ἐπιθυμῶ νὰ σὲ ὁμιλήσω . . . περὶ ὑποθέσεως κατεπειγούσης . . . Μεῖνε ἥσυχος δὲν πρόκειται οὔτε περὶ ἐμοῦ οὔτε περὶ τοῦ υἱοῦ μου.

Ὁ Βενουὰ δὲν ἀπήντησεν, ὁ δὲ Πέτρος στραφεὶς πρὸς τὴν Εὐδοξίαν καὶ τὴν μητέρα της·

— Μὲ ἐπιτρέπετε, νὰ ὁμιλήσω στιγμὰς τινὰς μόνος μὲ τὸν κ. Βενουά;

Ἀμφότεραι δὲ ἠγέρθησαν ἀμέσως.

— Ὅπως ἐπιθυμεῖτε, εἶπεν ἡ κυρία Βενουὰ, ὅταν πρόκειται περὶ ὑποθέσεων δὲν θέλομεν νὰ σᾶς ἐνοχλήσωμεν.

Καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ γειτνιάζον δωμάτιον.

Ὁ Βενουὰ ἐξηκολούθει φαινόμενος δυσηρεστημένος, διότι οὐδὲ λέξιν ἐπίστευεν ἐξ ὅσων τῷ εἶπεν ὁ φίλος του περὶ τῆς κατεπειγούσης ὑποθέσεως, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ὡς ἀφορμὴν μόνην διὰ νὰ τῷ ὁμιλήσῃ ἐκ νέου περὶ τοῦ υἱοῦ του.

— Σὲ ἀκούω, εἶπε μὲ μορφασμὸν, ἂς ἀκούσωμεν τὴν σπουδαίαν ὑπόθεσιν διὰ τὴν ὁποίαν ἔρχεσαι.

Ὁ Πέτρος ἠτένισεν αὐτὸν ὑψώσας τοὺς ὤμους.

— Ἡ παρουσία μου σὲ κάμνει ν' ἀπορῇς, εἶπε, καὶ ἔχεις δίκαιον· εἶχα ὁρκισθῇ νὰ μὴ ἔλθω πλέον εἰς τὴν οἰκίαν σου . . . ἀλλὰ δὲν ἔχω τὴν δύναμιν νὰ λησμονήσω τὴν ἀρχαίαν μας φιλίαν· ἡ δυστυχία κρούει τὴν θύραν σου καὶ διὰ τοῦτο ἐπανέρχομαι.

— Τί λέγεις; ἠρώτησεν ὁ Βενουὰ ἀνοίγων τοὺς ὀφθαλμούς του ἐν ἀπορίᾳ.

— Δὲν μ' ἐννοεῖς;

— Ὄχι δὲν γνωρίζω τὴν Ἑβραϊκήν.

— Ἔλα, μὴ προσποιήσαι τὸν πονηρὸν μὲ ἐμέ· ἰδέ με καλὰ κατὰ πρόσωπον· δὲν ἠξεύρεις τίποτε;

— Τίποτε, τίποτε . . . περὶ τίνος;

— Μὲ τὸ εἶχαν εἰπεῖ! ἀνέκραξεν ὁ Πέτρος, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην νὰ πιστεύσω ὅτι ἄνθρωπος συνειθισμένος εἰς τὰς ὑποθέσεις θὰ ἐτυφλοῦτο τόσον.

Καὶ τῷ ὄντι ὁ Βενουὰ ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἐννοεῖ τίποτε.

— Λοιπὸν, ἀνεφώνησε μὲ ἀνυπομονησίαν, τί ἐννοεῖς; μήπως μὲ ἐμπαίζῃς; Περὶ τίνων ὑποθέσεων ὁμιλεῖς; ποτὲ δὲν ὑπῆρξαν εἰς καλλιτέραν κατάστασιν αἱ ἰδικαί μου.

— Αἱ τοῦ ἐργαστηρίου σου, ναί, τὸ γνωρίζω· ἀλλ' ἐθεώρεις ὅτι δὲν ἤρχετο ὁ πλοῦτος ἀρκετὰ ταχέως καὶ ἐρρίφθης εἰς κερδοσκοπίας, εἶναι ἀληθές;

Ὁ Βενουὰ ἐφάνη ἀνησυχῶν.

— Εἰς κερδοσκοπίας! ἐπανέλαβε μετὰ συστολῆς, ἡ λέξις εἶναι βαρεῖα· ἔλαβα μέρος εἰς μίαν ἑταιρίαν. . .

— Διευθυνομένην ἀπὸ ἀπατεῶνα, ὅστις σὲ ἐτύφλωσεν.

— Ἐτύφλωσεν ἐμέ! . . . ἡ ὑπόθεσις εἶναι μεγάλη, ἀσφαλεστάτη, ἐθεμελιώθη ἀπὸ ἄνθρωπον ἐπιτήδειον, νοήμονα, τίμιον . . .

— Ὁ ὁποῖος ἐδραπέτευσεν.

Ὁ Βενουὰ ὠχρίασεν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐφάνη ἥσυχος καὶ εἶπε·

— Τί ἀστειότης εἶναι αὐτή! τὸν εἶδα χθὲς τὸ πρωί.

— Ἐδραπέτευσεν ὅμως τὴν νύκτα, ἀφεὶς σημαντικὰ χρέη διὰ τὰ ὁποῖα εἶναι ὑπεύθυνοι οἱ σύντροφοί του.

— Ἀδύνατον . . . διότι ἐγὼ αὐτὸς ἐθεώρησα τὰ κατάστιχά του.

— Εἰς τὰ κατάστιχα γράφει τις ὅ,τι θέλει.

Ὁ Βενουὰ ἐγένετο πράγματι ἀνήσυχος· καὶ ὅμως ἠγωνίζετο νὰ δείξῃ τὸ ἐναντίον.

— Ἔλα, εἶπε τεταραγμένος, ἔλα, Πέτρε, δὲν πρέπει νὰ μὲ φοβίζῃς . . . Θέλεις νὰ γελάσῃς . . . νὰ μὲ ἐκδικηθῇς.

Καὶ ὁ Πέτρος λαβόμενος τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ·

— Σὲ φαίνομαι λοιπὸν ἀστειευόμενος; εἶπε. Σὲ λέγω ὅλην τὴν ἀλήθειαν· μὲ τὸ εἶπε φίλος μου, ὑπάλληλος τραπεζίτου· ἐντὸς δύο ὡρῶν θὰ εἶναι πάγκοινον.

Τοῦτο ἀκούσας ὁ Βενουὰ ἔπεσε σχεδὸν ἀναίσθητος εἰς ἀνάκλιντρον.

— Ἔλεος! ἀνέκραξεν· εἶμαι χαμένος! ἠξεύρεις ὅτι ἔβαλα μεγίστην ποσότητα χρημάτων.

— Οἴμοι! τὸ ἠξεύρω.

— Τρομερὸν πρᾶγμα! . . . ἡ ὑπόθεσις ἦτο λαμπρά . . . ἀλλ' εἶναι ἀληθινόν; μήπως σὲ εἶπαν ὑπερβολάς;

— Διόλου, κατὰ δυστυχίαν· ἀληθέστατον, σὲ ἀπατεῶνα.

— Ἀ! ὁ κακοῦργος! . . . τὸν ὁποῖον τόσον ἐμπιστευόμεθα . . . Θὰ τὸν καταδιώξωμεν . . . θὰ τὸν καταδικάσωμεν εἰς αἰώνια δεσμά . . . Μὲ ἐπῆρε τὰ χρήματά μου . . . τὰ χρήματα τῆς Περουβίας . . . καὶ πρέπει πρὸς τούτοις νὰ πληρώσω καὶ τὰ λοιπά! . . . Εἶμαι χαμένος ἄνθρωπος! . . . Εἰς ποῖον πλέον νὰ ἐμπιστευθῇ κανείς! οἱ νόμοι εἶναι τόσον κακοί . . . καὶ οἱ πλέον ἔξυπνοι ἄνθρωποι ἀπατῶνται . . . Τί νὰ κάμω; τί νὰ γείνω; . . . Θὰ πετάξω τὰ μυελά μου.

Τὴν φλυαρίαν αὐτὴν διεδέχθη τρομερὰ ἀθυμία. Ὁ τόσον ὑπερήφανος ἔμπορος ἐν καιρῷ εὐτυχίας δὲν εἶχε τὴν ἐλαχίστην δύναμιν τῆς ψυχῆς ἐν καιρῷ τῆς δυστυχίας. Ἀλλ' ὁ Πέτρος ἰδὼν αὐτὸν εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἐλησμόνησε τὰ πάντα, καὶ ἐνθυμήθη μόνην τὴν παλαιάν των φιλίαν.

— Θάρρος, εἶπε, παλαιέ μου φίλε· χάρις τῷ Θεῷ μόνον χρήματα ἐζημιώθης· εἶσαι νέος καὶ ἠμπορεῖς νὰ τὰ ἀπολαύσῃς πάλιν.

Ἀλλ' ὁ Βενουὰ μόλις ἤκουε.

— Μόνον χρήματα ἐζημιώθην! ἀνέκραξεν ἐπὶ τέλους. Βέβαια· ξένος πόνος, ξέγδαρμα! Πρέπει λοιπὸν νὰ μὲ φονεύσουν διὰ νὰ λυπηθῶ; . . . ἐζημιώθην τὸ ἥμισυ καὶ ἔτι πλέον τῆς καταστάσεώς μου. .

Καὶ κατηράτο τὸν κλέπτην, τὴν κοινωνίαν, ὅλον τὸν κόσμον ἐκτὸς ἑαυτοῦ. Ἔπειτα ἔπιπτεν εἰς ἀθυμίαν, καὶ πάλιν ὠργίζετο, καὶ πάλιν ἀνεθεμάτιζεν ἐμπόριον, ἀνθρώπους, φίλους οἵτινες ἴσως δὲν θὰ ἐλυποῦντο διὰ τὴν δυστυχίαν του.

Καὶ ὁ μὲν Πέτρος παρηγόρει αὐτὸν, οὗτος δὲ μόλις ἤκουε. Τέλος πάντων ἀνηγέρθη ὑποστηριζόμενος ὑπὸ χειμαιρικῆς ἐλπίδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκρεμάσθη ὅπως ὁ ναυαγὸς εἰς τὸ τελευταῖον ξύλον τοῦ ναυαγήσαντος πλοίου.

— Ὅλα αὐτὰ, ἀνέκραξε, θὰ εἶναι ψεύματα, καὶ εἶναι ψεύματα· τὰ διασπείρουν ἐπίτηδες, καὶ θὰ μάθω τί ἔτρεξε.

Καὶ μὴ ἀκούων μήτε παρακλήσεις μήτε προτροπὰς, ἔλαβε τὸν πῖλόν του καὶ ἐξῆλθεν ἐπαναλαμβάνων·

— Τόσα χρήματα! τόσα χρήματα! τόσα χρήματα!

Μόλις δὲ ἐξῆλθε καὶ ἡ κ. Βενουὰ, ἥτις εἶχεν ἀκούσει τὴν συνομιλίαν, ἐλθοῦσα ἔτεινε τὴν χεῖρα πρὸς τὸν Πέτρον καὶ εἶπε·

— Σ' εὐχαριστῶ, φίλε μου· ἄφες τὸν Βενουὰ νὰ φωνάζῃ· ἔχει τὴν κεφαλὴν χαμένην καὶ δὲν ἠξεύρει τί λέγει.

— Εἶναι ἄξιος συγγνώμης, διότι ἡ ζημία δὲν εἶναι μικρά.

— Μὲ εἶναι ἀδιάφορον· γνωρίζεις τὴν διάθεσίν μου· ἄνεσις καὶ ζωὴ ἥσυχος εἰς τὴν ἐξοχὴν, ἰδοὺ ὅλη μου ἡ φιλοδοξία. Αὐτὸν ὅμως τὸν ἀγαπητόν μου σύζυγον πρέπει νὰ τὸν ὑποστηρίξωμεν, νὰ τὸν δώσωμεν θάρρος καὶ πρὸς τοῦτο ζητῶ τὴν συνδρομήν σου.

— Μάλιστα, ἀγαπητή μου κ. Βενουὰ, τὴν ἔχεις. Πλὴν πρέπει νὰ σπεύσωμεν. Ὁ σύζυγός σου θὰ πληρώσῃ μεγάλα ποσὰ, καὶ πιθανὸν δὲν τὰ ἔχει εἰς τὸ ταμεῖόν του.

Καὶ ἐσίγησε μὲν κατ' ἀρχὰς, ἔπειτα δὲ ἀκολουθῶν τὴν ὁμιλίαν του·

— Δὲν ἔχω, ἐπρόσθεσε, μεγάλην περιουσίαν, ἀλλὰ ἀδιάφορον. Ἰδοὺ αὐτὴ ὁλόκληρος, εἶναι ὁμόλογα πληρωτέα εἰς τὴν ἐμφάνισιν, κάμε τα ὅ,τι θέλεις.

Ἡ κ. Βενουὰ τὸν ἠτένισε δακρύουσα. Καὶ πρῶτον μὲν ἠθέλησε νὰ ἀποβάλῃ τὴν προσφοράν· ἰδοῦσα ὅμως τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ φίλου της, ἔσφιγξε τὴν χεῖρά του καὶ εἶπε·

— Σ' εὐχαριστῶ, τὰ δέχομαι.

Ἐνῷ δὲ ἡτοιμάζετο ὁ Πέτρος ν' ἀναχωρήσῃ·

— Θὰ ἔλθῃς, εἶπεν ἐκείνη, ἀπόψε.

— Καὶ ἀμφιβάλλεις;

IX.

Μετὰ μίαν ὥραν ἐπανῆλθεν ὁ Βενουὰ, κατηφὴς, δύσθυμος καὶ ὅλος ἀπελπις· ἐφαίνετο δέκα ἔτη πλέον ἡλικιωμένος. Πάντα ἦσαν ἀληθῆ· δὲν ὑπῆρχε πλέον ἀμφιβολία. Ἑκατὸν χιλιάδες φράγκων τὰ ὁποῖα εἶχε καταβάλει ἐχάθησαν, ἦτο δὲ ἔγγυητὴς καὶ διὰ δισχιλίας ἑτέρας. Ἡ καταστροφή του ἦτο ἄρα τελεία.

Ἡ φιλαυτία του ἔπασχε δεινῶς. — Τί θὰ ἔλεγον οἱ ἔμποροι, ἢ τί λέγουσι ταύτην τὴν ὥραν. — Ἐνόμιζε ὅτι καθ' ὁδὸν πάντες ἠτένιζον αὐτὸν, καὶ ἡ ἰδέα αὐτὴ ἦτο σκληροτέρα καὶ τῆς ζημίας. Θὰ τὸν ἐχλεύαζον, θὰ τὸν μετεχειρίζοντο ὡς ἀνεπιτήδειον· οἱ συνάδελφοί του, οἱ φίλοι του, ἡ οἰκογένειά του αὐτὴ, ὅλοι θὰ ἐκπρόττοντο ἐναντίοι του. Οἱ φίλοι του! καὶ εἶχεν; αὐτὸς μόνος εἶχεν ἀπομακρύνει τὸν καλήτερον. Ἡ κόρη του δὲν εἶχε ψυχρανθῆ μὲ αὐτόν; ἡ σύζυγός του δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ἐπιπλήξῃ, ἀφοῦ χωρὶς τὴν εἴδησίν της ἔπραξεν ὅ,τι ἔπραξε διακινδυνεύσας τὴν περιουσίαν ἥτις ἀνῆκε καὶ εἰς αὐτήν; Ἐκ τούτων τῶν συλλογισμῶν ὁρμώμενος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του κατησχυμμένος ὅσον ἀλαζὼν ἦτο τὴν προτεραίαν.

Ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζε καλῶς τὴν γυναῖκά του, διότι ἡ λύπη δὲν σκέπτεται. Ἡ ἀγαθὴ αὐτὴ σύζυγος ἐπερίμενεν ἀνυπομόνως τὴν ἐπάνοδόν του, καὶ ὅτε τὸν εἶδε τόσῳ καταβεβλημένον ἐπλησίασεν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἠσπάσθη εἰποῦσα·

— Τί ἔχεις, Βενουά μου, καὶ εἶσαι τόσῳ λυπημένος;—Ἐκεῖνος δὲ ἠτένισεν αὐτὴν ἔκθαμβος, διότι ὑπέθεσεν ὅτι ὁ Πέτρος ἂν δὲν ἐφανέρωσεν εἰς αὐτὴν ὅλα τὰ συμβάντα, εἶπεν ὅμως ἐν μέρει τὴν ἀλήθειαν. Δὲν ἐνόει λοιπὸν τὴν τόσην γλυκύτητά της.

Ἐκείνη δὲ ἐπανέλαβε·

— Πῶς; εἶσαι λυπημένος καὶ μένεις μόνος; δὲν ἔρχεσαι νὰ μὲ εἰπῆς τί ἔχεις, καὶ νὰ μὲ κάμῃς συμμέτοχον τῆς ἀθυμίας σου;

— Πῶς! τί! εἶπεν ὁ Βενουὰ στενάζων.

— Μήπως ἕως τώρα δὲν ἐμοιράσαμεν καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ μαζῆ; ὅτε εἶχες καλὰς εἰδήσεις ἔρχεσο εὐθὺς καὶ μὲ τὰς ἔλεγες, καὶ σήμερον φυλάττεις ὅλα διὰ τὸν ἑαυτόν σου; μὲ ἀδικεῖς.... Νομίζεις λοιπὸν ὅτι εἶμαι τόσῳ κακή; Σὲ ἠπάτησαν, δὲν εἶναι σφάλμα σου.

— Τὰ γνωρίζεις λοιπὸν ὅλα;

— Ναὶ, τὰ γνωρίζω· ἐφάνην ἀδιάκριτος καὶ ἤκουσα.

— Καὶ ἀφοῦ τὰ ἤκουσες μὲ ὁμιλεῖς μὲ τόσην γλυκύτητα; δὲν μ' ἐπιπλήττεις; ὦ καλή μου σύζυγε!

Καὶ τὴν ἐνηγκαλίσθη κλαίων.

— Κλαῦσε! κλαῦσε! εἶπεν ἡ κ. Βενουά. Τὰ δάκρυα ἀνακουφίζουν· κλαῦσε καὶ ἔπειτα νὰ σὲ ἰδῶ πάλιν φαιδρόν.

— Θεέ μου! ἀνέκραξεν ὁ Βενουά· εἶσαι τόσον γλυκεῖα, ἐνῷ ἐγὼ ἀντὶ σοῦ θὰ ἔλεγα χιλίας ἀνοησίας! Εἶσαι πολὺ καλλιτέρα μου, καὶ λυποῦμαι διὰ τοῦτο. Σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ κακομεταχειρισθῆς ὀλίγον, τὸ ἀξίζω· ἐφέρθην ἀνόητα καὶ τώρα τὸ αἰσθάνομαι.

— Ὅ,τι ἔκαμες τὸ ἔκαμες διὰ τὸ καλόν μας.

— Βέβαια... Ἔπρεπεν ὅμως νὰ σὲ συμβουλευθῶ, διότι ἔχεις ὀρθὸν νοῦν...

— Τί θὰ ἔκαμνα περιπλέον; ἀπεκρίθη ἡ κ. Βενουὰ θέλουσα νὰ τὸν συμφιλιώσῃ μὲ τὸν ἑαυτόν του· οἱ ῥαδιουργοι εἶναι τόσον ἐπιτήδειοι! Ἡ καλή πίστις σου σ' ἔχασε.

— Εἶναι ἀληθὲς αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγεις, ἀνέκραζεν ὁ Βενουὰ ἀσπαζόμενος τὴν σύζυγόν του, ἡ καλή μου πίστις μὲ κατέστρεψεν.

— Ἄλλως τε, εἶπεν ἡ κ. Βενουὰ, δὲν πρέπει ν' αὐξάνωμεν τὸ δυστύχημα τοῦτο· ὅταν δέχεταί τις τὰ κέρδη πρέπει νὰ γνωρίζῃ πῶς νὰ παραδέχεται καὶ τὰς ζημίας· αὐταὶ εἶναι αἱ περιπέτειαι τοῦ ἐμπορίου· θὰ ἐργασθῶμεν δύο ἔτη περιπλέον, καὶ τίποτε χειρότερον.

— Πιστεύεις;... Ἄλλως τε δὲν εἶναι ἀδύνατον καὶ ἂν δὲν σὲ τρομάζῃ τοῦτο... Πλὴν ἡ Εὐδοξία;

— Εἶναι νέα, ἔχει καιρὸν νὰ περιμείνῃ.

— Ἔχει δίκαιον, εἶναι μόνον δεκαεπτὰ ἐτῶν καὶ δὲν βιάζεται, εἶμαι βέβαιος περὶ τούτου... Βλέπεις! ἐγὼ δὲν εἶχα σκεφθῆ ὅλα αὐτὰ, ἤμην ἀπελπισμένος, εἶχα κατὰ νοῦν νὰ γίνω αὐτόχειρ... Ὦ! μὴ φοβῆσαι πλέον, οὐδὲ κἂν τὸ συλλογίζομαι, μὲ δικαιολογεῖς τόσον καλὰ ὅλα... Καλὰ σ' ἔλεγα ὅτι κερδίζει τις πάντοτε ὅταν σὲ συμβουλεύεται... Καὶ ὅπως τὸ λέγεις, περὶ τίνος πρόκειται; Περὶ ἀπωλείας χρημάτων· ἀδιάφορον τὰ χρήματα θὰ τὰ πληρώσωμεν!

Ἀλλ' ἐσταμάτησεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς φράσεώς του.

— Διάβολε! ἐπανέλαβε μετὰ μικρὸν περιλύπως· τὸ ὑπόλοιπον εἶναι μέγα καὶ... δὲν τὸ ἔχω.

— Δὲν τὸ ἔχεις εἰς τὴν σακούλαν σου, ἀλλ' ἔχεις πρῶτον τὴν οἰκίαν σου.

— Ἡ ὁποία ἀξίζει τὸ διπλάσιον.

— Καὶ πίστευσε, ἡ ὑπογραφή σου εἶναι πάντοτε ἀξιόπιστος.

— Δεκτὴ ὡς χρυσός.

— Θὰ κερδίσωμεν οὕτω ὀλίγον καιρόν· θὰ εὕρωμεν αἰτίαν διὰ νὰ πωλήσωμεν τὴν ἐξοχικήν μας οἰκίαν.

— Ὁποίαν τρέλλαν ἔκαμα νὰ τὴν ἀγοράσω!

— Ἴσως κερδίσῃς ἀπ' αὐτήν...

— Πιθανόν... θὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι πολὺ μικρὰ δι' ἡμᾶς... Μετὰ ταῦτα θὰ ἔλθῃ ἡ πληρωμὴ τῶν ὅσα μ�ς χρεωστοῦν καὶ τότε ὅλα θὰ ὑπάγουν καλά! Πόσον εὐτυχὴς εἶναι τις νὰ ἔχῃ σύζυγον ἡ ὁποία ἐννοεῖ τόσον καλῶς τὰς ὑποθέσεις!... Μόνον φοβοῦμαι μήπως μὲ βιάσουν... Ἂν εἶχα μόνον... μόνον πενῆντα χιλιάδας φράγκων μετρητάς...

— Ἔχεις ἑξῆντα, εἶπεν ἡ κ. Βενουὰ τείνασα πρὸς τὸν σύζυγόν της τὰ ὁμόλογα τὰ ὁποῖα τῇ εἶχε δώσει ὁ Πέτρος.

— Τί εἶναι αὐτά; ἠρώτησεν ὁ Βενουά.

— Ὁμολογίαι· δύνασαι νὰ τὰς μεταβάλῃς εἰς χρήματα ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν.

— Καὶ ποῦ τὰς εὗρες;

— Φίλος μὲ τὰς ἔδωκε.

Ὁ Βενουὰ ἐφάνη ἀνήσυχος.

— Ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ φίλος; ἐψιθύρισε.

— Δὲν τὸν ἐμάντευσες;... Ποῖος λοιπὸν σὲ ἀγαπᾷ πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν; Ποῖος ἦλθε πρὸς σὲ ἀκόμη σήμερον τὸ πρωὶ ὅταν ἔπασχες...

— Ὁ Πέτρος!

Ἐφάνη κυμαινόμενος μεταξὺ τῆς μνησικακίας καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης· ἠσθάνετο ἑαυτὸν διστάζοντα νὰ δεχθῇ ἐκδούλευσιν ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποβάλει τόσον σκληρῶς· ἀλλ' ἡ σύζυγός του ἐναγκαλισθεῖσα αὐτὸν ὡς παιδίον τὸ ὁποῖον ἐπιθυμεῖ τις νὰ καθησυχάσῃ, τὸν ἠσπάσθη καὶ οὕτω τὰ καλὰ αἰσθήματα ὑπερίσχυσαν.

— Ὁ Πέτρος! ἐπανέλαβεν ὁ Βενουά· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον προσέβαλα, τὸν ὁποῖον ἐξύβρισα, τὸν ὁποῖον ἀπεδίωξα...

— *Μ' ἔφερεν ἄνευ δισταγμοῦ ὅ,τι καὶ ἂν ἔχει*... Ἀνακουφίζεται ἡ θλῖψις, δὲν εἶναι ἀληθὲς, ὅταν εὑρίσκῃ τις τοιαύτας καρδίας. Ἡ δυστυχία ἔχει τοῦτο τὸ καλὸν, μᾶς κάμνει νὰ γνωρίζωμεν τοὺς ἀληθεῖς φίλους μας.

— Ὦ! ναὶ, ναὶ, ἔλεγεν ὁ Βενουά. Γεννᾶτε Πέτρε! Ἂν δὲν μὲ ἐβίαζε δὲν θὰ ἐφθάναμεν ἐδῶ... Ἐννοεῖς αὐτό· ἐρεθίζεταί τις, ὀργίζεται... Ἀλλὰ τὸν ἠγάπων πάντοτε, καὶ πρέπει νὰ τὸ ἠξεύρῃ.

— Καὶ δέχεσαι ὅ,τι σὲ προτείνει;

— Βεβαίως καὶ θὰ τοῦ τὰ ἀποδώσω... μὲ τὸν τόκον, διότι ἡ τύχη θὰ ἐπανέλθῃ... Ἀ! ἄ! κύριοι ζηλότυποι ἐλέγετε ἤδη· ἐχάθη! θὰ πάρωμεν τὴν *Περουβίαν* μὲ τίποτε σχεδόν... Ἂς ἔλθουν τώρα!.. Δύναμαι ν' ἀνταποκριθῶ εἰς τὰ πρῶτα ἔξοδα..... Γεννᾶτε Πέτρε!.. θὰ τὸν ἀσπασθῶ ἐξ ὅλης καρδίας... Γρήγορα, γρήγορα! δὲν πρέπει νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τοῦτο· πρέπει νὰ κερδίσωμεν χρήματα, ν' ἀνοίξωμεν τὸ ταμεῖον, νὰ ἐπαρκέσωμεν εἰς ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις..... Τίς ἠξεύρει; Βλέποντες ἡμᾶς πληρώνοντας τόσον ταχέως, θὰ πιστεύσουν ὅτι εἴμεθα πλουσιώτεροι, ἡ πίστις μας θὰ διπλασιασθῇ, καὶ θὰ κάμωμεν καλλιτέρας ὑποθέσεις.

Ὁ Βενουὰ συνελθὼν ἐκ τοῦ πρώτου του τρόμου, ἐπανέκαμψεν εἰς τὰ χρυσᾶ του ὄνειρα. Ἡ Εὐδοξία ἠσπάσθη αὐτὸν τρυφερώτερον τοῦ συνήθους, καὶ βαδίζουσα ἀπὸ τῆς μητρὸς πρὸς τὸν πατέρα της ἐμειδία πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐφαίνετο εὐτυχὴς διὰ τὴν μεταξὺ των συμφωνίαν.

Ὁ Πέτρος καὶ ὁ υἱός του ἦλθον ἐπίσης περὶ τὴν ἑσπέραν, ὁ δὲ Βενουὰ ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ φίλου του.

Ὁ Παῦλος ἐγνώριζε μὲν τὴν θυσίαν τοῦ πατρός του, ἀλλὰ οὐδὲ κἂν τὴν ἐσυλλογίζετο. Πάντες συνωμίλουν, ἐγέλων, ἔσφιγγον τὰς χεῖρας μεταξύ των· ἐφαίνετο ὡς ἂν ἡ δυστυχία εἰσελθοῦσα εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανέφερε τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐθυμίαν.

Ὁ Βενουὰ ἔκαμεν ὅλους τοὺς λογαριασμούς του· ἴσως μὲν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ πωλήσῃ εὐθὺς τὴν ἐξοχικὴν οἰκίαν του, ἀλλ' εἶχεν ἤδη ἑξήκοντα χιλιάδας φράγκων, καὶ ὁ κ. Ἀλέξανδρος θὰ τῷ ἔδιδε τὴν ἐπαύριον τὰς διακοσίας χιλιάδας τὰς ὁποίας θὰ μεταχειρίζετο εἰς τὸ ἐμπόριόν του· θὰ ἠδύνατο λοιπὸν νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς πάντα. Πληρωμαί τινες τὰς ὁποίας περιέμενε καὶ αἱ καθημεριναὶ πωλήσεις θὰ ἐπρολάμβανον ἀναμφιβόλως τὸ κακὸν τῶν πρώτων πληρωμῶν· ὥςε τοῦ παρόντος μὲν ἐξασφαλιζομένου, τοῦ μέλλοντος δὲ μὴ παρουσιάζοντός τι ἐπίφοβον ἀνέλαβον ὅλοι ἐλπίδας. Τὴν ἀγωνιώδη ταύτην ἡμέραν διεδέχθη νὺξ ἡσυχωτάτη καθ' ἣν ὁ μὲν Βενουὰ ὠνειρεύθη ὅτι ἦτο ἑκατομμυριοῦχος, ἡ δὲ Εὐδοξία καὶ ὁ Παῦλος ὅτι ἐνυμφεύθησαν, καὶ ὅτι ἐκρότοντο εἰς τὰ βάθη ἐρήμου ὅπως συνδιαλέγωνται ἐλευθέρως περὶ τοῦ ἔρωτος αὐτῶν.

X.

Τὴν ἐπαύριον ὁ Βενουὰ ἐπεσκέπτετο κατὰ τὴν συνήθειαν τὸ ἐργαστήριόν του ὅτε τῷ ἀνηγγέλθη ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Ἀλεξάνδρου.

— Καλόν! εἶπε καθ' ἑαυτὸν, ἰδοὺ αἱ διακόσιαι χιλιάδες φράγκων αἱ ὁποῖαι μ' ἔρχονται. Καλὰ τὸ ἔλεγα εἰς τὴν σύζυγόν μου ὅτι αὐτὸς ὁ συνεταιρισμὸς θὰ μὲ ἦτο ὠφέλιμος.

Ὁ κομωτὴς ἦλθε πρὸς τὸν Βενουὰ τείνων τὴν χεῖρα καὶ ἐπιβαρύνων αὐτὸν μὲ τὰς συνήθεις περιποιητικὰς φράσεις του. Ἀλλ' ὁ ἰδιοκτήτης τῆς *Περουβίας* συλλογιζόμενος μόνον τὴν ὑπόθεσίν του, διέκοψε τὰς φιλοφρονήσεις του.

— Ἂς ἀφήσωμεν κατὰ μέρος, εἶπε, τὰς φιλοφρονήσεις· μεταξὺ τῶν συνεταίρων χρειάζεται εἰλικρίνεια. Ἄφες καθέδραν, ἐδῶ, πλησίον τῆς τραπέζης... Ἰδοὺ μελάνη, κονδύλια, πάντα ὅσα μᾶς χρειάζονται διὰ νὰ τελειώσωμεν εὐθύς.

— Ναί... βεβαίως... πρέπει νὰ τελειώσωμεν, ἀπεκρίθη ὁ κουρεὺς μὲ τὸ ἱλαρὸν ἐκεῖνο μειδίαμα τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἐγκατέλειπε τὰ χείλη... Πλὴν διατί βιάζεσθε τόσον;

— Εἰς τὰς ὑποθέσεις, ὅ,τι ἔγινε ἔγινε· δὲν εἶναί τις ποτὲ βέβαιος περὶ τῆς ἐπαύριον.

— Εἶναι ἀληθές... δύνανται νὰ ἐπέλθουν περιστάσεις αἴτινες... κατὰ τὰς ὁποίας...

Ὁ κ. Βενουὰ ἀτενίσας αὐτὸν παρετήρησε τότε

πρῶτον ὅτι εἶχέ τι εἰς τὸ ἦθός του πολλὰ βεβιασμένον.

— Ὅλαι μας αἱ συμφωνίαι εἶναι ἀπεφασισμέναι, εἶπε· τὸ συμβόλαιον εἶναι ἕτοιμον, καὶ δὲν βλέπω εὐτυχῶς τί δύναται νὰ μᾶς ἀργοπορήσῃ.

— Διὰ τοῦτο μάλιστα . . . Ὅσον καὶ ἂν βιάζεταί τις νὰ τελειώσῃ δύναται νὰ ὁμιλήσῃ ὀλίγον.

— Ἂς ὁμιλήσωμεν λοιπόν . . . λοιπόν . . . ἀλλ' ἐκτὸς μόνον ἂν ἔχετε ἀντίρρησίν τινα εἰς τὸ σχέδιόν μας; . . .

— Καμμίαν, καὶ τὸ κατ' ἐμὲ εἶμαι ἕτοιμος νὰ ὑπογράψω μὲ τὰς δύο μου χεῖρας.

Ὁ κ. Βενουὰ ἀνέπνευσεν· ἀλλ' ὁ συνεταῖρος ἐξηκολούθησε.

— Πλὴν οἱ φίλοι μου κάμνουν τινὰς δυσκολίας . . . Ὦ! πρόκειται μόνον τὸ πολὺ περὶ ἀργοπορίας, ἁπλῆς ἀργοπορίας.

Ἀργοπορία διὰ τὸν Βενουὰ ἦτο τὸ πᾶν! Προσεπάθησεν ὅμως νὰ κρύψῃ τὴν ἀνησυχίαν του, εἶπε δὲ μόνον μὲ ἦθος ὀλίγον ὀξύ·

— Δὲν ἔβλεπαν καμμίαν δυσκολίαν προχθὲς καὶ τώρα εἶναι ἀργὰ πλέον.

— Αὐτὸ εἶπα καὶ ἐγώ.

— Ἐγὼ δὲν ἐσκεπτόμην κἂν τὸν συνεταιρισμὸν αὐτόν· σεῖς τὸν ἐζητήσατε καὶ ἐγὼ συγκατετέθην χάριν ἁπλῆς εὐγενείας.

— Ἔχετε δίκαιον καὶ πάντοτε εὑρίσκομαι εἰς τὰς αὐτὰς διαθέσεις. Ἡ *Περουβία* εἶναι λαμπρὸς οἶκος, ἀλλά . . .

— Ἀλλά . . . τελειώσατε.

— Οἱ φίλοι μου ὁμιλοῦν τώρα.

— Τί λέγουν;

— Πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν τὸν κοινὸν νοῦν καὶ ἔκαμα τὰ ἀδύνατα δυνατὰ διὰ νὰ τοὺς μεταπείσω, διότι γνωρίζω τὴν ἀξίαν σας, τὴν τιμιότητά σας, αἱ ὁποῖαι μὲ ἀρκοῦν· ἀλλὰ κατ' αὐτοὺς δὲν ἔχει τις ποτὲ ἀρκετὰς ἀσφαλείας καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐμπιστεύεται εἰς τὰ φαινόμενα . . .

Ὁ κ. Βενουὰ ἀνεπήδησεν αἴφνης καὶ ἡτοιμάζετο νὰ ὁμιλήσῃ· ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν τῷ ἀφῆκε τὸν καιρόν.

— Ἔχουν ἄδικον, ἐξηκολούθησε λέγων· ἀλλὰ δύναταί τις νὰ τοὺς συγχωρήσῃ μέχρι τινὸς βαθμοῦ, διότι δὲν πρέπει νὰ πᾶς τὸ κρύψω, φίλτατε κ. Βενουὰ, τρέχουν μερικαὶ φῆμαι δυσάρεστοι. . .

Ὁ Βενουὰ κατέπεσεν ἐπὶ τοῦ θρανίου του·

— Ἤδη! εἶπε καθ' ἑαυτὸν ὠχριάσας.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκανέλαβε·

— Δὲν πιστεύω τὰς φήμας αὐτάς, εἶμαι βέβαιος ὅτι τοὐλάχιστον εἶναι ἐξωγκωμέναι, ὅτι ἴσως ὀφείλονται εἰς τὴν ζηλοτυπίαν ἀντιπάλου τινός. . . Ἐν τοσούτῳ οἱ φίλοι μου φρονοῦν ὅτι πρὶν ἢ συνεταιρισθῶσι μὲ ἔμπορον δύνανται νὰ τὸν παρακαλέσουν νὰ τοὺς ἐκθέσῃ καθαρῶς τὴν θέσιν του.

Ὁ Βενουὰ ἦτο κατεστραμμένος· ἔβλεπε τὸ βάραθρον ἀνοιγμένον πρὸ αὐτοῦ, ῥῖγος διέτρεχεν εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματός του, καὶ ἡ ταραχή του ἦτο τοιαύτη, ὥστε δὲν κατώρθωνε νὰ τὴν κρύψῃ ἐντελῶς. Ἐν ταύτῳ δὲ ἡ ὑπερηφάνειά του ἐξηγείρετο. Πῶς αὐτός! ὁ τόσον ὑπερήφανος ἔμπορος, ὁ τόσον ὑπολημπτόμενος ὑπὸ πάντων ἐκείνων οἵτινες γονυπετοῦσιν ἐνώπιον τοῦ πλούτου, αὐτὸς θὰ ὑπεβάλλετο εἰς ἀνάκρισιν!

Καὶ πῶς θὰ τὴν ὑπέφερεν; Οὐδὲ κἂν νὰ δοκιμάσῃ νὰ κρύψῃ τὸ ἔλλειμμά του ἠδύνατο, διότι θὰ ἀπεκαλύπτετο καθαρώτερον. Προσεπάθησε νὰ θαμβώσῃ τὸν Ἀλέξανδρον μεταχειριζόμενος μεθ' ὑπεροψίας τοὺς μὴ ἔχοντας ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν· ἀλλ' ὁ κουρεύς, ὁ τόσον θεραπευτικὸς πρὸς ἐκείνους τῶν ὁποίων εἶχεν ἀνάγκην, ἀνέλαβε τότε ἦθος πικρόγλυκον.

— Σταθῆτε λοιπόν, εἶπεν, ἐνθυμοῦμαι τὰς λέξεις σας· τὸ ἐμπόριον εἶναι ὅπως ὁ πόλεμος, τόσον τὸ χειρότερον διὰ τοὺς πληγωμένους! Δὲν σᾶς ἐπιπλήττω· ἐῤῥίφθητε εἰς κακὴν ἐπιχείρησιν, τοῦτο δύναται νὰ συμβῇ εἰς πάντας. Ἀλλ' εὑρίσκομεν, δηλαδὴ οἱ φίλοι μου εὑρίσκουν περιττὸν νὰ δώσουν διακοσίας χιλιάδας φράγκα διὰ νὰ πληρώσετε τὰ χρέη σας.

Ὁ Βενουὰ ἠσθάνθη σκληρῶς ἐγγιζομένην τὴν πληγήν του.

— Καλά, εἶπε μετά τινα στιγμήν, δὲν χρεωστῶ νὰ δώσω λόγον εἰς κανένα. Ὅσοι μὲ ὑβρίζουν σήμερον θὰ μὲ κολακεύσουν ἴσως αὔριον· μὲ συκοφαντοῦν, διαδίδουν μύθους μεγάλους· ἀλλ' εὐχαριστῶ τὸν Θεόν! δὲν ἔχω ἀνάγκην τῶν χρημάτων τῶν ἄλλων, ἔχω κατάστασιν καὶ πίστιν.

— Ἡ πίστις σας ὑπέφερεν ἀρκετὰ καὶ ἐνόσῳ δὲν πληρώσετε. . . Αὐτὸ τὸ ὁποῖον σᾶς λέγω εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον σας, λυποῦμαι ὅτι τὸ ἐκλαμβάνετε κακῶς. . . Δὲν μνησικακῶ, καὶ ἂν αἱ περιστάσεις σᾶς τὸ ἐπιτρέψουν φωνάζετέ με καὶ θὰ εἶμαι πρόθυμος πάντοτε.

— Σὲ εἶμαι πολλὰ ὑπόχρεως· πλὴν μὴ στενοχωρῆσαι. Οἱ φίλοι σου περιμένουν βεβαίως τὴν ἀπάντησίν σου. . .

— Θὰ εἴπω εἰς αὐτοὺς ὅτι ἀρνεῖσθε ἐξήγησιν. . .

Καὶ χαιρετήσας εὐθὺς προσεποιήθη ὅτι ἤθελε νὰ ἐξέλθῃ· ἀλλ' ἐπανελθὼν εἶπε·

— Ἀλ! ἂν καὶ ἐκλαμβάνετε κακῶς τοὺς λόγους μου, εἶμαι πάντοτε φίλος σας, σᾶς τὸ ἐπαναλέγω. Ἂν ὅπως τὰ πάντα μὲ πείθουν, ἡ κρίσις εἶναι ὑπὲρ τᾶς δυνάμεις σας, ἂν ἀναγκασθῆτε νὰ πωλήσετε τὴν *Περουβίαν*, ἔχετε ἐμπιστοσύνην εἰς ἐμέ, θὰ σᾶς προτείνω τιμὴν λογικήν. . .

Ἐξῆλθε δὲ ἀφήσας τὸν Βενουὰ καταβεβλημένον.

Τί ἔλεγον λοιπὸν περὶ αὐτοῦ; Ὑπέθετον λοιπὸν ὅτι ἦτο κατεστραμμένος, ἄνευ πόρων, ἀφ' οὗ ὡμίλουν πλέον περὶ τῆς πωλήσεως τοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου του; Καὶ μὲ ποίαν τιμήν, βεβαίως;

Ἐγνώριζε κάλλιστα ἐκ πείρας τί ὀνομάζουν εἰς τοιαύτας περιστάσεις τιμὴν λογικήν.

(*Ἕπεται τὸ τέλος.*)

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΕΠΙΡΡΟΑΙ.

§ 1. Ἡ ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ἐξαιρέτως τῆς Ἰταλίας ἐπενέργεια τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν ἐγένετο παρὰ τοῖς λογίοις ἀντικείμενον μακρᾶς ἀμφισβητήσεως. Εἶναι τοῦτο ζήτημα ἐνδιαφέρον τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν, ὥστε οὐκ ἄπορον ἂν οἱ Ἰταλοὶ ἀσμενέστερον ἀσπάζονται τὴν δοξασίαν ὅτι τὸ μεγαλεῖον τοῦ παρελθόντος ὀφείλουσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς ἐμφύτους τῇ λατινικῇ φυλῇ δυνάμεις.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ, οὐδὲν ἐπικινδυνότερον τοῦ συστηματικοῦ πνεύματος καὶ τῶν προλήψεων τοῦ συγγραφέως. Ὁ ἱστοριογράφος εἰς οὐδεμίαν πρέπει νὰ ἀνήκῃ ἐθνικότητα, ἀλλὰ νὰ φαίνηται, ὡς λέγει ὁ Λουκιανὸς «ξένος ἐν τοῖς βιβλίοις καὶ ἄπολις, αὐτόνομος, ἀβασίλευτος [1]).» Νὰ παρατηρῇ ἀμερολήπτως καὶ ἐξ ὕψους τὰ γεγονότα, νὰ ἀναδιφᾷ ἀπαθῶς τοὺς λόγους αὐτῶν καὶ νὰ πορίζηται τὰς διαλεκτικὰς συνεπείας των· τοιαύτη ἡ ἀποστολή του.

Ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἀνελίξεως τῶν διανοητικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων ὑπὸ νόμον ἀμετάβλητον καὶ ἀναγκαῖον, τὸν τῆς προόδου. Λέγω δὲ *ἀμετάβλητον* τὸν νόμον, καθότι αἱ ἀνακυκλήσεις (corsi e ricorsi) τοῦ μεγαλοφυοῦς Βίκου ἀπατηλή ἐστιν ὀπτασία. Ἕκαστος αἰὼν ἔχει τὴν ἀποκάλυψίν του· ἕκαστος λαὸς τὸν λόγον του· ἕκαστον ἔθνος παρέχει τὰ ἑκατοῦ καὶ εἰσποιεῖται τὰ τῶν ἄλλων. Ἀλλ' ἂν εἶναι μία ἡ ἀνθρωπότης, οὐ μὴν ἅπαντες οἱ λαοὶ εἶναι ἀλλήλοις ἴσοι· διαφέρει δὲ φυλὴ φυλῆς ὡς ἀνθρώπου ἄνθρωπος. Ἑκάστη φυλὴ ἔχει τὴν ἰδιοτυπίαν της, τοὺς διακριτικοὺς αὐτῆς χαρακτῆρας, τὰ μὲν ὑπερέχουσα, τὰ δὲ τῶν ἄλλων ὑπολειπομένη. Ἡ πολιτικὴ σύνεσις πολλῷ μᾶλλον ἢ ἡ ἀνδρεία ὑπέταξε τοῖς Ῥωμαίοις τὸν κόσμον, καὶ ὅμως ὁ Σύλλας, τῷ θριαμβευτικῷ ἅρματι τοῦ ὁποίου ἠκολούθει δουλωθεῖσα ἡ Ἑλλάς, οὐχὶ δούλους ἀλλὰ δεσπότας εἰσήγαγεν εἰς τὸ Καπιτώλιον. Graecia capta ferum victorem cœpit.

Δὲν ἐξετάζομεν τὸ ζήτημα ἂν ἀλήθεια ἦναι ἡ μῦθος ὅτι ἡ Δεκανδρία μετήνεγκεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος τὴν Δωδεκάδελτον· τῶν μὲν καταφασκόντων, τῶν δὲ ἀποφασκόντων πιθανῶς ἡ ἀλήθεια ἵσταται ἐν τῷ μεταξύ. Εἰ καὶ ἀληθινὸν ἦτο τὸ γεγονός, οὐχ ἧττον ἀναντίῤῥητον ἤθελεν εἶσθαι ὅτι οὐδαμοῦ ἄλλοθι ἡ περὶ τὸ δίκαιον ἐπιστήμη ἀνεπτύχθη ἐπὶ τοσοῦτο ὅσον ἐν τῷ κόλπῳ τῆς λατινικῆς φυλῆς, διδασκάλου κατὰ τοῦτο διατελεσάσης τῆς οἰκουμένης. Ἀλλ' ἐξαιρέσει ταύτης, οὐδεὶς ἀπροκαταλήπτως βλέπων τὰ πράγματα δύναται νὰ ἀμφιβάλῃ ὅτι τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας, τὴν γραμματολογίαν καὶ τὰς τέχνας οἱ Λατῖνοι ἐδανείσθησαν παρὰ τῶν Ἑλλήνων, οὓς δύνανται μόνον νὰ καυχηθῶσιν ὅτι καλῶς ἐμιμήθησαν. Ὁ Οὐιργίλιος, μέγας ποιητής, οὐ μόνον ἐσφετερίσθη τὴν ἰδέαν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας συμφύρας εἰς τὸ ποίημά του, ἀλλὰ καὶ ἐννοίας καὶ εἰκόνας ἐνεκόλαψε καὶ παρομοιώσεις παντοδαπὰς τῶν ὁμηρικῶν ῥαψῳδιῶν, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἡμέτερος Εὐγένειος ὁ Βούλγαρις ἐξελληνίζων τὴν Αἰνειάδα ἐνίοτε δὲν ἔχει ἀνάγκην μεταφράσεως, ἀλλὰ σπαράδην ἀντιγράφει ἀπαράλλακτον τὸ κείμενον τοῦ Ἕλληνος ποιητοῦ ὃ ὁ λατῖνος εἶχε μεταγλωττίσει. Ὁ Ὁράτιος ἀφελῶς ὁμολογεῖ ὅτι τὸ μέλι του ὀφείλει εἰς τοὺς εὐώδεις χυμοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνθῶνος, καὶ μολοντοῦτο διακηρύττει ὅτι ὁ ἀποπειρώμενος τὴν μίμησιν τοῦ ἀρίστου τῶν λυρικῶν τῆς Ἑλλάδος

. . . . . ceratis ope Daedalea
Nititur pennis vitreo daturus
Nomina ponto.

Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Πείσωνας ἐπιστολῇ του συνιστᾷ τὴν ἐνδελεχῆ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων μελέτην.

. . . . . vos exemplaria graeca
Nocturna versate manu versate diurna.

Ὁ εὐτράπελος Πλοῦτος μετέφραζε τὴν μέσην τοῦ Φιλήμονος κωμῳδίαν, τὸν δὲ Δίφιλον, τὸν Καρύστιον Ἀπολλόδωρον καὶ ἐξόχως τὸν Μένανδρον μετεγλώττιζεν ὁ γλαφυρὸς Τερέντιος. Τὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα τοῦ Κικέρωνος εἶναι σταχυολόγησις τῶν ἐπινοήσεων καὶ συγγραμμάτων τῶν ἡμετέρων φιλοσόφων, καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι νομοδιδάσκαλοι παρὰ τῆς Στοᾶς ἐλάμβανον τὰς ἐμπνεύσεις των. Italia plena graecarum artium et disciplinarum, λέγει ὁ περικλεὴς τοῦ Ἀττικοῦ φίλος ὅστις — μὴ οὖσης ἐν τῇ ἐποχῇ του γενικευμένης ὡς ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις τῆς λατινίδος — νομίζει ὅτι ὁ ἀξιολογώτερος τῆς ῥωμαϊκῆς δόξης διερμηνεὺς εἶναι ἡ ἑλληνικὴ Μοῦσα· nam si quis minorem gloriae fructum putat ex graecis versibus percipi quam ex latinis, vehementer errat: propterea quod graeca leguntur in omnibus fere gentibus, latina suis finibus, exiguis sane continentur [1]).

[1]) Λουκιαν. Πῶς δεῖ ἱστορ. συγγράφ. 41.

[1]) Pro Archia Poeta.

Οἱ Ῥωμαῖοι λοιπὸν καὶ δι' αὐτῶν οἱ λοιποὶ Ἰταλοὶ ἐξεπαιδεύθησαν καὶ ἐξεπολιτεύθησαν παρὰ τῶν Ἑλλήνων ὧν τὴν διάλεκτον τοσοῦτον ἐφίλουν, ὥστε ἀπέβη οἰκειοτάτη καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον φιλοπάτριδας ἐξ αὐτῶν. Ὁ Κικέρων τὴν ἐλάτρευε, χρώμενος δ' αὐτῇ ἐν Ῥόδῳ ἀπήγγειλε λόγον ἐφελκύσαντα τὸν θαυμασμὸν Ἀπολλωνίου τοῦ Μόλωνος [1]). Ὁ Κάσκας, ὅστις πρῶτος ἐτραυμάτισε τὸν Ἰούλιον Καίσαρα κατὰ τὰς μορσίμους τοῦ Μαρτίου Εἰδοὺς, καταθορυβηθεὶς ἀφοῦ παρὰ τοῦ δικτάτορος ἀφωπλίσθη, ἑλληνιστὶ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐπεκαλεῖτο τὴν βοήθειαν [2]). Αἱ Ῥωμαϊκαὶ κυρίαι, ὡς γράφει ὁ Ἰουθενάλιος, δὲν εὕρισκον φράσεις πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν τρυφερωτέρων τῆς ψυχῆς αὐτῶν αἰσθημάτων εἰμὴ ἐν τῷ ἑλληνικῷ γλωσσαρίῳ [3]). Ὁ ὀξύχολος σατυρικὸς οὗτος ποιητὴς μέμφεται αὐτὰς ἐπὶ τούτῳ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀποκαλεῖ διαφθορεῖς τῶν ἠθῶν, μὴ ἐννοήσας ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτιμωμένη ἐν ταῖς ἡμέραις του διαφθορὰ καὶ κοινωνικὴ ἀποσύνθεσις ἄλλο δὲν ἦτο εἰμὴ ἡ λῆξις μιᾶς τῶν φάσεων τοῦ πολιτισμοῦ, ἣν ἄλλη ἤδη διεδέχετο, ἡ μετάβασις μιᾶς εἰς ἄλλην ἐποχὴν, ἡ ἀποτέφρωσις τοῦ ἀναβιωσομένου Φοίνικος.

§ 2. Συμπόσιον καινὸν εἶχε τελεσθῆ ἐν Ἀθήναις ὅπερ εἰς τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων ἀπόστασιν προαιμιάζε τὸν ἐν Παλαιστίνῃ μυστικὸν Δεῖπνον. Τὸ κώνειον ἐρρίγου τὸ σῶμα τοῦ τολμήσαντος ἴσως ν ἀποκαλύψῃ τὰ Ἐλευσίνια, ὡς βραδύτερον ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἐμαρτύρει ὁ πνευματοποιήσας τὴν μωσαϊκὴν παράδοσιν. Ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Σωφρονίσκου ἐξηγέρθη ὁ δαιμόνιος Πλάτων, ὁ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ὑπέρμαχος. Ὁ Ζήνων καὶ Χρύσιππος, ὁ Κράτης καὶ Διογένης, ὁ Ἀρίστιππος καὶ Ἐπίκουρος εἶναι διάφοροι χροιαὶ τοῦ πλατωνικοῦ πρίσματος· στωϊκοὶ δὲ, κυνικοὶ καὶ ἐπικούριοι εἶναι οἱ μεγάλοι τῆς πολυθεΐας καθαιρέται καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ προπαρασκευασταί.

Τὰ μαντεῖα ἐσίγησαν. Τὰ ἱερὰ ἄλση ἐστέναξαν καὶ ἐξέπεμψαν ὑπόκωφον φωνὴν μηνύουσαν ὅτι ὁ *Πὰν ὁ μέγας Πὰν ἀπέθανε* [4]). Ἠνεῴχθησαν φάραγγες καὶ ἐξ αὐτῶν ἀνέβλυσαν πίδακες πυρὸς, ὃ ποταμοὶ αἱμάτων ἐκχυθέντων ἔπειτα παρὰ τῶν Νερώνων καὶ Διοκλητιανῶν οὐ μόνον δὲν κατώρθωσαν νὰ σβέσωσιν, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀνερρίπισαν διαδίδοντες τὴν φλόγα ἀπὸ περάτων μέχρι περάτων τῆς γῆς. Πόθεν τὸ φαινόμενον τοῦτο;

[1]) Πλουτάρχ. Κικέρ. § 8'. [2]) Πλουτάρχ. ἐν βίῳ Καίσαρ.

[3]) Σατυρ. ς'. στιχ. 185—195.

[4]) Πλουτάρχ. Περὶ τῶν ἐκλελειπότ. χρηστηρ. 17. Εἶναι περιττὸν νὰ ἐίπωμεν ὅστι αἰνιττόμενοι τὸ παράδεξον χωρίον τοῦ ἱερέως τοῦ Ἀπόλλωνος Πλουτάρχου δὲν ἀποδίδομεν αὐτῷ τὴν ἱστορικὴν βαρύτητα ἣν ἀπέδωκεν ὁ Dacier ἐν τῷ βίῳ τοῦ Χαιρωνέως. Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι τινὲς τῶν νεωτέρων κριτικῶν νομίζουσιν αὐτὸ παρείσακτον.

Ἐνῷ ὑπεσκάπτοντο τὰ θεμέλια τῶν ναῶν τῶν Ὀλυμπίων Θεῶν, ὁ ἑβραϊκὸς μονοθεϊσμὸς ἀποθέμενος τὴν φαρισαϊκὴν δεισιδαιμονίαν τὴν ἀσχημίσασαν αὐτὸν ἀνεφάνη γυμνὸς καὶ ἄδολος. Τὸ φῶς τὸ περιαστράψαν πὸν Ταρσέα κατὰ τὴν εἰς Δαμασκὸν ἄγουσαν [1]) διέχυσε τὴν λάμψιν του καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην. Ὁ Παῦλος ἦτο Ἰσραηλίτης, ἀλλ' Ἰσραηλίτης ἑλληνιστής, ἤτοι τὴν πατρίδα καὶ τὴν γλῶσσαν μᾶλλον Ἕλλην ἢ Ἰουδαῖος. Προπάντων εἰς αὐτὸν χρεωστεῖται ἂν ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἐσήμανεν Ἰουδαϊκὴν αἵρεσιν. Αὐτὸς ηὗρεν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ προδιατεθειμένον τὸ πεδίον ἐκεῖνο ὃ ἠρωτρίασαν οἱ Βασίλειοι καὶ Ἀθανάσιοι, ἄχρις οὗ ἡ φιλοσοφικὴ δόξα ἐγένετο ἐν ταῖς Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις θρησκευτικὸν δόγμα. Αἱ πρὸς ἀλλήλους τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν πρώτων χριστιανῶν φιλοσόφων διαφωνίαι ἦσαν τὸ πλεῖστον φαινομενικαὶ ἢ τυπικαὶ, οἱ μὲν γὰρ καὶ οἱ δὲ ἐνεπνέοντο ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀναμορφωτικῶν ἀρχῶν. Ἰουστῖνος ὁ μάρτυς διετείνετο ὅτι ὁ θεῖος λόγος πρὶν ἢ ἐνσαρκωθῇ εἶχεν ἀποκαλυφθῇ εἰς τοὺς σοφοὺς τῶν ἐθνικῶν. Κλήμης δὲ ὁ Ἀλεξανδρεὺς εἴδωρει ὡς πρόδρομον τοῦ χριστιανισμοῦ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, ἣν ὁ Τερτυλλιανὸς, ὁ Ἀρνόβιος καὶ ὁ Λακτάντιος καταπολεμοῦντες παρεγνώρισαν, τὴν ἀφετηρίαν τῆς διδασκαλίας ἣν προησπίζοντο. Διὸ τῶν Ἑλλήνων τὰ ἀρχαιότατα ἀσιατικὰ δόγματα διωχετεύθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐνεκεντρίσθησαν εἰς τὴν χριστεπώνυμον θρησκείαν ὡς μαρτυροῦσιν ὁ Τριαδικὸς Θεὸς [2]) ὁ εἰσαχθεὶς ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως τῷ διατυπωθέντι ἐν Νικαίᾳ, καὶ τὸ ἀναπολοῦν τὸν νεοπλατωνισμὸν τοῦ Πλωτίνου καὶ Πορφυρίου πρῶτον κεφάλαιον τοῦ τετάρτου Εὐαγγελίου, τοῦ πιθανῶς συνταχθέντος κατὰ τὴν τρίτην ἑκατονταετηρίδα μ. Χ.

Ἕλληνες λοιπὸν προπαρασκεύασαν, Ἕλληνες διὰ τῆς θεσπεσίας αὐτῶν γλώσσης διέδωκαν πρῶτοι τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν· εἰς αὐτοὺς ὀφείλεται ὁ νέος τῆς Εὐρώπης πολιτισμὸς καὶ εἰς τὸν μὴ ἐπιπόλαιον παρατηρητὴν ὁ ἑλληνισμὸς δὲν ἀντίκειται, ὡς γενικῶς φρονοῦσι τῷ χριστιανισμῷ ἀλλὰ συνταυτίζεται [3]).

§ 3. Τὸ νέον θρήσκευμα ἐν τῷ πρώτῳ ὀργασμῷ αὐτοῦ εἶχεν ἀπολήξει εἰς βιαίαν ἀντενέργειαν. Οἱ

[1]) Πράξ. Ἀποστόλ. κεφ. θ'. 3—7

[2]) Ὁμιλοῦμεν ἱστορικῶς καὶ οὐχὶ θεολογικῶς.

[3]) Ceux qui connaissent l'antiquité savent assez que le christianisme est venu en occident par les Grecs d'Asie et que c'est en Orient qu'il est né ; que les premiers pères, les premiers conciles, les premières liturgies, les premiers rites, tout est de l'Orient ; qu'il n'y a pas même un seul terme de dignité et d'office qui ne soit grec, qui n'atteste encore aujourd'hui la source dont tout nous est venu. Histoire de Russie sous Pierre-le-Grand par Voltaire. Τόμ. Β', κεφ. Θ'.

καταδιωχθέντες ἄχρι μαρτυρίου ἐγένοντο ἐξ ὑπαμοιβῆς καταδιῶκται. Ἡ ἐκκλησία κατεδάφιζε τὰ τεμένη τῶν Θεῶν [1]) καὶ συνέτριβε τὰ εἴδωλα μηδόλως φροντίζουσα ἂν ταῦτα ἦσαν ἔργα Φειδίου ἢ Πραξιτέλους. Ἐρρίφθησαν εἰς τὴν πυρὰν τὰ βιβλία τῶν *βεβήλων* συγγραφέων, καὶ οὕτω διὰ χειρὸς χριστιανῶν ἐξηφανίσθησαν ἀνεκτίμητα τῆς σοφίας τῶν πατέρων μας κειμήλια, ἐν οἷς καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ πολυμαθοῦς Ἐπικούρου, καί τοι πολεμίου τῆς εἰδωλολατρείας, τοῦ ἀγαθοῦ ἠθοποιοῦ Μενάνδρου [2]) καὶ πλείστων ἄλλων. Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἴσως ὑπερηκόντισαν ἐν τῇ καταστρεπτικῇ παραφορᾷ των τοὺς Ἄραβας κατακτητὰς τῆς Αἰγύπτου καὶ τοὺς Βανδήλους. Ἡ φιλοσοφία ὑπεχώρει τῇ θεολογίᾳ καὶ ἐν μὲν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἕως ἀπὸ τοῦ ἑ. αἰῶνος οἱ θύραθεν συγγραφεῖς, οἷος Αὐρήλιος ὁ Κασσιόδωρος ἦσαν σπάνιοι—, rari nantes in gurgite vosto,— ἐν δὲ τῇ ἀνατολικῇ ὁ χριστιανισμὸς εἶχε σφαγιάσει τὴν Ὑπατίαν καὶ φυγαδεύσει τὸν Δαμάσκιον, τὸν Συμπλίκιον, τὸν Εὐλάμπιον, τὸν Πρισκιανὸν, τὸν ἐκ Γάζης Ἰσίδωρον, τὸν Ἑρμίαν καὶ τὸν Φοίνικα Διογένη, πρὶν ἔτι ἢ ὁ Ἰουστινιανὸς κλείσῃ τῷ 529 διὰ περιττοῦ αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος τὰς φιλοσοφικὰς σχολάς. Ἡ περιφρόνησις τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, αἱ σωματικαὶ σκληραγωγίαι προέβησαν μέχρι παραφροσύνης· μοναχοὶ, ἐρημῖται, ἀναχωρηταὶ, παντοῖοι ἀσκηταὶ, στυλῖται, κιονῖται κατεπλημμύρισαν τὴν αὐτοκρατορίαν τὴν ἤδη ἐκτεθειμένην ἀπ' ἄρκτου καὶ μεσημβρίας εἰς τὰς ἐπιδρομὰς ἀπείρων βαρβαρικῶν στιφῶν.

[1])
«Πίστιν βασιλείαν ἐμῶν μένεων συνέριθον
«Σοὶ Μάκαρ Ὑψιμέδον τόνδ' ἱερὸν ἔκτισα ναὸν
«Ἑλλήνων τεμένη καὶ βωμοὺς ἐξαλαπάξας
«Χειρὸς ἀπ' οὐτιδανῆς Ἰωβιανὸς ἔδνον Ἄνακτι.

Ἡ ἐν τῇ Παλαιοπόλει Κερκύρᾳ ἔτι σωζομένη αὕτη ἐπιγραφὴ εἶναι ἓν ἐκ τῶν πολλῶν ὑποδειγμάτων τοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου τῶν πρώτων χριστιανῶν. Ὁ Ἰοβιανὸς,—ὅν, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ πολὺς Μουστοξύδης, πεπλανημένως τινὲς ἐσύγχυσαν μὲ τὸν ὁμώνυμον Ῥωμαῖον Αὐτοκράτορα,—ἦτο θρησκομανής τις ὅστις ἐνόμισε ν' ἀπαθανατίσῃ τὸ ὄνομά του ἐξαλαπάζων τοὺς δωρικοὺς ναοὺς τῶν Κερκυραίων.

[2]) Εἶναι ἀξιοπαρατήρητον ὅτι ἱερεῖς χριστιανοὶ κατέκαυσαν τὰ δράματα τοῦ Μενάνδρου, ὧν τὴν ἀνάγνωσιν δὲν ἀπέστεργεν οὐδὲ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὅστις καὶ παρατίθησιν ἕνα στίχον τοῦ ποιητοῦ τούτου (Κορινθ. Α. κεφ. ιέ. 33 πβλ. Meinecke Menandri fragm. σελ. 75). Ὅτι δὲ ὁ Παῦλος συνήθως ἀνεγίνωσκε τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς, ὥστε καὶ αὐτοὺς εἶχε διὰ μνήμης· ἕτερον παράδειγμα ἔχομεν ἐν τῷ ἡμιστιχίῳ ὅπερ ἀναφέρει ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους λόγῳ του (Πράξ. κεφ. ζ'. 28) καὶ τὸ ὁποῖον εὕρηται ἐν τοῖς Φαινομένοις τοῦ Ἀράτου (5) καὶ ἐν τῷ εἰς Δία Ὕμνῳ τοῦ Κλεάνθους. Πῶς δὲ ἔχων οἰκείους τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς καὶ γεννηθεὶς ὅπου οἱ κάτοικοι ἐλάλευν ἑλληνιστὶ μεταχειρίζεται γλῶσσαν ἄξεστον, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ (Κορινθ. Β'. ιέ'. 6.) καὶ ἀδραίζουσαν; Ἵνα τοῦτο ἐννοήσωμεν μὴ λησμονήσωμεν ὅτι εἶλκε τὸ γένος ἐξ οἰκογενείας προσκολλημένης αὐστηρῶς εἰς τὴν φαρισαϊκὴν αἵρεσιν, καὶ ὅτι ὅλως Ἰουδαϊκὴ ὑπῆρξεν ἡ παιδική ἀνατροφή του.

Ὑπὸ τούτων πιεζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιπερισπασμῶν κλυδωνιζόμενος ὁ Πάπας Λέων ὁ γ'., μηδεμίαν δὲ προσδοκῶν βοήθειαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ σκανδαλισθεὶς ὅτε εἶδε γυναῖκα—τὴν Ἀθηναίαν Εἰρήνην—τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν περιβληθεῖσαν, καὶ τὸν μὲν ἄνδρα Λέοντα τὸν Χάζαρον, δηλητηριάσασαν, τὸν δὲ υἱὸν, Κωνσταντῖνον τὸν ς' ἀναπηρώσασαν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἵνα τὴν φιλαρχίαν αὐτῆς κορέσῃ καὶ ἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον τῶν Καισάρων—ὁ Πάπας οὗτος, λέγομεν, ἔχρισεν ἐν Ἀκουϊσγράνῳ αὐτοκράτορα τὸν φράγκαν υἱὸν τοῦ Πιπίνου, ὑποτάξας οὕτω τὴν Ἰταλίαν εἰς τὴν ὑψηλὴν κυριαρχίαν ξένου ἡγεμόνος, ἐξ οὗ παρήχθη ὁ ἀνταγωνισμὸς ἐκεῖνος ὁ γενόμενος ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις παραίτιος πολλῶν ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ συμφορῶν.

Κάρολος ὁ μέγας ἀνεφάνη ὡς τηλαυγὴς πυρσὸς, σβεσθέντος τοῦ ὁποίου πυκνὸν σκότος ἐκάλυψε τὴν δύσιν. Ὁ γνόφος τοῦ μεσαιῶνος δὲν ἔρχεται αὐτόθι διασκεδαζόμενος εἰμὴ ἅμα αἱ κοινότητες ἀνέκυψαν ἐν Ἰταλίᾳ. Τὰ πλοῖα τούτων διέπλευσαν τὴν Μεσόγειον, ἥτις ἀπὸ τοῦ δ', ἄχρι τοῦ ή, αἰῶνος ὑπῆρξεν ἑλληνικὴ λίμνη καὶ ἀπὸ τοῦ θ', ἄχρι τοῦ ιά, ἑλληναραβική. Αἱ δημοκρατίαι αὗται ἐμπορεύθησαν μετὰ τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Βοσπόρου· ἀπέλαβον προνομίας ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰόππῃ, Καισαρείᾳ, Τριπόλει, Πτολεμαΐδι, καὶ εἰσήγαγον εἰς τὰς χώρας αὐτῶν οὐ μόνον τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ τὰς ὡραίας τέχνας καὶ καλλιτέχνας ἀρίστους. Μνημεῖα καὶ ἴχνη βυζαντινῆς καλλιτεχνίας σώζονται ἔτι ἐν Ἰταλίᾳ ἐν ᾗ ἡ τέχνη τοῦ καλοῦ προώδευσε γιγαντιαίοις βήμασιν, ἀλλ' ἧς οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι ὑπῆρξαν Ἕλληνες ἔνιοι τῶν ὁποίων συγχέονται μετὰ τῶν Ἰταλῶν. Ὁ τέκτων τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἐν Παταουΐῳ, τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Τριάδος ἐν Φλωρεντίᾳ, τοῦ κωδωνοστασίου τοῦ ἁγίου Νικολάου τῶν Αὐγουστινιανῶν ἐν Πίσᾳ, ὁ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει γλύψας τὸν ἄμβωνα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ὁ τοσοῦτα καλὰ καὶ ἐξαίσια τῆς γλυπτικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς ἔργα φιλοπονήσας ἦτο ὁ Νικόλαος ὁ ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἐπονομασθεὶς Pisano, εἴτε ἄτε γεννηθεὶς ἐν Πίσᾳ εἴτε ἄτε διακριθεὶς προπάντων ἐκεῖ, ἀλλ' ὅστις πιθανώτατα ἦτο υἱὸς Ἕλληνος καλλιτέχνου.

Τὸ κίνημα τῶν Σταυροφοριῶν ἀνέδειξε τοὺς Ἰταλοὺς κυρίους τῆς Μεσογείου, μετὰ δὲ τὴν τετάρτην ἐγκατεστάθησαν αὐτοὶ καὶ ἕτεροι δυτικοὶ —, οὓς οἱ ἀνατολῖται *Φράγκους* ἀδιακρίτως ἀπεκάλεσαν, — εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης. Αὕτη δὲ εἶναι ἐποχὴ ἣν ὀφείλει μετ' ἐπιστασίας νὰ μελετήσῃ ὁ βουλόμενος νὰ γνωρίσῃ τὴν ἐπιρροὴν, ἣν ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἐξόχως τὸ Βυζάντιον ἔσχον ἐπὶ τῶν γραμ-

μάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἰταλίᾳ ὅπου ἤδη ἤρχιζον καλλιεργούμενα. Ναὶ μὲν συμμετέσχον τῆς ἐπιρροῆς ταύτης οἱ Ἄραβες, ἀλλ' οὗτοι, ὡς εἶναι πασίγνωστον, εἶχον ἐκπαιδευθῆ ὑπὸ τῶν κατακτημένων παρ' αὐτῶν λαῶν καὶ προπάντων ὑπὸ τῶν Ἑλληνοσύρων, Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων. Ὁ Ἐβενσιᾶς, ὁ Ἀδελρόῃς καὶ ἕτεροι μεθηρμήνευσαν παραμορφοῦντες ἐν μέρει τὸν Ἀριστοτέλη οὗ τὰ συγγράμματα, ἐπὶ πολλὺν χρόνον θεωρηθέντα ὡς τὸ πανδοχεῖον πάσης μαθήσεως, δι' αὐτῶν ἐγνωρίσθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, ἐπιμελείᾳ δὲ τοῦ ἅγ. Βοναβεντοῦρα τοῦ Σεραφικοῦ καὶ τοῦ ἐξ Ἀκοΐνου Θωμᾶ τοῦ Ἀγγελικοῦ, τῶν θεμελιωτῶν τούτων τῆς σχολαστικῆς, ἐσχολιάσθησαν καὶ διεσαφηνίσθησαν τοῖς συγχρόνοις αὐτῶν.

§ 4. Ἡ βυζαντινὴ ἡ ὑπὸ τῶν δυτικῶν περιφρονητικῶς κληθεῖσα *κατωτέρα Αὐτοκρατορία*, ἥτις τῶν Ῥωμαίων δὲν ἔσωζεν εἰμὴ τὸ ὄνομα, διαρκοῦντος τοῦ μέσου αἰῶνος παρίστησι θέαμα λυπηρότατον. Προσβαλλομένη ὑπὸ Περσῶν, Σαρακηνῶν, Ἀβάρων, Γότθων, Βουλγάρων, Σλάβων, Φράγκων, Τούρκων ἀπόλλυσιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ πολυάριθμα θέματα αὐτῆς ἕως οὗ περιωρίσθη ὅλη εἰς τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις ἦτο καὶ ἡ τῆς ἀτυχοῦς ταύτης αὐτοκρατορίας κεφαλή, ἣν ἐπὶ τέλους τῷ ἀμνγ' τὴν ἡμέραν τῶν ἁγίων Πάντων ἀπέτεμεν ὁ ἀκινάκης Μωάμεθ τοῦ β'. Ἐν αὐτῇ ὅμως τῇ περιφρονηθείσῃ αὐτοκρατορίᾳ οὐκ εὐάριθμοι ἄνδρες διέπρεψαν ἐπί τε στρατηγικῇ περινοίᾳ καὶ πολιτικῇ συνέσει. Ὁ καλλίνικος Ἡράκλειος, Λέων ὁ Ἴσαυρος, ἡ Εἰρήνη, ἂν παραλείψωμεν τὰς ἀμαυρούσας τὸν βίον της κηλίδας, Βασίλειος ὁ Μακεδών, ὁ τελευταῖος Κωνσταντῖνος ἐδόξασαν τὴν ἐποχήν των. Πλὴν ἴνα τις ὀρθῶς κρίνῃ περὶ τούτων καὶ παρκπλησίων προσώπων πρέπει νὰ ἀναγινώσκῃ μετὰ μεγίστης περισκέψεως τοὺς συγχρόνους χρονογράφους τῇ ὁδηγίᾳ τῶν ὁποίων συνέγραψαν τὰς νεκρολογίας των ὁ Le Beau, ὁ Γίββων καὶ ὅσοι ἐπανέλαβον τὰ ἐν τοῖς συγγράμμασιν ἐκείνων συμπιληθέντα. Οἱ βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι ὡς ἐπιτοπολὺ παραμορφόνουσι τὰ γεγονότα ἢ διὰ νὰ θωπεύσωσι τὸν ἡγεμόνα ὃν ὑπηρετοῦσιν, ἢ διὰ νὰ δικαιώσωσι τοὺς ἑτεροδοξοῦντας. Κατά τινας ἐξ αὐτῶν λ. χ. ὁ Ἴσαυρος καὶ ὁ Θεόφιλος εἶναι τέρατα ἀνοσιουργίας; χρηστὴ δὲ εὐσεβὴς καὶ ἁγία ἡ Εἰρήνη διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι, οἱ μὲν κατήργησαν τῶν εἰκόνων τὴν λατρείαν, ἡ δὲ ἀνεστήλωσεν αὐτὰς δοῦσα πέρας εἰς τὴν πρώτην εἰκονομαχικὴν ἐποχήν.

Ἐνῷ τὸ Κράτος ἐτήκετο, οἱ ἐν Βυζαντίῳ πεπαιδευμένοι διέτριβον ἀταράχως περὶ ἀτελευτήτους θεολογικὰς διαμφισβητήσεις καὶ ἀτερπῆ γραμματικὰ ζητήματα· πλὴν οἱ σχολαστικοὶ ἐκεῖνοι ἐπηγρόπνουν, ὡς αἱ Ἑστιάδες περὶ τὸ ἱερὸν πῦρ, ὅπως μὴ σβεσθῇ ἡ δᾶς ἥτις ἔμελλε τρίτην φορὰν νὰ φωταγωγήσῃ τὴν Εὐρώπην [1]).

Ἡ Αὐτοκρατορία, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ λόγιος Ζαμπέλιος, ὑποτυποῦσα τὴν ῥωμαϊκὴν παράδοσιν ἦτο ἀρχὴ πολιτικῆς ἑνότητος· ἡ γραμματολογία ἦτο ὁ φύλαξ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ θρησκεία τοὺς μὲν τοῦ Κράτους ὑπερμάχους ἐστήριζε, τὸν δὲ ἑλληνισμὸν ζωογονοῦσα καὶ ἀνακαινίζουσα προπαρεσκεύαζε τὴν παλιγγενεσίαν τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ [2]).

Ὀλίγον προτοῦ καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολλοὶ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καταλείποντες τὴν ἁλωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ βαρβάρου πατρίδα των εἶχον καταφύγει εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔνθα ἔτυχον εὐμενεστάτης ὑποδοχῆς. Ἐκεῖ προσέφυγε Γεώργιος ὁ Γεμιστὸς, Ἰάνος ὁ Λάσκαρις, ὁ Βησσαρίων, ὁ Χρυσοχλωρᾶς, ὁ Τραπεζούντιος, ὁ Γαζῆς, ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ Χαλκοκονδύλης καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι ὧν τὰ ἔργα καὶ συγγράμματα ἐπιδεικνύουσι τὴν ἀρετήν. Λαυρέντιος ὁ ἐκ Μεδίκων, ὁ καὶ μεγαλοπρεπὴς τοὐπίκλην, ἐτίμησεν ἐξόχως αὐτοὺς ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ὁ υἱός του, ὁ μέγας Λέων Γ', ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ὁποίου κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Κυϊρινιαλίου ἱδρύθη τὸ γυμνάσιον ὃ ἐγένετο φυτώριον ἑλληνισμοῦ, ἔνθα δὲ ἐξεπαιδεύθησαν πλεῖστοι τῶν ὁμοεθνῶν μας διακριθέντων ἔπειτα εἴς τε τὰ λατινικὰ καὶ τὰ πατρῷα γράμματα, ἐν οἷς ἐκλεῖσθηκν Νικόλαος ὁ Σοφιανὸς εὐπατρίδης Κερκυραῖος καὶ εὔνους τῷ καρδιναλίῳ Ν. τῷ Ῥοδολφίῳ, Χριστόφορος ὁ Κοντολέων, Κωνσταντῖνος ὁ Ῥάλλης, Ματθαῖος ὁ Δεβαρὴς καὶ ἕτεροι. Ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐν Ῥώμῃ, ἐν Μεδιολάνοις, ἐν Ἐνετίᾳ ἐντεῦθεν καὶ πέραν τῶν Ἄλπεων οἱ διάσημοι ἐκεῖνοι πρόσφυγες ἀπεκάλυψαν τοὺς θησαυροὺς τῆς ἑλληνικῆς σοφίας, ἐνεκαίνισαν νέαν ἐποχὴν γραμματολογικῆς ἀναγεννήσως καὶ διεσάφησαν, ἀρυόμενοι ἐκ τῶν πηγῶν των, τὰς διδασκαλίας τῶν μεγαλοφυῶν προπατόρων των, ἐν οἷς ἔγκειται ὁ σπόρος τῶν ὅσων οἱ νεώτεροι ἐπενόησαν ἐν ταῖς μεταφυσικαῖς ἐπιστήμαις, οἵ τινες δὲ ἐν ταῖς κατὰ φύσιν ἐπὶ τοσοῦτο προέβησαν διὰ τῆς ἐπαγωγῆς ὥστε πολλὰ ἐμάντευσαν ἃ σήμερον διὰ τῆς πειραματικῆς μεθόδου ἐναργῶς ἀπεδείχθησαν.

Ἵνα σαφῶς ἐννοήσωμεν πῶς καὶ πόσον οἱ Ἕλληνες συνετέλεσαν εἰς τὴν κατὰ τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα κοινωνικὴν ἀναμόρφωσιν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης θὰ ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ἀκολουθήσωμεν τὰ ἴχνη ἐκείνων, νὰ μάθωμεν τὰς σχέσεις αὐτῶν μετὰ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς των, τὰς παντοίας ἰδιωτικὰς καὶ δημοσίας ὑπηρεσίας των, τὰς παραδόσεις των ἐν τοῖς διαφόροις ἐκπαιδευτηρίοις, τὰ φιλοπονηθέντα ὑπ' αὐτῶν συγγράμματα κτλ. Ὁ δὲ ἐπιχειρήσεων παρ' ἡμῖν τὴν ἔρευναν ταύτην θέλει πράξει ἔργον ὠφέλιμον ἅμα καὶ πατριωτικόν.

Ἡ εὐεργετικὴ ἐνέργεια τῶν μνησθέντων ἑλληνοβυζαντινῶν εἶναι ἀναντίρρητος, ἀλλ' ἀπ' ὀλίγων ἐκ τῶν μεταγενεστέρων δεόντως ἐξετιμήθη· ἐν τοῖς ὀλίγοις ὅμως τούτοις πολύτιμος εἶναι ἡ μαρτυρία Ἰακώβου τοῦ Λεοπάρδη, οὗ τινος νομίζομεν τοῦ ἔργου ἀντάξιον νὰ παραθέσωμεν ἐν τέλει τὴν ἑπομένην ἀξιοσημείωτον περικοπήν. «Θαυμάσιον τῷ ὄντι», λέγει ὁ κλεινὸς συγγραφεὺς «τὸ ἑλληνικὸν τοῦτο ἔθνος ὃ »ἐπὶ εἴκοσι καὶ τέσσαρας περίπου συνεχεῖς αἰῶνας »ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπερέβη τὰ ἄλλα κατὰ τὸν πολι»τισμὸν καὶ τὰ γράμματα, οὐδέποτε ὅμως ὑπελεί»πετο αὐτῶν. Κατακτῶν διαδίδει ἀμφότερα εἴς τε »τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικήν· κατακτώμενον φιλο»δωρεῖ αὐτὸν εἰς τοὺς ἑτέρους τῆς Εὐρώπης λαούς. »Ἐπὶ μὲν δεκατρεῖς αἰῶνας τὰ διέσωσεν ἀκμαῖα καὶ »σχεδὸν πάντοτε ἀδιάφθορα καὶ ἀνόθευτα, ἐπὶ δὲ »τοὺς λοιποὺς ἕνδεκα τὰ διεφύλαξε μόνον αὐτὸ ἐν »μέσῳ κόσμου βαρβάρου ἢ ἐκβαρβαρωθέντος καὶ ἐ»πιλήσμονος πάσης ὀρθῆς διδασκαλίας. Ἐπὶ τῶν »σταυροφοριῶν λαὸς ἐξημερωμένος καὶ εὐπαίδευτος »διατρίβων εἰς μεγάλας καὶ εὐάνδρους πόλεις ἃς πε»ριεκόσμουν μέγαρα λαμπρὰ καὶ ναοὶ μεγαλοπρε»πεῖς καὶ ἀγάλματα καὶ παντοῖα τῆς καλλιτεχνίας »μνημεῖα, ἐγένετο θέαμα καινοφανὲς εἰς λαὸν σκαιὸν, »ἀμαθῆ, οἰκήτορα πύργων, ἀχρείων κωμῶν, ἀπρο»σβάτων ὀρέων, σχεδὸν ἄγριον καὶ κτηνώδη. Ἐπὶ τέ»λους προσεγγιζούσης τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἔμελλε »νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ βαρβάρου καὶ παρ' »ὀλίγον μετὰ τοῦ ὀνόματος ν' ἀπολέσῃ τὴν ὕπαρ»ξίν του, ἐφάνη ὡς φλὸξ ἥτις πρὶν ἢ τελέως ἀποσβε»σθῇ ζωηρότερον διαυγάζει· παρήγαγε ψυχὰς γεν»ναίας ἀξίας τύχης καὶ καιρῶν εὐνουστέρων καὶ ἄν»δρας εὐφυεστάτους, οἵτινες μετὰ τὴν πανωλεθρίαν »τῆς πατρίδος των ἄλλοι ἄλλοσε καταφεύγοντες »ἀνέδειξαν καὶ αὖθις τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ »ἄρα ἐν τῷ κόσμῳ διδάσκαλον γραμμάτων καὶ πο»λιτισμοῦ» [1]).

ΦΡ. ΛΑΒΔΑΝΑΣ.

[1]) Οἱ φιλοσκώμμονες Γάλλοι οἵτινες χλευάζουσι τοσοῦτο τοὺς Βυζαντινοὺς ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἐχρειάζοντο ἔργα ἐδαπάνων τὸν καιρὸν των εἰς θεολογικὰς συζητήσεις καὶ γραμματικὰς φλυαρίας, φαίνονται ἐπιλήσμονες ὅτι ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ', ὅτε ἰσχυρὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, ὧν προΐστατο ἡ Ἀγγλία, συνεμάχησαν κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ κατέστρεψαν τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς ἀσιατικὰς καὶ ἀμερικανικὰς ἀποικίας της, οἱ ἐν Παρισίοις λόγιοι λαϊκοί τε καὶ κληρικοὶ ἐτάραττον οὐρανὸν καὶ γῆν διαμφισβητοῦντες ἂν ἔπρεπε νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ πολυθρύλλητος Βοῦλλα ὁ Μονογενὴς (Unigenitus) ἡ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πάπα Κλήμεντος τοῦ ΙΑ'. [2]) Σπ. Ζαμπελίου Βυζαντιναὶ Μελέται.

[1]) Discorso in proposito di una orazione Greca di Giorgio Gemisto Pletono. Firenze 1856.

Η ΝΕΑ ΑΜΕΡΙΚΗ.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλάδ. 520.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Μετὰ τὸ ὀχυρὸν Βρίδγερ ἡ μὲν κλιτὺς γίνεται ταχεῖα, ἀπότομος καὶ χλοερὰ, ἡ δὲ ὁδὸς μόλις κεχαραγμένη ἐξακολουθεῖ οὖσα ἀνώμαλος καὶ πλήρης πετρῶν. Καὶ ποὺ μὲν ἀναγκάζεσαι νὰ ἀναβῇς στρογγύλην κορυφὴν, ποὺ δὲ νὰ καταβῇς εἰς βαθείας φάραγκας, καὶ ποὺ νὰ διασχίσῃς πνευστιῶν ἀμμῶδες ἔδαφος. Ἐν γένει δὲ ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ ὀροπεδίου τῶν ἀγόνων Σιέρρας, τὸ ὁποῖον φαίνεται δυσμενὲς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἀκολουθοῦμεν εἰς κλιτὺν χαμηλότερον δὲ εὑρίσκομεν ῥενὰς κοιλάδας καὶ χαράδρας ὅπου ἀντὶ ἀγρίου ἐλελισφάκου φύεται ὑψηλὸς χόρτος πολὺ πλέον γενναῖος. Τὸ ὕδωρ ψιθυρίζει πρὸς τὰ κάτω, καὶ ἰτέαι δεικνύουσι τὸ ἑλικοειδὲς ῥεῦμα τῶν πηγῶν αἵτινες καταῤῥέουσι πανταχόθεν. Ὁ ἥλιος δύει ἐνῷ διαβαίνομεν μετὰ ταχύτητος τὴν Muddy Creek (τὸν βορβορώδη κόλπον), καὶ ὅτε παρήλθομεν τὴν Quaking-Asp (τὴν φριξοῦσαν λεύκην) ἐξέστημεν ἰδόντες πέραν ἐπικρήμνου λόφου ζωηρὸν φῶς, ὡς ἂν κοιλάς τε καὶ λόφος ἀνεφλέγοντο. Ἦτο δὲ κατάλυμα Μορμόνων. Ἑκατὸν περίπου ἅμαξαι τοποθετημέναι ἡμία πλησίον τῆς ἄλλης ὡς μάνδρα, κατὰ τὸ παραδεδεγμένον σύστημα, ὅπως ἀμύνωνται πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς, κατέχουσι τὴν κοιλάδα· ἀκρόλοφοι καὶ μεγάλοι σωροὶ βράχων κρύπτουσι τὸν ἔναστρον οὐρανόν. Πρὸ πάσης ἁμάξης λάμπει μεγάλη πυρὰ περὶ τὴν ὁποίαν σωρεύονται ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία, οἱ μὲν δειπνοῦντες, οἱ δὲ χορεύοντες, καὶ ἄλλοι τραγῳδοῦντες. Βόες, ἡμίονοι, ἵπποι σχηματίζουσι συγκεχυμένας εἰκόνας καὶ περιέργους συζυγίας σχημάτων. Οἱ κῦνες κοιμῶνται περὶ τὰς πυρὰς ἢ τρέχουσιν ὑλακτοῦντες. Μουσικὴ ἐκ κυμβάλων καὶ σαλπίγγων ζωογονεῖ τὸ ἀπροσδόκητον καὶ ἀλλόκοτον τοῦτο θέαμα. Καὶ δὲν διέβημεν μὲν ἔτι τὰ ὑψηλὰ ὀροπέδια, αἰσθανόμεθα ὅμως ὅτι ἡ Ἐδὲμ τῶν ἁγίων δὲν εἶναι μακράν· πλησιάζομεν εἰς τὴν πόλιν τῆς λίμνης Σαλὲ ἥτις ἑλκύει πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὸν γαλάτην χωρικὸν, καὶ τὸν ἐργάτην τῆς Μάντσεστερ, καὶ τὸν ἐπαίτην τῆς While-Chapel.

Μετὰ μίαν ὥραν ἐφθάσαμεν εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Bear-River (τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἄρκτου), διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ ἄγγλου ἐπισκόπου Meyers μέλους τῆς μορμονικῆς ἐκκλησίας. Μέχρι τῆς ὥρας ταύτης ὁ ἱεράρχης οὗτος ἐζήσκησε μετὰ πολλῆς μετριοπαθείας τὰ δικαιώματα ὅσα οἱ ὁμόθρησκοι αὐτοῦ ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ ὡραίου φύλου, διότι ἔχει δύο μόνον γυναῖκας, μετὰ τῆς ἑτέρας τῶν ὁποίων συζῇ εἰς Bear-River. Τὸ

ποίμνιον καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ σύγκειται περιπλέον ἐκ μιᾶς ὑπηρέτιδος, δύο ἢ τριῶν ὑπηρετῶν καὶ νέας φιλοξενουμένης Ἀγγλίδος, τῆς ὁποίας ἡ καρδία μοὶ φαίνεται διατρέχουσά τινας κινδύνους. Ἡ σύζυγος τοῦ ἱεράρχου εἶναι ἀληθὴς κυρία, κομψὴ καὶ θελκτική. Ἐνῷ δὲ δροσίζομεν τοὺς ἀπεξηραμένους ἡμῶν λάρυγγας καὶ καταχέομεν κρουνοὺς ὕδατος εἰς τὰς κεφαλὰς καὶ τὰ πρόσωπα ἡμῶν, αὐτὴ προετοιμάζει μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ χάριτος τὸ δεῖπνον. Ἡμεῖς δὲ κατακεκοπιακότες καὶ λιμώττοντες ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ Meyers αὐτὸς εἶναι τὸ πρότυπον τῶν ἐπισκόπων κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον τῶν γενναίων ἐργατῶν. Βεβαίως ὀλίγον θὰ ἐξετίμα αὐτὸν ἡ ἀκαδημία τῆς Ὀξωνίας καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἡ Βουλὴ τῶν πατρικίων. Αἱ λέξεις αὐτοῦ δὲν εἶναι ἐκλεκταί, ὁ τόνος τῆς φωνῆς πάσχει ἔλλειψιν ἁρμονίας, ἐγὼ δὲ στοιχηματίζω ὅτι οὔτε λέξιν ἑλληνικὴν γινώσκει· γινώσκει ὅμως κάλλιστα τὴν τέχνην τοῦ φιλοξενεῖν καὶ περιποιεῖσθαι τοὺς ξένους, τοὺς ὁποίους ἡ νὺξ, ὁ δρόμος καὶ ἡ θύελλα κατέστησαν ἀξίους οἴκτου. Ὁ ἐπίσκοπος ἀναῤῥιπίζει τὸ πῦρ τῆς θεμάστρας, ῥίπτει ξύλα ἄφθονα εἰς τὴν ἑστίαν, κόπτει τετάρτιον προβάτου (τὸ πρῶτον νεωπὸν κρέας τὸ ὁποῖον εἴδομεν ἀπὸ ὀκτὼ ἡμερῶν), ὑπάγει εἰς ἀναζήτησιν ὕδατος καὶ ἀχύρου, δι' οὗ θέλει στρώσει τὸ ὄχημα ἡμῶν ὅπως προφυλάττωμεν τοὺς πόδας ἐναντίον τοῦ ψύχους· ἔχει ἀληθινὸν τέϊον, καλὸν ἄρτον καὶ βούτυρον, ἀντὶ τοῦ ἐλελισφάκου, τῆς βαρείας ζύμης καὶ τοῦ ἅλατος τὸ ὁποῖον προσέφερον εἰς ἡμᾶς ἄχρι τῆς ὥρας. Τὸ ἑψητὸν εἶναι ὡραῖον, καὶ τὸ ὀρεινὸν τοῦτο δεῖπνον ἡρτυμένον διὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς εὐγενείας τῶν δύο κυριῶν εἶναι ἀντάξιον τῶν λαμπροτέρων συμποσίων τῶν μεγάλων ἡμῶν πόλεων. Ἀφήκαμεν λοιπὸν τὴν Bear-River, τιμῶντες τὸν ἐργατικὸν κλῆρον τὸν οὕτω πως θεμελιωθέντα ὑπὸ τοῦ Βρίγαμ Γιούγκ.

Τὸ ὄχημα ἡμῶν διαβαίνει τὴν γέφυραν Echo-Canyon ὑπὸ κρεμάμενον βράχον· ἐπειδὴ δὲ ἦτο νὺξ, ἡ λάμψις τῶν φθινοπωρινῶν ἀστέρων, οἱ λόφοι, οἱ βράχοι, αἱ ἄβυσσοι ἀποτελοῦσι θαυμάσιον θέαμα. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐφθάσαμεν ἐνωρὶς εἰς τὸν ποταμὸν Οὐέβερ, ὅπου δὲν ηὕρομεν ὅπως κορέσωμεν τὴν πεῖναν ἡμῶν, εἰμὴ δίπυρα καὶ δέρμα τὸ ὁποῖον ὠνόμαζον κρέας. Μετ' ὀλίγον εἴδομεν τὸ Κοαλβίλ, πρῶτον χωρίον τῶν Μορμόνων συγκείμενον ἐκ ξυλίνων καλυβῶν, ἀγρῶν ἐσπαρμένων καὶ ἀτελῶν τινων κήπων. Οἱ ἄγριοι οὗτοι καὶ ἄλλοι κατεῖχον πρό τινων ἐτῶν τὴν ἔρημον ταύτην, ὅπου ἐδίωκον ἱππελάφους καὶ περιεσκυθίζοντο ἀλλεπαλλήλως· περιέχει δὲ γαιάνθρακας, ὀλίγον ὕδωρ καὶ ὀλίγα ξύλα. Παρὰ τοῦ ὁδηγοῦ ἡμῶν ἐμάθομεν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν θυρῶν ἑκάστης καλύβης δεικνύει τὸν ἀριθμὸν τῶν γυναικῶν τοῦ οἰκοδεσπότου· ἐὰν φέρ' εἰπεῖν αἱ θύραι εἶναι δύο, καὶ αἱ γυναῖκες εἶναι δύο, ἐὰν τρεῖς, τρεῖς καὶ καθεξῆς.

Ἀναπολήσαντες εἰς τὴν μνήμην τὰ πετρώδη καὶ ἄγονα μέρη τὰ ὁποῖα διετρέξαμεν ἐπὶ ἓξ ἡμέρας, ἐθαυμάσαμεν τὸ θάῤῥος, τὴν ἐπιμονὴν, τὸν ἐνθουσιασμὸν ἐκείνων οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ κατοικήσωσιν εἰς τὴν ἔρημον ταύτην. Ναὶ, ἰδοὺ τὸ Κοαλβίλ, πόλις ἢ ἔμβρυον πόλεως μεταξὺ τῶν βουνῶν, ἀναδύει ἐκ τοῦ βάθους ἀγρίας κοιλάδος, τὴν ὁποίαν οἱ περιηγηταὶ καὶ οἱ μηχανικοὶ εἶχον καταρασθῆ ὡς ἀνεπιτηδείαν νὰ συντρέξῃ εἰς τὴν ζωὴν καὶ ἀνθρώπων καὶ ζώων. Καὶ ὅμως ἰδοὺ ἀγροὶ σίτου, βόες βόσκοντες, κύνες φυλάσσοντες τοὺς ἀγροὺς, χοῖροι ἀνασκάπτοντες τὴν γῆν, ὄρνιθες πηδῶσαι καὶ ἵπποι χρεμετίζοντες. Παιδία ἀνθηρὰς ἔχοντα τὰς παρειὰς, γαλανοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ξανθὴν τὴν κόμην, δεικνύοντα ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὴν φυλὴν τῶν Ἄγγλων, παίζουσι πρὸ τῶν καλυβῶν καὶ κυλίονται εἰς τὰ χόρτα. Κοράσια ἐννέα καὶ δέκα ἐτῶν ἀλμέγουσι τὰς ἀγελάδας, ἄῤῥενα τῆς αὐτῆς ἡλικίας ὁδηγοῦσι τὰ ὑποζύγια, γυναῖκες μαγειρεύουσιν ἢ πλύνουσιν, ἄνδρες συνάγουσι γαιώμηλα καὶ καρπούς, κόπτουσι ξύλα ἢ πριονίζουσι σανίδας· πάντες ἑνὶ λόγῳ ἐκπληροῦσιν ἓν ἔργον, πάντες φαίνονται δραστήριοι καὶ εὐτυχεῖς. Ἐκ τοῦ μέσου δὲ χλοερῶν φύλλων ἀνυψοῦται ὡραία καὶ κατάλευκος μικρὰ ἐκκλησία.

Πορῤῥωτέρω τὸ πανόραμα πλατύνεται καὶ πολυάριθμοι ἀγέλαι βόσκουσιν εἰς ἀπεράντους νομάς. Διαβαίνομεν ἐνώπιον τοῦ ξενοδοχείου Κιμβάλ (σταθμοῦ τῆς ταχυδρομικῆς ἁμάξης), διευθυνομένου ὑπὸ ἑνὸς τῶν υἱῶν τοῦ Ἤβερ Κιμβάλ, ἀνδρὸς πλουσίου, ὀπαδοῦ τῆς θρησκείας τῶν Μορμόνων, καταφυγόντος εἰς τὰ ὄρη ἐκεῖνα μετὰ τῶν προβάτων, τῆς περιουσίας καὶ τῶν τριῶν γυναικῶν του. Λέγεται ὅτι οἱ ἀπόστολοι ἀπεδίωξαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἁγίας πόλεως ὡς μέθυσον καὶ κοινὰ σκάνδαλα προκαλοῦντα. Οἱ ἅγιοι, ὡς λέγουσιν, εἶναι ἀνηλεεῖς πρὸς τὸ ἐλάττωμα· οὐδεὶς δεσμὸς συγγενείας προστατεύει τὸν ἔνοχον κατὰ τῆς ἀποφάσεως τῆς ἐκκλησίας.

Εἰς Mountain-Dell, κατοικίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἄρδυ, ἔχοντος ὀκτὼ γυναῖκας, ἐξ ὧν τρεῖς συζῶσι μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἔρημόν του οἰκίαν μεταξὺ τῶν βουνῶν, ἀπαντῶμεν μικρὸν Ἰνδὸν ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Οὐτῶν. Ὁ νέος οὗτος ἄγριος, πωληθεὶς βρέφος ἔτι ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἐνηγκαλίσθη τὸν μορμονισμὸν καὶ ὡς φαίνεται θέλει γίνει πολλὰ συνετός· ἔχει ἦθος ἐξυπνον, καὶ αἰσθάνεται ὅτι προτιμότερον εἶναι τὸ πρόβειον τοῦ λυκείου κρέατος· μισεῖ δὲ ἀπὸ καρδίας τοὺς ἀδελφούς του Ἐρυθροδέρμους. Κατά τινα τῶν γυναικῶν τοῦ ἐπισκόπου ὁ νέος Μορμόνος ἠγοράσθη ἀντὶ ὀλίγου ἀργυρίου, ἔχει νοῦν, ἐργάζεται ὅταν τὸν βιάσωσιν, εἶναι φύσει ὀκνηρὸς, κοιμᾶται εὐχαρίστως

ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὑπεραγαπᾷ τοὺς ἵππους καὶ ὁδηγεῖ τὰ ὑποζύγια. Ἐν συντόμῳ ἔχει προτερήματα καλοῦ ὑπηρέτου.

Οἱ Μορμόνοι ἔχουσιν ἰδίας δοξασίας περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Ἐρυθροδέρμων· τοὺς θεωροῦσιν ὡς κλάδον τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ, ἀναχωρήσαντα ἐκ Παλαιστίνης καὶ ἀποικήσαντα εἰς τὰς Ὁμοσπόνδους πολιτείας εἰς χρόνον καθ' ὃν ὁ λαὸς οὗτος διετήρει ἔτι τὴν ἱεραρχικὴν ἐξουσίαν. Μετὰ ταῦτα, ἕνεκα παρακοῆς, οἱ ἄποικοι ἀπώλεσαν οὐ μόνον τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἀλλὰ καὶ τὴν λευκότητα τοῦ δέρματος, καὶ τὴν ζωηρότητα τοῦ πνεύματος, καὶ τὴν εὐγένειαν τοῦ ἤθους. Κατὰ τοὺς Μορμόνους, οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ διετήρησαν ἴχνη ἀγνώριστά τινα λείψανα τῆς ἀρχαίας πίστεως καὶ τῶν ἀρχαίων αὐτῶν θεσμῶν, τὴν πίστιν παραδείγματος χάριν εἰς τὸ Μέγα Πνεῦμα τὸ βασιλεῦον μόνον, τὴν διαίρεσιν τοῦ ἔθνους αὐτῶν εἰς φυλὰς, τὴν πολυγαμίαν. Καὶ ὅμως ἡ κατάρα τοῦ οὐρανοῦ πλανᾶται ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα αὐτῶν. Κατάγονται ἐξ ἱερᾶς φυλῆς ἥτις εἴλκυσεν ἐπὶ τὴν κεφαλήν της τὴν θείαν ὀργήν. « Θέλει ἔλθει καιρὸς, μοὶ εἶπεν ὁ Βρίγαμ Γιούγκ εἴς τινα μετ' αὐτοῦ συνομιλίαν μου, ὅτε θὰ παύσωσι πράττοντες τὸ κακὸν καὶ θὰ μάθωσι νὰ πράττωσι τὸ ἀγαθὸν, θὰ κατοικήσωσιν εἰς πόλεις, θὰ γίνωσι καὶ πάλιν λευκοί, καὶ θὰ πολιτεύωνται ὡς ἁρμόζει εἰς ἔθνος ἱερέων.»

Καὶ τῳόντι θεῖον θαῦμα ἀπαιτεῖται ὅπως μεταμορφωθῇ τις Παουνῆς ἢ Οὔτης εἰς Ἀαρὼν ἢ Ἰωσουέ.

Πρὸ τοῦ τελευταίου ἐμφυλίου πολέμου, πρὶν ἢ καταργηθῇ ἡ δουλεία εἰς τὴν Ἀμερικὴν, οἱ Ἅγιοι εἶχον δημοσιεύσει νόμον ἐπιτρέποντα τὴν ἀγορὰν παιδίων Ἰνδῶν τῶν δύο φύλων, ὅπως βαπτίζωνται κατὰ τὸ μορμονικὸν δόγμα καὶ διδάσκωνται ὠφέλιμα πράγματα. Οἱ Ἐρυθρόδερμοι δὲν ἔχουσι τὴν διάθεσιν νὰ πωλῶσι τὰ τέκνα των· καὶ ὅμως ἀπαντῷ τις εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα μέγαν ἀριθμὸν ἀγρίων νέων ἀνατραφέντων κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ ἀνωτέρω νόμου. Εἰ δὲ καὶ εἶναι σήμερον ἐλεύθεροι ὡς καὶ οἱ λευκοί, εἶναι ὅμως καὶ πολὺ πλέον ὀκνηροί, πολὺ πλέον πονηροὶ καὶ πολὺ πλέον σκληροὶ καὶ ἀνήμεροι.

Ἡ γυνὴ τοῦ ἐπισκόπου τῆς ὁποίας ἤναιξαν τοὺς ὀφθαλμοὺς αἱ συνεχεῖς περὶ τὴν ἀγωγὴν τῶν Ἰνδῶν ἀποτυχίαι, ἀμφιβάλλει ἄν ποτε οἱ ἀγῶνες τῆς κυβερνήσεως θὰ ἀναμορφώσωσιν αὐτούς. Δοξάζει ὅτι ἡ θεία κατάρα βαρύνει αὐτούς τε καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ ὅτι τότε μόνον οἱ Ἐρυθρόδερμοι θέλουσι δειχθῇ οἰκονόμοι, φιλόπονοι καὶ ἐνάρετοι, ὅταν ἀπαλλαχθῶσι τῆς ἀρᾶς ταύτης· ὁμολογεῖ δὲ ὅτι ταῦτα πάντα κρέμανται οὐχὶ ἀπὸ τῆς θελήσεως τῶν ἀνθρώπων ἀλλ' ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ.

Τραχύτατόν τι στενὸν, ἐννέα ἢ δέκα μιλίων μῆκος ἔχων, περὶ τὰ χείλη οὗ τινος βλαστάνει χλόη καὶ ῥέει ῥυάκιον, ὅπως δι' αὐτῶν βόσκωσι μὲν τὰ κτήνη καὶ στρέφωνται μῦλοι, φέρει ἀπὸ Mountain-Dell εἰς τὴν λεκάνην τῆς λίμνης Σαλὲ, ὅπου φθάνομεν αἰφνιδίως καὶ ὡς ἐκ μηχανῆς. Ἡ εἰκὼν τῆς πρὸ ἡμῶν φύσεως, ὅθεν καὶ ἂν στραφῶμεν, εἶναι μία τῶν ἓξ ἢ ἑπτὰ ἐντελῶν πανοραμάτων ἅ τινα ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης. Διὸ δὲν εἶναι ἄπορον διὰ τί ὁ ταλαίπωρος ἄποικος, ὁ ἐξερχόμενος ἐκ ζοφεροῦ τινος ὑπογείου τῆς Λιβερπούλ ἢ ἐκ βορβορώδους ὀπῆς τῆς Blackwall νομίζει ἐρχόμενος ἐνταῦθα ὅτι εὑρίσκεται εἰς ἐπίγειον παράδεισον. Οὐρανὸς γαλανὸς, γῆ πλουσία καὶ κατάφυτος, ἥλιος λαμπρὸς, λίμναι, ἀναρίθμητοι ῥύακες, πάντα ταῦτα καὶ ἄλλα συντρέχουσιν εἰς τὸ νὰ καθωραΐσωσι τὸ μέρος ἐκεῖνο. Σειρὰ βουνῶν τὴν ὁποίαν οἱ Ἰνδοὶ ὀνομάζουσι Ὀκουέρ περιφράσσει τὴν μεγάλην λίμνην Σαλέ. Κατέναντι δὲ ἡμῶν φαίνεται ἡ λαμπρὰ πόλις, ἡ νέα Ἱερουσαλὴμ, περιτριγυρισμένη ὑπὸ ζώνης χλοερᾶς. Ἐκεῖθεν δὲ τῆς πόλεως ῥέει ὁ Ἰορδάνης ὅς τις διασχίζων τὴν πεδιάδα φέρει δροσερὸν ὕδωρ ἀπὸ τῆς Οὐτᾶ εἰς τὴν λίμνην Σαλὲ, τῆς ὁποίας ἡ γαλανὴ ἐπιφάνεια δροσίζει τὴν ἀπέραντον κοιλάδα. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ λίμνῃ, ἑκατὸν πλάτος καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα μιλίων μῆκος ἐχούσῃ, ὑπάρχουσι δύο νησίδια ὀρεινὰ, ἡ Ἀντιλόπη (σήμερον δὲ τῆς Ἐκκλησίας) καὶ ἡ Σταμσβούργ, καὶ ἑτατέρωθεν κεῖνται κατὰ σειρὰν τὰ ἄγονα ἀλλὰ γραφικὰ ὄρη τῆς Οὐτᾶ καὶ τῆς Νεβάδας.

Ἡ ἀτμοσφαῖρα εἶναι γλυκεῖα καὶ καθαρὰ, ἔχουσα τὴν εὐωδίαν τῶν μεσημβρινῶν καὶ τῶν ἀρκτικῶν ζεφύρων, ἅμα δὲ καὶ δροσερὰ ἕνεκα τῶν ἐκ τῶν ὀρέων Wasatch ἀνέμων, ὅπου καὶ ἐν καιρῷ θέρους ἡ χιὼν καὶ ὁ πάγος δὲν ἀναλύονται. Εἶναι δὲ τοσούτῳ διαφανὴς, ὥστε ὁ Black-Rock (Μαῦρος Βράχος) κείμενος εἰκοσιπέντε μίλια μακρὰν ἐπὶ τῆς λίμνης Σαλὲ, φαίνεται πλησίον ἡμῶν. Ἡ πόλις φαίνεται ὡς μέγας κῆπος ἐν ᾧ βλέπεις ἀναρίθμητα δένδρα καὶ μεταξὺ αὐτῶν λευκὰ κιόσκια, παρεκκλήσια ἢ καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα. Ἄνωθεν δὲ αὐτῆς, ἐπὶ ὕψους, βλέπεις τὴν παρεμβολὴν μετὰ σκηνῶν καὶ παραπηγμάτων. Ἐντεῦθεν κυβέρνησις Ἑθνικὴ ἐπιτηρεῖ τὰ γινόμενα ἐν τῇ πόλει τῶν Ἁγίων. Ἡ παρεμβολὴ δὲ αὕτη, κειμένη εἰς τοποθεσίαν λευκὴν, κιτρίνην καὶ χλοερὰν συμπληροῖ τὴν εἰκόνα.

(Ἀκολουθεῖ)

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ

ΤΗΣ ΕΝ ΤΑΥΡΙΝΩι ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ.

Από τινος χρόνου μετ' ἰδιάζοντος ζήλου ἐξετάζονται τά κατά τήν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἐν τοῖς μέσοις αἰῶσιν. Ἐκτὸς σπουδαίων συγγραμμάτων καὶ μονογραφιῶν παρ' ἡμῖν ἐξεδόθησαν καὶ ἐν τῇ Δύσει ἔργα πολύτιμα, ὡς τὸ τοῦ Egger δίτομον σύγγραμμα τὸ ἐπιγραφόμενον l'Hellenisme en France. Ὑπὸ τοῦ πρὸς τὰς μελέτας ταύτας ζήλου κινουμένη καὶ ἡ ἐν Ταυρίνῳ βασιλικὴ ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν, προεκήρυξε διὰ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ φιλολογικοῦ αὐτῆς τμήματος διαγώνισμα πρὸς συγγραφὴν πονήματος ὑπόθεσιν ἔχοντος τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπὶ τῆς φιλολογίας καὶ φιλοσοφίας. Νομίζοντες ὅτι ἡ προκήρυξις τῆς Ταυριναίας ἀκαδημίας δὲν εἶναι ἀδιάφορος καὶ τοῖς ἡμετέροις λογίοις, δημοσιεύομεν ἐνταῦθα τὸ πρόγραμμα τοῦ διαγωνίσματος ἐν μεταφράσει.

« Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐκαλλιεργήθησαν πάντοτε ἐν Ἰταλίᾳ μετ' ἰδιαζούσης σπουδῆς, ὡς ἐθνικὴ, οὕτως εἰπεῖν, μελέτη. Αἱ ἱστορικαὶ καὶ ἐθνογραφικαὶ σχέσεις, αἵτινες συνήνωσαν διὰ δεσμοῦ συγγενείας ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἐγένοντο αἰτίαι, ὥστε ἐν Ἰταλίᾳ τὰ πνεύματα νὰ εὑρεθῶσιν ἴσως πλέον ἢ ἐν ἄλλαις χώραις ἕτοιμα πρὸς τὰς διανοητικὰς ἀνακοινώσεις τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τὴν καλλονὴν καὶ ἰσχὺν τῆς ἑλληνίδος γλώσσης. Ἕνεκα δὲ τούτου τὰ προϊόντα τῆς ἑλληνικῆς διανοίας καὶ ἡ ἑλληνὶς γλῶσσα τοσοῦτον δαψιλῶς διεδόθησαν καὶ ἐρριζοβόλησαν ἐν Ἰταλίᾳ.

» Ὅτε δὲ μετὰ μακροχρόνιον σκότος ἐπανῆλθεν εἰς νέαν ζωὴν ἡ σπουδὴ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἡ Ἰταλία πρώτη ὑπεδέξατο αὐτὰ, ἐθεράπευσεν, ἐπερρώσατο καὶ κατέστησεν αὐτὰ ἰσχυρὸν μέσον φιλολογικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἐν Εὐρώπῃ ἀναγεννήσεως.

» Ἡ ἀκαδημία θεωροῦσα, ὅτι μελέτη περὶ τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τοὺς τέσσαρας τελευταίους αἰῶνας, περὶ τῆς ἐπιρροῆς ἣν ἔσχον καὶ τῶν ἰχνῶν ἅ τινα κατέλιπον ἐν τῇ ἰταλικῇ φιλολογίᾳ καὶ γλώσσῃ, ἤθελεν εἶσθαι θέμα οὐχὶ μετρίας σπουδαιότητος ὑπό τε τὴν ἱστορικὴν ἔποψιν καὶ ὑπὸ τὴν φιλολογικὴν, προτείνει εἰς διαγώνισμα τὸ ἀκόλουθον θέμα·

« *Νὰ ἐκτεθῇ ἡ κίνησις τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος μεσοῦντος μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος μεσοῦντος, καὶ νὰ ὁρισθῇ ἡ ἰδιάζουσα ἐπενέργεια τῶν σπουδῶν τούτων ἐπί τε τῆς ἰταλικῆς φιλοσοφίας καὶ ἐπὶ τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας.* »

» Αἱ συγγραφαὶ πρέπει νὰ ὦσιν ἐπιδεδαμέναι μέχρι τῆς 15 Ἰουνίου 1873, γεγραμμέναι εἰς γλῶσσαν ἰταλικὴν, λατινικὴν ἢ γαλλικὴν, χειρόγραφοι δὲ καὶ ἄνευ τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως.

» Πρέπει δὲ νὰ ἔχωσιν ἐπιγραφήν τινα καὶ νὰ συνοδεύωνται ὑπὸ δελτίου ἐσφραγισμένου περιέχοντος τὸ ὄνομα καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ συγγραφέως, ἔξωθεν δὲ ἔχοντος τὴν αὐτὴν οἵαν καὶ τὸ χειρόγραφον ἐπιγραφήν. *Τὰ δελτία τῶν συγγραφῶν αἵτινες δὲν λάβωσι τὸ ἄθλον θέλουσι καῆ.* Τοῦ δὲ διαγωνίσματος ἀποκλείονται μόνα τὰ μέλη τῆς ἀκαδημίας.

» Οἱ φάκελλοι πρέπει νὰ ἦνε ἐσφραγισμένοι καὶ νὰ διευθυνθῶσιν ἐλεύθεροι ταχυδρομικῶν τελῶν εἰς τὴν Ταυριναίαν Βασιλικὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν (Reale Academia delle Scienze di Torino).

» Διὰ τὰς συγγραφὰς αἵτινες παραδοθῶσι κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν γραμματέα τῆς ἀκαδημίας, θέλει δοθῇ ἀπόδειξις παραλήψεως εἰς τὸν παραδίδοντα.

» Ἡ βραβευθεῖσα διατριβὴ θέλει δημοσιευθῇ, συναινοῦντος τοῦ συγγραφέως, ἐν τοῖς τεύχεσι τῶν *ἀκαδημαϊκῶν ὑπομνημάτων* (memorie academiche), ὁ δὲ συγγραφεὺς θέλει λάβει ἑκατὸν ἀντίτυπα ἰδίᾳ ἐκδοθησόμενα καὶ θέλει διατηρήσει διὰ τὰς ἑπομένας ἐκδόσεις τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας.

» Τὸ ἄθλον ὅπερ ἡ ἀκαδημία προτίθεται τῷ συγγραφεῖ τῆς ἀρίστης πραγματείας, εἶναι μετάλλιον χρυσοῦν ἀξίας φράγκων 1500.

Ἐν Ταυρίνῳ, τῇ 27 Νοεμβρίου 1871.

Ὁ πρόεδρος
ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ ΣΚΛΟΠΙΣ.

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἀκαδημίας
Γάσπαρος Γορρέζιος.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ.

(Ἰδε φυλλάδ. 510 καὶ 511.)

Μάνης ἐλέγετο καὶ ἀνδριάς τις κείμενος ὑπὸ τὸ ὕδωρ εἰς ἀρχαίου παιγνίου χρῆσιν κλπ. κατὰ Σουΐδαν ἐν λέξει κοτταβίζω, ὡς ἑξῆς· « Ἦν δὲ παίγνιον »παρ' Ἀθηναίοις τοιοῦτον· ῥάβδος μακρὰ πεπηγμένη »ἐν τῇ γῇ, καὶ ἑτέρα ἐπάνω αὐτῆς κινουμένη ὡς ἐπί »ζυγίου· εἶχε δὲ πλάστιγγας δύο ἐξηρτημένας, καὶ »κρατῆρας δύο ὕδατος ὑπὸ κάτω τῶν πλαστίγγων, »καὶ ὑπὸ τὸ ὕδωρ ἀνδριὰς ἦν χαλκοῦς κεχρυσωμέ»νος· τοῦτο δὲ ἦν ἐν τοῖς συμποσίοις. Καὶ πᾶς τῶν »παιζόντων ἀνίστατο ἔχων φιάλην γέμουσαν ἀκρά»του, καὶ μηκόθεν ἱστάμενος ἔπεμπεν ὅλον τὸν οἶ»νον ὑπὸ μίαν σταγόνα εἰς τὴν πλάστιγγα, ἵνα γε»μισθεῖσα βαρυνθῇ καὶ κατέλθῃ, καὶ κατελθοῦσα »κρούσῃ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀνδριάντος τοῦ ὑπὸ »τὸ ὕδωρ κεκρυμμένου καὶ ποιήσῃ ἦχον· καὶ εἰ μὲν »μὴ ἐκχυθῇ ἐκ τοῦ οἴνου, ἐνίκα καὶ ᾔδει ὅτι φιλεῖ»ται αὐτὸς ὑπὸ τῆς ἐρωμένης· εἰ δὲ μή, ἡττᾶτο· ἐ»λέγετο δὲ ὁ ἀνδριὰς ὁ ὑπὸ τὸ ὕδωρ *Μάνης*» (ἴδε σχόλ. εἰς Λουκιαν. Λεξιφ. 3). Τὸ παιγνίδιον τοῦτο ἦν τεσσάρων εἰδῶν, ὧν καὶ ὁ *Κατακτὸς* λεγόμενος κότταβος περιγραφόμενος, ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκους (στ. 109.), τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους (εἰρ. 1,172), καὶ τοῦ Ἀθηναίου (ιέ. 667), ὡς ἑξῆς· « Λυ»χνίον ἐστὶν ὑψηλὸν ἔχων τὸν *Μάνην* καλούμενον, »ἐφ' ὃν τὴν καταβαλλομένην (ἐκ τοῦ ἀναῤῥιπτομέ»νου ὕδατος ἢ οἴνου) ἔδει πεσεῖν πλάστιγγα· ἐντεῦ»θεν δὲ ἔπιπτεν εἰς λεκάνην ὑποκειμένην, πληγεῖ»σαν τῷ κοττάβῳ» κλπ (ἴδε ἀρχαιολ. λεξικ. Σμίθ. μετάφρ. Πανταζῆ σελ. 513—514. ἐν λέξει κότταβος). Ταῦτα τὰ εἰδώλια λατινιστὶ ἐλέγοντο Manim, ἐξ οὗ τὸ Γαλλικὸν *mannequin*, ἀλλὰ τὸ Λατινικὸν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἴσως μετεφέρθη, ὅπως καὶ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἐκ τοῦ Φρυγικοῦ ἢ Λυδικοῦ, ὡς προεῖπον ὁ *λόγος δηλώσει. Μάνης ἐλέγετο καὶ ὁ τοῦ κυνικοῦ* Διογένους δοῦλος, ὁ ἀποδρὰς διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν κυνικὴν δίαιταν αὐτοῦ ὑποστῆναι· διὸ καὶ ἔφη ὁ Διογένης πρὸς τὸν πυθόμενον περὶ αὐτοῦ· οὐθαυμαστὸν Μάνην μὲν μὴ δεῖσθαι Διογένους, Διογένην δὲ Μάνους; ἴσως ἐξ ἀρχαίας ῥίζης «μαν», δηλούσης ἰσχὺν, ῥώμην ἐγένετο τὸ ὄνομα, ὡς καὶ τὸ τῆς χειρὸς ἐν τῇ Λατινικῇ, καθὸ σημαινούσης τὸ ὄργανον τὸ μᾶλλον ἐπιδέξιον περὶ τὴν χρῆσιν καὶ ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τῆς ῥώμης· ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἁπαντᾷ ὑπὸ διαφόρους σημασίας ἡ ῥίζα, μάνα, ἡ μήτηρ τὸ μανὸν καὶ ἄλλα, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατήντησε νὰ σημαίνῃ παρ' Ἀττικοῖς τὸν δοῦλον, τὸν ὑπηρέτην ἐξ ἧς σημασίας ἴσως προῆλθε καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ παρὰ κοττάβῳ ἀνδριάντος, ὡς Ἀττικοῦ ὄντος τοῦ παιγνίου. Ἐκ τίνος δ' αἰτίου προσηγόρευον οἱ Ἀττικοὶ τὸν οἰκέτην μάνην, ἐξηγεῖται ὁ Στράβων ἡμῖν ὡς ἀκολούθως· « Γέγονε δὲ καὶ ἄλλος τῆς χώρας μερισμὸς συμμέ»νων ἐκ παλαιοῦ· τοὺς μὲν γὰρ Δάκους προσαγο»ρεύουσι, τοὺς δὲ Γέτας. Γέτας μὲν τοὺς πρὸς τὸν »Πόντον κεκλιμένους καὶ πρὸς τὴν ἕως Δάκου, δὲ »τοὺς τἀναντία πρὸς Γερμανίαν καὶ τὰς τοῦ Ἴστρου »πηγὰς, οὓς οἶμαι Δάους καλεῖσθαι τὸ παλαιόν· ἀφ' »οὗ καὶ παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς ἐπεπόλασε τὰ τῶν οἰ»κετῶν ὀνόματα Γέται καὶ Δάοι (α). Τοῦτο γὰρ πι»θανώτερον ἢ ἀπὸ τῶν Σκυθῶν, οὓς καλοῦσι Δάας· »πόῤῥω γὰρ ἐκεῖνοι περὶ τὴν Ὑρκανίαν· καὶ οὐκ εἰ»κὸς ἐκεῖθεν κομίζεσθαι ἀνδράποδα εἰς τὴν Ἀττικήν· »ἐξ ὧν γὰρ ἐκομίζετο, ἢ τοῖς ἔθνεσιν ἐκείνοις ὁμω»νύμους, ἐκάλουν τοὺς οἰκέτας, ὡς Λυδὸν, καὶ Σύ»ρον, ἢ τοῖς ἐπιπολάζουσιν ἐκεῖ ὀνόμασι προσηγό»ρευον, ὡς Μάνην, ἢ Μίδαν, τὸν Φρύγα. Τίβιον δὲ, τὸν »Παφλαγόνα.» (Στραβ. γεωγραφ. μέρ. β'. βιβλ. ζ'. σελ. 22. ἐκδ. Παρισ. Κοραῆ. 1817). Ἐκ τούτων βλέπομεν, ὅτι τὸ ὄνομα Μάνης Φρυγικὸν ἢ Λυδικὸν, καὶ ἐκεῖθεν μετεφέρθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως καὶ ἄλλα πολλὰ, οἶον, πῦρ, κύων κλπ. κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλάτωνος, ἔχουσαν ὧδι· « ὅρα τοίνυν καὶ »τοῦτο τὸ ὄνομα, τὸ πῦρ, μήτε βαρβαρικὸν ἦν. »Τοῦτο γὰρ οὔτε ῥᾴδιον προσάψαι ἐστὶν Ἑλληνικῇ »φωνῇ, φανεροί τ' εἰσὶν οὕτως αὐτὸ καλοῦντες Φρύ»γες, σμικρόν τι παρακλίνοντες καὶ τό γε ὕδωρ, καὶ »τὰς κύνας καὶ ἄλλα πολλά.» (Πλάτ. ἐν Κρατύλ.), Περὶ τοῦ πυρὸς ὁ μακαρίτης Δ. Μαυροφρύδης, καθηγητὴς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, τοῦ Πλάτωνος τὴν γνώμην δὲν ἀποδέχεται (ἴδε Φιλίστ. τόμ. ά. τεῦχ. 8. σελ. 289. μετάφρ. ἐκ τῶν τοῦ Γ. Φ. Σχοιμάννου ἀρχαιολογιῶν), καθόσον ἐνδέχεται νὰ παίζῃ ἡ σπουδάζῃ *ὁ θεῖος Πλάτων λέγων ταῦτα εἰς τὸν* Κρατύλον, οὗ τινος ἡ ἀνάγνωσις ἄγει ἕκαστον εἰς τὴν παραδοχὴν ἢ μὴ τῶν τοῦ μεγάλου φιλοσόφου λεγομένων· ὅπως ποτ' ἂν ᾖ ὅμως, ἔκ τε τῶν λόγων τοῦ θείου Πλάτωνος, καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ἐθνολογικῶν καὶ γλωσσολογικῶν ἐρευνῶν, προκύπτει ὅτι ὑπῆρχε σχέσεις τις διαλεκτικὴ καὶ ἐθνολογικὴ μεταξὺ τῆς Φρυγικῆς, Λυδικῆς, καὶ τῆς τῶν ἀρχαιοτέρων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες ἦσαν βάρβαροι· « εἰσὶ γὰρ »ἡμῶν ἀρχαιότεροι βάρβαροι » λέγει ὁ θεῖος Πλάτων (ἔνθ. ἀν.), τῆς λέξεως *βάρβαροι* ἐνταῦθα σημαινούσης τὸ *δυσεκφόρως*, καὶ *σκληρῶς*, καὶ *τραχέως λαλεῖν*, καθ' ἃ λέγει ὁ Στράβων (βιβλ. ιδ'. 662), μεθ' οὗ συμφωνεῖ καὶ Ἡσύχιος λέγων, *βαρβαρισμὸς πυράτορος διάλεκτος*, ὡς φαίνεται ὕστερον ἐσήμαινε τὸ ἑτερογενὲς καὶ ἑτερόφυλον. Αἱ σχέσεις δ' αὗται ἀποδεικνύονται ἔκ τε πολλῶν ὀνομάτων τόπων καὶ προσώπων, καὶ λέξεων σημαντικῶν πραγμάτων, ἀπαντωσῶν ἔν τε τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Ἑλλάδι τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὡς π. χ. Ἀζειὸς, εἷς τῶν ἀπογόνων τοῦ Πελασγοῦ ἐν Ἀρκαδίᾳ, καὶ Ἀζειοὶ ἐν Φρυγίᾳ,

---

(α) Ἐκ τῆς ῥίζης Δα, ἥτις σημαίνει ὕψος καὶ ἑπομένως ὄρος· οὕτω Τουρκιστὶ Δάγ καλεῖται τὸ ὄρος, οἷον, καραγάδ μαυροβούνιον· τὸ δὲ γ ἐν τῇ Ἀλβανικῇ γλώσσῃ τρέπεται εἰς κ καρα δὰ κ λεγόντων τῶν Ἀλβανῶν τοῦτο· ἐπειδὴ δ' ἡ λέξις, καθὼ Τουρκομανική, ἀνήκει εἰς τὰ Σκυθικὰ φῦλα, οὐκ ἀπίθανος φαίνεται ἡ ἐξήγησις τοῦ Δάκος εἰς ὀρεινὸν ἢ Σκύθην· ἐκ τῶν ὀρέων γὰρ κατέβησαν εἰς τὰς πεδιάδας τοῦ Δουνάβιος οἱ Δάκοι καὶ ἔδωκαν τὸ ὄνομα Δακίαν ἐξ ἑαυτῶν εἰς τὴν χώραν ἀφ' οὗ ἀποκατέστησαν ἐν αὐτῇ· οἱ δὲ Γέται ὠνομάσθησαν οὕτω διὰ τὸ ἀνάστημα τοῦ σώματος τὸ μέγα ἴσως, ὅπως ἐξηγεῖται ἐν τῇ Ἀλβανικῇ ἡ ῥίζα, Γετ ἢ Γατ σημαίνουσα τὸ μῆκος· Γέται λοιπὸν οἱ μάκρος τῷ σώματι ἔχοντες ἤτοι ὑψηλοί=Γίγαντες (;).

πρὸς δὲ Βρύγες ἤτοι Φρύγες ἀπαντῶσιν ἐν Ἰλλυρίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Πελαγονίᾳ Μακεδονίας κατὰ Στράβωνα (γεωγραφ. βιβλ. ζ' σελ. 53 ἔκδ. Κοραῆ ὡς καὶ σελ. 55). Ἀλλὰ τὰ περὶ μεταναστεύσεως Φρυγικῆς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ κατὰ τὸν πανάρχαιον κόσμον ἱκανῶς ἐπραγματεύθη ὁ δόκτωρ Dethier ἐν τῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ Κωνσταντινουπόλεως ἀνελίσσων τὰ περὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς φυλῆς τῶν Δερβιόπων ἢ Δευριόπων. (Ἴδε φιλολογ. συλλ. Κωνσταντ. τόμ. δ'. σελ. 89—104.)· λείψανα δὲ τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἢ Γραικῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος συγχωνεύσεως ἢ ἀφομοιώσεως αὐτῶν παρέμειναν λέξεις καὶ ὀνόματα ἕως τῶν ὑστέρων, ὡς ἐν τῇ θρησκείᾳ ἡ λέξις *κάβειρος* ἐκ τοῦ φρυγικοῦ *Kebir* (μεγάλου), Κυβέλη ἐκ τοῦ *Cuvel* ἐν τῇ μουσικῇ ὁ Φρύγιος νόμος ἢ ἡ Φρυγιστὶ ἁρμονία, ὡς καὶ ἡ Λυδιστί· κλ. ἐν τοῖς πράγμασιν, ὡς χιτὼν ἐκ τοῦ *Kitan*, ζυγὸς ἐκ τοῦ *jug* καὶ ἄλλα, ἅτινα ἐπαφίνονται τοῖς γλωσσολόγοις ἤδη, ὡς ἐκτὸς τοῦ σκοποῦ ἡμῶν ἐνταῦθα· (ἴδε καὶ Λουδοβ. Ῥοσ. ἱστορ. τεχν. σελ. 84. Heine suspiciones de græcorum origine a septentrionali plaga repetenda ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τῆς Societ Gotting. τόμ. VIII, σελ. 20, etc etc.) Ὅπως λοιπὸν αἱ λοιπαὶ λέξεις ἦσαν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, οὕτω καὶ τὸ ὄνομα Μάνης. Ἀλλ' ἐνταῦθα γεννῶνται τὰ ζητήματα· τίνος ἐπεπόλαζεν ἕνεκα ἐν Φρυγίᾳ, κατὰ Στράβωνα, τὸ ὄνομα *Μάνης*, καὶ τί σημαίνει ὁ τύπος *μαν*; ὁ τύπος οὗτος σημαίνει χοϊκὸν ἄνθρωπον ἤτοι ἐκ γῆς πλασθέντα· ἀπαντᾷ δ' ἐν πολλοῖς συνθέτοις, οἷον norman, marcoman, turcoman etc. τῶν Κελτογερμανικῶν διαλέκτων, κλάδων τῆς Ἀρίας, ἐξ ἧς καὶ ἡ Ἑλληνική· ὁ δὲ τύπος *μαν* προῆλθε, κατὰ πρόσληψιν τοῦ ν, ἐκ τῆς ῥίζης *Μα*, ἥτις σημαίνει γῆν, χῶμα Φρυγιστί. Μᾶ ἐν Φρυγίᾳ, ἡ Κυβέλη, ἡ πολλὰ παρὰ τῶν Φρυγῶν λατρευομένη αὕτη θεὰ, ἡ μήτηρ τῶν θεῶν *Μᾶ Μουζήνη* γῆ μεγάλη, κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ δόκτωρος Μορτμάνου (ἴδε φιλολ. συλλ. Κωνσταντ. τομ. δ'. σελ. 161.) Ἡ θεὰ Μᾶ ἐλατρεύετο καὶ ἐν Λυδίᾳ, ὅπου καὶ ἡ πόλις Μάσταυρα (νῦν τουρκιστὶ Ναζλὶ) κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον λέγοντα τάδε· «Μάσταυρα, πόλις Λυ»δίας, ἀπὸ Μᾶς. Μᾶ δὲ τῇ Ῥέᾳ εἴπετο ἣ παρέδωκε »Ζεὺς Διόνυσον τρέφειν. Καὶ ἡ Μᾶ παρὰ τῆς Ἥρας »ἐρωτηθεῖσα, τίνος εἴη τὸ βρέφος, Ἄρεως ἔφη. Καὶ »παρὰ Καρσὶν ὁ Διόνυσος Μάσαρις ἔνθεν ἐκλήθη. Ἐ»καλεῖτο δὲ καὶ ἡ Ῥέα Μᾶ, καὶ ταῦρος αὐτῇ ἐθύετο »παρὰ Λυδοῖς, ἀφ' ἧς ἡ πόλις. Ποταμὸς δὲ διὰ μέ»σης τῆς πόλεως ῥεῖ χρησάρα λεγόμενος· τὸ ἔθνι»κὸν Μασταυρεὺς ὡς Πηγασεύς· εἴρηται καὶ Μασταυ»ρίτης.» (Στέφαν. Βυζαντ. ἐν λέξ. Μάστ.). Μάνης δ' ἐλέγετο καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Μαιωνίας, ὁ γεννήσας Ἄτυν, τὸν προπάτορα τῶν Λυδῶν, καθ' Ἡρόδοτον (ἱστορ. α. 94). Περὶ τούτου καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς λέγει τάδε· «ἐκ Διὸς καὶ γῆς γενέσθαι Μάνην βασιλέα πρῶτον ἐν τῇ γῇ ταύτῃ (Λυδίᾳ τε καὶ Μαιωνίᾳ). (Ῥωμαϊκ. ἀρχαιολ. α. 27.) Manus ἐκαλεῖτο καὶ παρὰ Γερμανοῖς ὁ γεννάρχης αὐτῶν κατὰ τὸν Τάκιτον (de morib. german s. 2)· τὸ ὄνομα Μάνης συνετηρεῖτο καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα ὡς ἐκ τοῦ αἱρεσιάρχου τῶν Μανιχαίων ἀποδεικνύεται, ὅς τις ἐκαλεῖτο Μάνης ἢ Μανίχης.

Ἐκ τούτων συνάγεται ὅτι οἱ Φρύγες πρὸς τιμὴν ἴσως τῆς θεᾶς Μᾶς ἢ τοῦ βασιλέως Μάνου πλειστάκις εἶχον εἰς χρῆσιν τὸ ὄνομα ἐν τοῖς φιλτάτοις αὐτῶν, ὅπως τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ λοιπὰ θρησκεύματα καὶ σήμερον ἔτι· π. χ. οἱ χριστιανοὶ πολλοὺς ὀνομάζουσιν εἰς τὸ βάπτισμα Χριστοὺς ἢ Χριστοδούλους εὐφημίας χάριν· οἱ Μωαμεθανοὶ πολλοὺς Μωάμεθ· οἱ Ἑβραῖοι πολλοὺς Μωϋσῆς κτλ. ἐκ ζήλου μεγάλου ἢ σεβασμοῦ θρησκευτικοῦ ἐπέρχονται τὰ τοιαῦτα βεβαίως, καὶ πρὸς τιμὴν βασιλέων ἢ μεγάλων ἀνδρῶν ἐνίοτε. Εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἐμῶν τούτων ἰδεῶν ἔρχεται ὁ Πλούταρχος λέγων τάδε· «Φρύ»γες δὲ μέχρι τοῦ νῦν τὰ λαμπρὰ καὶ θαυμαστὰ »τῶν ἔργων *μανικὰ* καλοῦσι, διὰ τὸ Μάνην τινὰ »τῶν πάλαι βασιλέων ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ δυνατὸν »γενέσθαι παρ' αὐτοῖς.» (Πλούταρχ. Περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος §. 24). Ἀλλ' ἐν Ἀττικῇ τὸ ὄνομα Μάνης κατήντησε περιφρονητικὸν διὰ τὴν ἐκ Φρυγίας πληθὺν τῶν δούλων ἐν Ἀθήναις, καὶ οὕτω συμβαίνει πάντοτε καὶ ἀπανταχοῦ, τὰ ἐν τῇ ἀκμῇ σεβαστὰ νὰ περιφρονῶνται ἐν τῇ παρακμῇ καὶ καταπτώσει αὐτῶν· οὕτω καὶ ὁ Γραικὸς ἐλέγετο Γραικύλος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ παρακμῇ, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι Λουγουστύλοι ἐν τῇ καταπτώσει αὐτῶν κλ. οἱ Ἰνδοὶ Ἀθίγγανοι κλ. Κατὰ τὴν ἀναλογίαν ταύτην καὶ ἡ Μάνη ἐκλήθη ἴσως οὕτως καὶ ὡς χώρα ἐν ᾗ κατῴκουν οἱ πάροικοι ἢ δοῦλοι ἢ Εἵλωτες ἢ Ἀφαμιῶται τῶν Σπαρτιατῶν, ὅπως καὶ σήμερον ἐνταῦθα ὑπάρχουσιν ἀφαμιῶται ἢ φαμέλιοι καλούμενοι, καὶ μεγαλογεννῆται ἢ Νικλιᾶνοι, καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται.

Ὁ Κοραῆς τῷ γεωγράφῳ Μελετίῳ ἑπόμενος παρατηρεῖ εἰς τὰς σημειώσεις αὐτοῦ παρὰ Στράβωνι, ὅτι Μάνη ἐλέγετο καὶ ἡ πόλις τῆς Ἀκαρνανίας Ἀστακὸς λέγων οὕτωσί· «Ἀστακὸς τὸ νῦν Κάστρον τῆς Μά»νης κατὰ τὸν Μελέτιον.» (Στράβ. γεωγραφ. μερ. δ'. σημ. μερ. β'. βιβλ. ι. σελ. 216). Νομίζω, ὅτι ἡ ὁνομασία αὕτη ἐπεκράτει τὸν μεσαίωνα ἐκεῖσε· τὸ δὲ χωρίον τοῦ Στράβωνος, ὅπερ σχολιάζει ὁ σοφὸς Κοραῆς ἐστὶ τόδε· «εἶτα ἄκρα κριθωτὴ, καὶ ἐχινάδες, καὶ »πόλις Ἀστακὸς, ὁμώνυμος τῇ περὶ Νικομήδειαν καὶ »τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον, ἑνικῶς λεγομένη.» (αὐτ. βιβλ. 1). Ὅπως λοιπὸν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐξ ὁμοιοτήτων πρὸς διάφορα φυσικὰ ἀντικείμενα ἐτίθεντο

ὀνόματα ταῖς ἀρχαίαις πόλεσι· π. χ. ὠνόμασαν Ἀστακὸν τὴν πόλιν, ἐξ ὁμοιότητος ἴσως τῆς τοπικῆς μορφῆς ἤτοι τοῦ σχήματος τῆς πόλεως πρὸς ἀστάκὸν τὸ θαλάσσιον ζῶον· οὕτω καὶ οἱ τῶν μετέπειτα χρόνων Ἕλληνες τῇ αὐτῇ ἀναλογίᾳ ὠνόμαζον διάφορα μέρη, ὡς τὴν Μάνην διὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν χεῖρα, ἧς τὸ μέρος τοῦ φορέματος τὸ ἐπικαλύπτον τὸν βραχίονα καὶ σήμερον ἔτι λέγουσι *μανίκιον*· τὸν Ταΰγετον ὀνομάζουσι σήμερον ἔτι *Πενταδαχτυλέαν* ἐπὶ τὸ δωρικώτερον· ἐγράψαμεν καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν *Πανδώραν* ὅτι ἐν τῇ λακωνικῇ διασώζονται πλεῖστοι ὅσοι ἀρχαϊσμοὶ, ὧν εἷς καὶ ὁ τύπος *Πενταδαχτυλέας*, διὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τοὺς πέντε δακτύλους τῆς χειρός· *τηγάνιον*, διὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ μαγειρικὸν σκεῦος, λέγουσι σήμερον οἱ Μανιᾶται ἀκρωτήριόν τι μακρὺ εἰς τὸν λιμένα Μέσης, καθὰ εἴρηταί μοι ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Δὲν ὑπῆρχε δὲ ἡ Μάνη ἐν Λεύκτρῳ, ὡς ἀναφέρεται παρὰ τῇ ἑξῆς σημειώσει τοῦ Κοραῆ. «Λεῦκτρον ἑνικῶς καὶ οὐδετέρως ὡς καὶ παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ, καὶ ὥσπερ καὶ νῦν ἔτι ὀνομάζεται, ἀποβολῇ τοῦ *κ*, *Λεῦτρον*· ἕτεροι δὲ » αὐτὴν τὴν νῦν Μάϊναν, ἢ Μάνην (ἧς τὸ *ἐθνικὸν Μανιώτης*) *εἶναι φασι τὸ Λεῦκτρον*. (*Στράβ.* γεωγραφ. σημ. μερ. β'. βιβλ. ἡ. σελ. 148 τοῦ δ'. τόμου). Ἀλλ' ὅτι τὸ Λεῦκτρον δὲν εἶναι τὸ φρούριον τῆς Μαΐνης ἢ Μάνης, οὔτε αὐτὴ ἡ Μάνη ἀπεδείχθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ περιττὴ θεωρεῖται ἡ ἐπανάληψις τῶν αὐτῶν. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ὁ σοφὸς Κοραῆς ἔγραφε ταῦτα ἐν Παρισίοις, τὸ ὄνομα Μάϊνα δὲν ἦτον εἰς χρῆσιν παρὰ τῷ λαῷ τῆς Μάνης· ἠνορωνηθὲν πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀντικατασταθῆ διὰ τοῦ Μάνη, ὅπερ κατὰ ποίαν ἐποχὴν ὑπερίσχυσε παρὰ τῷ λαῷ, ἀκριβῶς ἔστιν ἀπροσδιόριστον. Τὸ ὄνομα Μάϊνα μόνον εἰς τὸν τίτλον τῶν ἐπισκόπων διεσώζετο μέχρις ἐσχάτων, ὅτε μετεποιήθη εἰς τὸν τίτλον ὁ *Οἰτύλου*. Ὡσαύτως Μανιώτης δὲν λέγεται παρὰ τῷ λαῷ, ἀλλὰ Μανιάτης, περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ ὁποίου ὁ Μονεμβασίας Δωρόθεος λέγει τάδε· Μετὰ δὲ τὴν κτίσιν τοῦ αὐτοῦ κάστρου, ὥρισε νὰ κτίσουν ἄλλο ἕνα κάστρον εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ Μελιγγοῦ, καὶ νὰ κάμῃ γύρωθεν εἰς τὸ βουνὸν ἐκεῖνο κατὰ τόπους, περιφραγμοὺς, διὰ νὰ κυριεύσουν ὅλους τοὺς τόπους ἐκείνους, ἔστωντας ὁποῦ ἔμαθεν ὅτι αὐτὸς ὁ τόπος ὁ ζυγὸς τοῦ Μελιγγοῦ, εἶναι λόγγος πολλὰ μεγάλος, καὶ εἶχε δυναταῖς κλεισούραις καὶ χώραις μεγάλαις καὶ ἀνθρώπους ὑπερηφάνους, κακοὺς, *φονιάδες* καὶ λῃστάδες, ἅρπαγας, καὶ Θεὸν δὲν φοβοῦνται, ἀφέντην δὲν τιμαῦν, οὐδὲ προσκυνοῦν, μόνον εἶναι ἀκέφαλοι, οἱ ὁποῖοι εἶναι οἱ Μανιάτες, ὁποῦ εἶναι μέσα εἰς τὴν Μάνην, εἰς ἐκείνους τοὺς κακοὺς καὶ σκληροὺς τόπους. Καὶ διὰ νὰ τοὺς ταπεινώσῃ καὶ δουλώσῃ καὶ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς τὴν δουλωσύνην τῆς ἀφεντείας αὐτῆς καὶ τῆς ἐξουσίας, νὰ ἦναι ὡσὰν ὅλα τὰ κάστρη καὶ τὰς χώρας τοῦ Μωρέως εἰς τὴν ὑποταγὴν αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ὥρισε νὰ κτίσουν ἐκεῖ κάστρον. Καὶ ἔτζι ἐπῆγεν ἀπός του ὁ αὐτὸς πρίγκηπος καὶ εἶδε τὸν τόπον, καὶ ἐκεῖ ὁποῦ ἔκαμνε χρεία, ἔκτισε τὸ κάστρον καὶ Μάνην τὸ ἐκάλεσε, καὶ ἔτζι λέγεται ἕως τὴν σήμερον. Ὡς δὲ εἶδαν τοῦτο οἱ αὐτοὶ Μανιάταις, ὅτι ἔκτισε κάστρον καὶ περιφραγμοὺς ἔκαμεν εἰς τὰ βουνὰ, ἔστειλαν ἀποκρισιαρίους εἰς τὸν πρίγκηπα, καὶ ἐπροσκύνησαν αὐτὸν, ὅτι πολλὰ τοὺς ἐμήνυσεν ὁ πρίγκηπος, καὶ χάριτας τοὺς ἔδιδε πολλὰς διὰ νὰ τὸν προσκυνήσουν, ἀμὴ τελείως δὲν τὸ ἔστεργαν. Ὅμως ὡσὰν ἔστειλαν αὐτοὶ οἱ Μανιάταις, καὶ ἐπροσκύνησαν τὸν πρίγκηπον, ἐζήτησαν ὅτι, ἂν ἦναι καὶ τοὺς δώσῃ χρυσόβουλλον, ὅτι νὰ ἦναι εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς ἀφεντείας αὐτοῦ δοῦλοι καὶ αὐτοὶ, καὶ τὰ παιδία αὐτῶν κατὰ διαδοχήν. Καὶ ἐκεῖνος, ἔστωντας ὁποῦ ἔμαθεν ὅτι αὐτὸς ὁ τόπος, ὁ ζυγὸς τοῦ Μελιγγοῦ, εἶναι λόγγος πολλὰ μεγάλος, καὶ ἔχει δυναταῖς κλεισούραις, καὶ χώραις μεγάλαις, τοὺς ἔκαμεν ἐλευθέρους, καθὼς τοὺς εἶχε καὶ ἡ βασιλεία τῶν Ῥωμαίων, ἤγουν ἐλευθέρωσεν ἀπὸ πᾶσαν *ἀγγαρίαν, καὶ οὐδὲ νὰ δίδουν κάνένα ἀφεντικὸν δικαίωμα*, ἀμὴ νὰ ἦναι εἰς πάντα ἐλεύθεροι. Καὶ ἔτζι τοὺς ἔδωκε χρυσόβουλον, καὶ τὸν ἐπροσκύνησεν ὅλος ὁ τόπος ἐκεῖνος τῆς Μάνης διὰ ἀφέντην τους καὶ κεφαλήν τους. Ἡ Μάνη εἶναι ἐπισκοπὴ τῆς Μητροπόλεως Μονεμβασίας· ὅμως ἀπ' αὐτοὺς τοὺς Μανιάτας, ὁποῦ ἦλθαν καὶ ἐπροσκύνησαν τὸν πρίγκηπον, τοῦ εἶπαν, ὅτι ἂν θέλῃς νὰ ἔχῃς τὸν ζυγὸν, ἤγουν τὸν τόπον ὅλον, κτίσαι κάστρον εἰς τὸν αἰγιαλὸν κοντὰ τῆς γῆς στέρνας· καὶ ἔτζι ὥρισε καὶ τὸ ἔκτισαν, καὶ τὸ ὠνόμασε Λεῦκτρο. Καὶ ἔκτισεν αὐτὰ τὰ τρία κάστρη, τὸν Μισθρᾶν, καὶ τὴν Μάνην, καὶ αὐτὸ τὸ Λεῦκτρον, καὶ ἐκυρίευσε καὶ ἐδούλωσεν ὅλον τὸν τόπον τοῦ Μωρέως, καὶ τότε ἐπερπάτει ἀπὸ τόπον εἰς τόπον, ὡς ἀφέντης καὶ πρίγκηπος ὁποῦ ἦτον. Τοῦτος ὁ τόπος τῆς Μάνης, ἀκούσετε διὰ τί ὠνομάσθη *Μάνη*· οἱ ἄνθρωποι ὁποῦ κατοικοῦν εἰς αὐτὴν, εἶναι φυσικὰ μισόδειες καὶ κακοὶ ἄνθρωποι, καὶ διὰ τί φυλάγουν τὴν μανίαν καὶ τὴν κακίαν μέσα εἰς τὴν καρδίαν καὶ δὲν τὴν μεταβάλλουν ποτὲ εἰς ἀγάπην, διὰ τοῦτο ὠνομάσθη ὁ τόπος ἐκεῖνος Μάνη. (Δωροθ. Μονεμβ. βιβλ. ἱστορ. ἔκδοσ. Βενετ. 1798. Ν. Γλυκέως τὸ πρῶτον ἐκδώσαντος κατὰ τὸ ἀχπδ' τὸ δεύτερον δὲ διὰ Ἀποστ. Τσιγαρᾶ ἐξ Ἰωαννίνων. Περὶ τοῦ πότε ἐπῆραν οἱ φράγγοι τὸν Μωρέαν σελ. 180). Ὅτι ἡ ἐτυμολογία αὕτη τοῦ Μητροπολίτου Μονεμβασίας εἶναι ἐσφαλμένη, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν προηγουμένων. Ἴσως ἁρμοδιώτερον ἦτο εἰ ἔλεγεν ὁ Δωρόθεος, ὅτι ὠνομάσθη Μάνη, διότι ἦν ὁ τόπος τῆς εἰς ᾅδου καταβάσεως τῶν ψυχῶν διὰ τῶν πυλῶν τοῦ

Ταινάρου, ἀκρωτηρίου αὐτῆς, ὡς γνωστόν. Manes δ' ἐλέγοντο λατινιστί *αἱ σκιαὶ τῶν θανόντων*, καὶ ἴσως ἦν ἐπιτυχὴς ἡ εἰκασία αὐτοῦ διὰ τοῦτο, καὶ διὰ τὴν παρὰ Ῥωμαίοις θεὰν Mana καὶ τὰ παρόμοια. Περὶ τῆς σχέσεως τῶν ἐκ τῆς ῥίζης *μαν* ὀνομάτων εἰς τὰς διαφόρους γλώσσας τοῦ κόσμου, ὡς ἐν τῇ Σανσκρίτῃ *Μανού*, ἐν τῇ Χαλδαϊκῇ Μανωὰ, ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ Μηνὲ, ἐν τῇ Λυδικῇ καὶ Φρυγικῇ μάνης, ἐν τῇ Ἀρμενικῇ Μανούχ, καὶ παρ' ἡμῖν Μανοῦσος, ἐν τῇ λατινικῇ manices manilices κλ. ἴδε Κυριακοῦ Λαμπρύλου πραγματείαν γλωσσολογικὴν ἐν *Πανδώρᾳ* φυλλάδ. 472 καὶ ἑξῆς. Εὐχῆς ἔργον ὁ φιλόπονος κ. Λαμπρύλος νὰ ἐξακολουθῇ δημοσιεύων τὰς καλὰς γλωσσολογικὰς αὐτοῦ ἐρεύνας, καθόσον εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν αἱ τοιαῦται γνώσεις διατελοῦσιν εἰς λίαν περιωρισμένον κύκλον.

ΑΘΑΝ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ,
Ἑλληνοδιδ. Δρεπόλεως.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ.

Δέξασθαι κύριε συντάκτα.

Εὐαρεστήθητε νὰ καταχωρίσητε τὰς δύο ἑπομένας ἐν Τηρείᾳ (Θήρᾳ) εὑρεθείσας ἐπιγραφὰς, χάριν τῶν περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν ἀσχολουμένων καὶ τῆς ὀρθῆς κατ' ἐμὲ τοὐλάχιστον ὀνομασίας τῆς πόλεως, ἣν καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοὶ διεφύλαξαν «Τύρα» τὴν πόλιν ὀνομάζοντες.

Α'.

Ψήφισμα.

Ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς κειμένης ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν, καὶ ἐχούσης μῆκος 1 μέτρου καὶ 24 ἑκατοστῶν, πλάτος 60 καὶ βάθος 50, ὑπάρχει τὸ ἑξῆς ψήφισμα'

Ταδε χρησθαι
Τῃ γενεθλιῳ ημερα τοῦ κυριου
.. αὐτοκρατορος καθως υπογε-
γραπται οσαν μου κληρονομων-
ται, διδωμι καταλειπω τῃ των
Τειρηνων κατοικιᾳ χρη. . . .
. . νομης και καρπακας αγρο-
ουμενου . . . . . .
κωμηται, χρωνται και καρ-
πωνται αυτο ουν τοις προ-
γενομενοις, ελεωσιν καλουμε-
νῳ τομῳ κατωτερῳ και τω . . .
. . σω, και κερδωνι και μελλαν-
ομορουντι ποταμῳ και. . . .
ρωσωτειρα . . . προς το ευωχει-
σθαι αυτους καθ εκαστον
ετος τῃ γενεθλιῳ ημερᾳ του
Κυριου ημων αυτοκρατορος
Καισαρος, μενοντος αυτου
ανεξαλλοτριωτου εισηγη-
σαμενου το ψηφισμα Τρυφω-
νος Πετρωνιου βουλευτου
της Υπαιπηνων Πολεως και
προνοησαντος της αναστα-
σεως του ανδριαντος . . . .
ανασ, στησαντων την βασιν
παρ εαυτων ελπιδηφόρου Β.
συν και τῳ Πατρι Ελπιδηφορῳ.

Β'.

Ἐπὶ στήλης περικοσμούσης τὴν στοὰν τοῦ αὐτοῦ ναοῦ καὶ ἐχούσης μῆκος 1 μετ. καὶ 40 ἑκατ. ἐπιγέγραπται ἡ ἑξῆς'

Αγαθη τυχη επι Πρυτανεως Ασιτταούρου Αχιλλει Δηνεμειε

Αυρεμολαος Ρουστικου, εδωκεν υπερ αρχης διοικεστείας

καθως εδοξε τοις Κωμηταις Χ διακοσια πεντηκοντα τα προχωρησαντα εις την Τηρεινων συντελειαν.

Σμύρνη, 20 Δεκεμβρίου 1871. (1)

Δ. Μ. . . .

---

(1) Τὰς ἀνωτέρω δύο ἐπιγραφὰς παραλαβόντες ἐκ τῆς «Ἀμαλθείας», δημοσιεύομεν ἀπαραλλάκτως εἰ καὶ ὑποθέτομεν αὐτὰς ἐνιαχοῦ ἐσφαλμένως ἀντιγραφείσας. Ἀγνοοῦμεν ἂν ὑπῆρχε πόλις Τήρεια, ὑπῆρχεν ὅμως ὄρος ὑψηλὸν ἐν τῇ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν Μυσίᾳ, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, οὕτω δὲ ὀνομασθὲν κατ' Εὐσταθίου ἀπὸ τοῦ τηρεῖν τὰ κύκλω. Ἡ Ὑπαιπηνῶν πόλις, περὶ ἧς ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιγραφῇ, ὑπῆρχεν ἐπίσης ἐν τῇ κατὰ Μυσίαν Λυδίᾳ, Ὑπαιπα καλουμένη· ποταμὸν δὲ ἐννοεῖ τὸν ἐν Λυδίᾳ Κάϋστρον μέλανα ἔχοντα τὰ ὕδατα (μελλανομορροῦντι, ὡς κακῶς ἐγράφη) καὶ διὰ τοῦτο Καρασοῦ ὀνομασθέντα ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Σ. Π.